

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ALİ EMİRİ EFENDİ'NİN MUSÂHABE-İ EDEBİYESİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

HAZIRLAYAN
Lütfü BOYNUKARA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN (Dicle Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / EKİM 2019

ONAY

T.C
 ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

201711033 numaralı öğrencimiz olan Lütfü BOYNUKARA tarafından hazırlanan “Ali Emiri Efendi'nin Musâhabe-i Edebiyesi Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından oy birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. Dışı – Asıl Jüri Üyesi - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı; Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN
 (Dicle Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. İçi – Jüri Asıl Üyesi; Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. İçi - Jüri Asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

İMZALARI

03 / 10 / 2019

Doç. Dr. Murat KOÇ
 Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili Eşime ve Çocuklarıma...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

03/10/2019

Lütfü BOYNUKARA

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans öğrenimim boyunca bilgilerinden istifade ettiğim değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA'ya, Bu çalışmam sırasında yardım ve teşviklerini benden esirgemeyen, ufuk açıcı tavsiyeleriyle beni yönlendiren kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

03/10/2019

Lütfü BOYNUKARA

ÖZET**ALİ EMİRİ EFENDİ’NİN MUSÂHABE-İ EDEBİYESİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME****Lütfü BOYNUKARA****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Tez Danışmanı: Dr. Öğr.Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN****Ekim 2019, 142 sayfa**

Ali Emîrî Efendi Osmanlı Devletinin son döneminde yetişen önemli şahsiyetlerden biridir. Ali Emîrî'nin hayatı ve eserleri üzerine bir çok çalışma yapılmıştır. Onun, Musâhabe-i Edebiye, adlı eseri ile ilgili müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma alana bu yönde bir katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Ali Emîrî Efendi “ Musâhabe-i Edebiye : Divân-ı Yahya“ adlı bu eserinde Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi kitap serisinden çıkan Şeyhülislam Yahya Divânı'nı tenkit etmiştir.Yazı önce İkdâm gazetesi'nde neşredildikten sonra müellifi tarafından kesilip bir deftere yapıştırılmak suretiyle oluşturulmuştur. Eser, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî, Edebiyat no: 523'te kayıtlıdır.

Çalışma dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Araştırmanın problem ve gerekçesi, amacı ve önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde Ali Emîrî Efendi'nin hayatı, eserleri, edebî şahsiyeti ve edebiyatımızdaki yeri hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Ali Emîrî Efendi'nin tenkit anlayışı değerlendirilmiş ve asıl konumuz olan “Musâhabe-i Edebiye: Divân-ı Yahya” adlı eser önce Latin harflerine çevrilmiş, daha sonra eserde Ali Emîrî Efendi'nin matbu Şeyhülislam Yahya Divânı'na dönük eleştirileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise Musahabe-i Edebiye'nin Latin harflerine aktarılmış metnine yer verilmiş, orijinal metin çalışmaya ek yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ali Emîrî, Divan, Musâhabe-i Edebiye, Şiir, Tenkit

ABSTRACT**A REVIEW ON MUSAHABE-I EDEBIYE OF ALI EMIRI****Lütfü BOYNUKARA****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Dr. Mustafa Uğurlu ARSLAN****October 2019, 142 Pages**

Ali Emîrî Efendi is one of the important figures who grew up in the last period of Ottoman Empire. A lot of work has been done on the life and works of Ali Emîrî. There is no independent study on his work named 'Musâhabe-i Edebiye'. This study was done to contribute this field.

In this work named 'Musahabe-i Edebiye: Divan-ı Yahya' Ali Emiri Efendi criticized Sheikh ul-Islam Yahya's Divân which was published by Asâr-ı Mufide Library book series. After published in the İkdâm Newspaper, the article was created by its author by being cut and attached to a notebook. It is registered at Millet Library, Ali Emîrî, Literature, no:523.

The study consists of four sections. In the first part, the problem, reason, aim and importance of the research is emphasized. In the second part, information about his life, works, literary personality, and his understanding of criticism is given.

And in the third part; The criticism understanding of Ali Emri Efendi is evaluated and our main issue, the work named Musâhabe-i Edebiye: Divân-ı Yahya was firstly gained into the modern Turkish language by Latinizing it and in the work, critics against Sheikh ul-Islam Yahya's Divân have been tried to detect. And in the last part, the text, which is translated to our modern Turkish, is included and the original text is added to the study.

Keywords: Ali Emîrî, Musâhabe-i Edebiye, Divân, Critism, Poem

ÖNSÖZ

Ali Emîrî Efendi hayatını kitaplara, kitaplarını da millete vakfettiği, çeşitli konularda manzum, mensur orijinal eserler yazarak milleti aydınlattığı, en önemlisi kültür tarihimizin temel kaynaklarından biri olan Dîvân-ı Lugatî't-Türk'ü ilim dünyasına kazandırdığı için, adı ve hizmetleri dâimâ anılması gereken önemli şahsiyetlerden biridir.

Ali Emîrî, çok cepheli şair, yazar ve düşünürlerimizden biridir. Hayatı boyunca kendi telifi olan eserlerinin yanında, gerek aslını elde ederek, gerek istinsâh ederek, gerekse bir cilt altında toplayarak bir araya getirdiği kitaplarını Millet Kütüphanesi vasıtasıyla milletin hizmetine vermiştir. Rumeliden Arabistan'a uzanan imparatorluk coğrafyasında görev ifa etmiş ve bu süre içerisinde çeşitli araştırma ve incelemeler yapmıştır. Bu incelemeleri neticesinde Esami-i Şuara-yı Amid, İşkodra Vilayeti Osmanlı Şairleri, Tezkire-i Şuarâ-yı Amid, Mir'atü'l -Fevâid Fi- Ahvâl-i Üdebâ ve Füzela-i Amid, Yemen Hatıratı, Abau'l-akvam, Osmanlı Şairleri, Musâhabe-i Edebiye, Diyarbekirli Bazı Zevatın Terceme-i Halleri ve Amid-i Sevda gibi ehemmiyetli eserler kaleme almıştır. Bunun yanında Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Tarih ve Edebiyat Mecmuası da Ali Emîrî Efendi tarafından neşredilmiş mecmualardır. Kendisi de bir divan şairi olan Ali Emîrî Efendi aynı zamanda üç ciltlik bir divâna sahiptir.

Ali Emîrî, şair, tarihçi, biyografi yazarı, naşîr olmanın yanında aynı zamanda bir münekkittir. Emîrî'nin tenkitçi tarafını en bariz şekilde gösteren belgeler, kendisinin bizzat çıkardığı Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası'ndaki yazılarıdır. Bu yazılar incelendiğinde hemen hemen her konuda tenkit yazısı kaleme aldığı görülmektedir. Yaşadığı devir, devlet kurumları, ilmi heyetler, siyasi hareketler ve şahıslar Ali Emîrî'nin sivri dilinden ve zekâsından nasibini almıştır. Bu çalışmada onun Şeyhülislam Yahya Divânı'nı tenkit eden "Musâhabe-i Edebiye" adlı eseri incelenmiştir.

Şeyhülislam Yahya, 1552-1644 yılları arasında yaşamış, sanat yönüyle, hem yaşadığı dönemi hem de vefatından sonraki dönemleri etkilemiş klasik edebiyat şairlerinden biridir. Şeyhülislam Yahya; ortaya koyduğu renkli, çekici üslûp, mana zenginliği ve dili kullanmadaki mahareti ile dikkat çekici bir sanatçı kimliğine sahiptir. Şeyhülislam Yahya Divânı İbnülemin Mahmut Kemal İnal başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanıp hicri 1334/1916 yılında basılmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalar bu divân esas alınarak yapılmıştır.

Üzerinde çalışılan metin 19.yüzyıla ait bir metin olması nedeniyle yazımda günümüz imlasına uyulmuştur. Ancak eserde Şeyhülislam Yahya Efendi'ye ait beyitlerin yazımında 17. yüzyılın imla hususiyetlerine riayet edilmiştir. Çalışmada metin çevirisi ve metin tahlili yöntemi benimsenmiştir.

Bu çalışmada, 1915-1917 yılları arasında Maarif Nezareti tarafından teşkil edilen “Asâr-ı Müfide Kütüphanesi” kitap dizisinden çıkan Şeyhülislâm Yahya Divânı'nı tenkid eden Ali Emîrî Efendi'nin “Musâhabe-i Edebiye: Divân-ı Yahya “ adlı eseri üzerinde durulmuştur. Eserin Latin harflerine çevrilerek günümüz Türkçesine kazandırılması, Ali Emîrî Efendi'nin söz konusu divânla ilgili tenkit ettiği belli başlı konuların tespit edilmesi ve incelenmesi amaçlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KAPAK	I
ONAY	II
İTHAF	III
ETİK BEYANI	IV
TEŞEKKÜR	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
ÖNSÖZ	VIII
İÇİNDEKİLER	X
KISALTMALAR	XIII
EKLER LİSTESİ	XIV

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırma Problemi	2
1.4. Araştırmanın Önemi.....	3

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Ali Emîrî Efendi'nin Hayatı.....	4
2.2. Edebi Kişiliği	12
2.3. Eserleri	14
2.3.1. Cevâhirü'l-Mülûk.....	15
2.3.2. Divânları	15
2.3.3. Durûb-ı Emsâl.....	15
2.3.4. Esâmi-i Şuarâ-yı Âmid	15
2.3.5. Ezhâr-ı Hakikat.....	16

2.3.6. İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri	16
2.3.7. Levâmi'ü'l-Hamidiyye	16
2.3.8. Mir'atü'l-fevâid fi-Ahvâli Üdebâ ve Füzela-i Âmid	16
2.3.9. Musâhabe-i Edebiye	17
2.3.10. Osmanlı Vilâyât-ı Şarkıyyesi.....	17
2.3.11. Tezkire-i Şuarâ-yı Amid	17
2.3.12. Vesâikü'l-Asâr	17
2.3.13. Yemen Hâtırâtı.....	17
2.3.14. Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası	18
2.3.15. Tarih ve Edebiyat Mecmuası	18
2.3.16. Âbâü'l-Akvâm.....	18
2.3.17. Kitâbü'l-Aganî	18
2.3.18. Mevâhibü's-Sülûk	18
2.3.19. Osmanlı Şairleri	19
2.3.20. Diyarbekirli Bazı Zevâtın Terceme-i Hâlleri.....	19
2.3.21. Âmid-i Sevdâ.....	19
2.3.22. Nevâdir-i Eslâf.....	19
2.4. Ali Emîrî Efendi'nin Edebiyatımızdaki Yeri ve Önemi	19

BÖLÜM III

3. ALİ EMİRÎ EFENDİ'NİN TENKİT ANLAYIŞI VE MUSÂHABE-İ EDEBİYESİ

3.1. Ali Emîrî Efendi'nin Tenkit Anlayışı	25
3.2. Ali Emîrî Efendi'nin Musâhabe-i Edebiyesi.....	34

BÖLÜM IV

4. METİN

4.1. Musâhabe-i- Edebiye: Divan-ı Yahya.....	75
--	----

BÖLÜM V

5. SONUÇ

5.1. Sonuç.....	113
-----------------	-----

6. KAYNAKÇA	115
7. EKLER	117
8. ÖZGEÇMİŞ	128

KISALTMALAR

c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
OTEM.	: Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDVİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TEM.	: Tarih ve Edebiyat Mecmuası
TŞA.	: Tezkire-i Şuarâyı Âmid
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire
Yay.	: Yayınları

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
7.1. Etik Kurulu Onay Belgesi.....	117
7.2. Kapak Sayfası	119
7.3. Musahabe-i Edebiyede Sayfa Örnekler.....	120

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Her toplumda kendine özgü bilim, irfan ve sanat insanları yetişmiştir. Osmanlı devletinin dağılma ve parçalanma süreçlerinde yaşamış olan önemli karakterlerden birisi de Alî Emîrî Efendi'dir. Ömrünü kitaplara ve okumaya adanmış Emîrî Efendi, memuriyeti süresince elde ettiği kazancın çok büyük bir bölümüyle yüzlerce kitap temin etmiş ve bu eserleri de yine Millet Kütüphanesi adıyla bir kütüphane teşkil ederek milletin istifadesine sunmuştur.

Osmanlı devletinde batılılaşmanın en karmaşık, sancılı ve zor süreçlerinde yaşamış olmasına rağmen sanatta geleneğe sınıksız bağlı kalmış, öte yandan da dönemin siyasi, toplumsal ve edebî hareketlerini hassasiyetle takibi sürdürmüştür. Düşüncelerini hususan kendisinin çıkarmış olduğu Sevdâ-yı Âmid, Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası, Tarih ve Edebiyat mecmualarında yazmış olduğu yazılarla dile getirmiştir.

Ali Emîrî, şair, yazar, edebiyat tarihçisi, kütüphaneci ve gazeteci olmanın yanında önemli bir yayıncıdır. Gençlik yıllarında gazete ile tanışan Emîrî, hayatının hemen hemen tamamına yakınına kitaba ve yayına adanmıştır. Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası, Sevdâ-yı Âmid, Tarih ve Edebiyat Mecmûası gibi bizzat kendi çıkardığı dergilerin yanında İleri, Tarîk, Tanzîm, Tanîn, Servet-i Fünûn gibi farklı dergi ve ceridelerde tarih, biyografi, eleştiri, anı, edebiyat tarihi gibi farklı türlerde yazılar kaleme almıştır.

Ali Emîrî Efendi'nin gözardı edilmemesi gereken diğer bir vasfı da münekkitliğidir. Onun tenkitçi yönünü en bariz bir şekilde gösteren vesikalar, kendisinin tek başına çıkardığı Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûasındaki yazılarıdır. Bu yazılar incelendiğinde hemen hemen her türde eleştiri yazısı kaleme aldığı görülecektir. Yaşadığı devir, devlet kurumları, ilmî heyetler, siyâsî hareketler ve şahıslar Alî Emîrî'nin sivri dilinden ve zekâsından nasibini almıştır. Emîrî Efendi'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası'nı yayınlamasının en önemli sebeplerinden birisi kendisine karşı yapılan eleştirilere cevap vermek, özellikle de Fuat Köprülü'yü ve kendisini eleştirenleri eleştirmektir. Bu çalışmada ise daha önce üzerinde durulmayan, onun edebi tenkit yönünü ön plana çıkaran, divan şiirine olan vukufiyetini gösteren ve

matbu Divan-ı Yahya'yı tenkit eden Musâhabe-i Edebiye adlı eseri üzerinde durulmuştur.

Ali Emîrî, bu eserinde Maarif vekâletince teşkil edilen bir heyet tarafından 1916 yılında “Asâr-ı Müfide Kütüphanesi” neşriyatından çıkam Şeyhülislam Yahya Divanı'nı tenkit etmektedir. Emîrî, başta Şeyhülislam Yahya Efendi'nin doğum tarihi ve doğum yeri olmak üzere birçok bilgi yanlışlığına vurgu yapmakta, gazellerin, kasidelerin tahmislerin, tarihlerin, nazirelerin eksikliğini örneklerle göstermekte, tezkirelerin ve temel kaynakların yeterince araştırılmadığına, kütüphanelerde mevcut olan divan nüshalarının incelenmediğine değinmekte, divanın yayına hazırlanma aşamasında gerekli hassasiyetin gösterilmediğini belirtmekte ve adeta divanın canının, kanının alındığını söylemektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Ali Emîrî Efendi velut yazarlarımızdan biridir. Onun hayatı ve eserleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Musâhabe-i Edebiye adlı eseri üzerinde ise herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ali Emîrî Efendi daha önce üzerinde durulmayan bu eserinde, Asâr-ı Müfide Kütüphanesi kitap serisinden çıkan Şeyhülislam Yahya Divânı'nı tenkit etmektedir. Bu çalışmada eserin önce Latin harflerine çevrilerek günümüz Türkçesine kazandırılması daha sonra Emîrî Efendi'nin matbu Divân-ı Yahya'ya dönük tenkitlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

1.3. Araştırma Problemi

Ali Emîrî Efendi, Osmanlı Devletinin dağılma ve parçalanma döneminde yaşamış önemli şahsiyetlerden biridir. O Osmanlı Devletinin dağılışına ve Türkiye Cumhuriyetinin bağımsızlık mücadelesi ile kuruluşuna tanıklık etmiştir. 67 yıllık ömrünün uzunca bir bölümünü kitaplara hasretmiştir. Manzum ve mensur birçok eser kaleme almıştır. Eserleri üzerinde çeşitli inceleme ve araştırmalar yapılmıştır. Musâhabe-i Edebiye adlı eseri ile ilgili ise bir çalışma yapılmamıştır. Ali Emîrî Efendi'nin Klasik edebiyat literatürüne kazandırılmamış olan bu eserinin hem metin hem de muhteva açısından tedkik ve tahlili bu araştırmanın problem ve gerekçesini oluşturmaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Ali Emîrî, çok cepheli yazarlarımızdan biridir. O mühim bir kitap ve kütüphane aşığı, şair, yazar, biyografi yazarı ve yayıncıdır. Ali Emîrî Efendi'nin belki de en önemli vasıflarından birisi de kaleminin ve dilinin keskin olması yani eleştirmen vasfını taşımasıdır. Bu eleştiriler bazen devletin yanlış uygulamasına karşı, bazen gruplara ya da şahıslara karşı, bazen de kendi şahsına karşı yapılan eleştirilere cevap niteliğindedir. Emîrî Efendi memleketin yolunda gitmeyen işlerini ve devletin Avrupa karşısında geri kalışını vicdannâmeler ve şikâyetnâmeler yazarak dile getirmiştir. Nazmında da nesrinde de bu eleştirmen kimliği hep kendisini göstermiştir. Geniş bir divan edebiyatı kültürüne sahip olan, üç cilt de divanı bulunan Ali Emîrî Efendi'nin matbu Şeyhülislam Yahya divanı ile ilgili yaptığı tespit ve tenkitler önem arz etmektedir. Bu çalışmada, onun, asâr-ı müfide kitap serisinden çıkan ve Şeyhülislam Yahya divânı'nı tenkit eden "Musâhabe-i Edebiye: Divân-ı Yahya" adlı eseri incelenmiştir. Eser, Ali Emîrî'nin daha önce üzerinde durulmayan edebi tenkit yönünü göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü daha önce Ali Emîrî Efendi'nin siyasi, sosyal tenkitlerine ve kişisel polemiklerine değinilmiş ama edebi tenkit yönü yeterince incelenmemiştir. Bu çalışmada onun edebi münekkittliğini ön plana çıkaran Musâhabe-i Edebiye adlı eseri tedkik ve tahlil edilmiştir.

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Ali Emîrî Efendi'nin Hayatı

Ali Emîrî Efendi, 1857 tarihinde Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini Diyarbakır'da Sülûkiyye Sıbyan Mekteb'inde yapmıştır. Amcası Fethullah Feyzi Efendi'den Farsça dersleri almıştır. Daha sonra Mardin'de bulunan dayılarının yanına giderek Ahmet Hilmi Efendi ve bazı müderrislerden üç yıla yakın bir süre çeşitli dersler almıştır. Kısa bir zamanda Arapça ve Farsça'sını ilerletmiştir. Çocukluk dönemlerinden itibaren eski tarz şiirler yazmaya başlamıştır. 1875 tarihinde telgrafçılık kurslarına katılarak telgrafçı olmuştur. 1878'de Hey'et-i Islâhiyye ile Diyarbakır'a gelen Abidin Paşa'nın yanında müsevvid olarak görev yapmış, onunla beraber Harput, Sivas ve Selanik'e gitmiştir. Daha sonraları Kozan sancağı aşâr müdürlüğü ile Adana Aşâr Nezâreti Başkatipliği görevinde bulunmuştur. Bundan sonra Ali Emîrî Leskovik, Kırşehir ve Trablusşam sancağı muhasebeciliklerinde, Elazığ ve Erzurum defterdarlıklarında, Yanya ve İşkodra maliye müffetişliklerinde, Halep defterdarlığı ile Yemen maliye müffetişliğinde bulunmuş ve 1908'de II.Meşrutiyetin ilanından sonra kendi isteği ile emekli olmuştur.

Diyarbakırda seçkin ve eski bir aileye mensup olan Ali Emîrî Efendi, Şair Seyyit Mehmet Emîrî Efendi'nin ahfadı olan Mehmet Şerif Efendi'nin oğludur. Tevfikoğlu, Mehmet Şerif Efendi'nin zengin bir tüccar olduğunu, Ali Emîrî'nin ailenin son çocuğu olarak dünyaya geldiğinde, babasının yaşlı, annesinin ise çok genç olduğunu belirtir. (Tevfikoğlu, 1989:1)

Ali Emirî Efendi, eğitim öğretim hayatına ilk olarak Sülûkiyye sıbyan mektebinde başlar. O bunu Tezkire-i Şuarâ-yı Amid adlı eserinde şöyle anlatmaktadır: *"Kırâ'at-i evveliyeyi âbâ ve ecdâdım gibi Sülûkiyye Mescid-i Şerîfi mektebinde âti't-terceme Fethu'llâh Feyzî Efendi hazretlerinden başladım. Kelâm-ı Kadîm, 'İlm-i Hâl'den sonra sarftan Emsile, Binâ, Maksûd'ı hıfz sûretiyle kırâ'at eyledim."*(Emîrî,1328:93)

Ali Emirî, daha sekiz on yaşlarında eski yapılar üzerindeki yazılara merak saldıgını, bu yazıları okuyup anlamaya çalıştığını söyler. Yine o yıllarda şiire de ilgi duymaya başladığını ifade etmektedir. *"Henüz sekiz on yaşında iken mebânî-i kadîme üzerindeki yazılara merak ederek bunların halline pek çok çalışırdım. Ebyâta da evvelâ*

Âşık 'Ömer'den ve sonra da Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı'ndan başladım.”(Emîrî,1328:93)

Emîrî, güçlü bir hafızaya sahipti. Daha dokuz yaşında büyük amcası Şaban Kâmi Efendi'nin kendisine Nevâdirü'l- asâr adlı bir eser verdiğini buna çok sevindiğini, beşyüzden fazla şairin şiirlerini ihtiva eden bu dört bin beyitlik eseri kısa sürede ezberlediğini belirtmektedir. “*Kâmî Efendi hazretleri bendenize Mısır basması bir Nevâdirü'l-âsâr verdi. Ne kadar sevindiğimi ta'rîf edemem. Beş yüzden ziyâde şu'arâmuzîñ hâvî olan dört bin beyt eş'ârı az müddet içinde tamâmen ezber edildi.*”(Emîrî,1328: 93)

Ali Emîrî, 1868'tarihinde, Siirt Sancağı'nın Şirvan kaymakamlığı görevinde bulunan dayısı Abdülfettah Efendi'nin yanına gider. Orada bir yıl kadar kalır ve Nevinli Mehmet Emin Efendi'nin derslerine katılır. Bu derslerde Şirazlı Sâdi'nin ünlü eseri Gülistan'ı ve diğer eserleri okur. Bir sonraki yıl Diyarbakır'a geri döner ve büyük amcası Şaban Kâmi Efendi'nin yanında tahsiline devam eder. Altı yılı aşkın bir süre devam eden bu tahsili sırasında Emîrî Efendi hat sanatıyla da iştiğal eder. “*1286/1869 senesi Diyârbekir'e gelerek Muhammed Şa'bân Kâmî Efendi hazretlerinden altı seneden mütecâviz tahsîl-i 'ulûm ve tekmîl-i hutûta müdâvim oldum.*”(Emîrî,1328:93)

Ali Emîrî, daha sonra şu eserleri okuduğunu söyler:

Hazreti Ali Efendimizin kelâm-ı kibârları okundu. Sabah ve akşam derslerinde Kafiye, Halebî, Isagoci, Fenârî, Muhtasar-ı Maânî kiraât olundu. Bazı levhalar yazılarak cevâmi-i şerifeye ta'lik edildi. İrtifâ ve Usturlâb Avâmil ve Izhâr, ezberlenmek sûretiyle ve Zeynizâde muarrebîyle beraber okundu ba müteallik Gedûsî ve Mücîb ve daha sâir bazı kitaplarla da tevaggul edilerek büyük bir meleke hâsıl oldu.(Emîrî,1328:93)

Emîrî, çocuk iken eğlenceye düşkün olmadığını, ders aralarında diğer arkadaşlarının oyun oynadığını kendisinin ise kitap mütala'a ettiğini, sadece Cuma günleri kitap okumaktan yorulduğu zaman oyun oynadığını söyler. “*Lu'biyyâta merâkım yok idi. Üstâdımızla teferrüce gittiğimiz zamân çocuklar oyuna meşgûl olurlar, ben bir tarafa çekilir kitâb mutâla'a ederdim.*”(Emîrî 1328:93)

Ali Emîrî, Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuasındaki bir yazısında belirttiğine göre kötü alışkanlıkları olan biri değildir:

Ben müddet-i ömrümde rakıyı, şarabı ağzıma koymadım. Kumar oynamadım. Hatta sigara, enfiye, nargile, kahve ile de me'luf olmadım. Yirmi seneden ziyadedir İstanbul'da mukim olduğum hâlde araba veyahut tramvay ile mürûr etmek gibi

zaruretler müstesna olmak üzere ben henüz Beyoğlu'nu Tokatlıyan'ı, Tepe Bahçesi'ni görmedim. Adaya bir kere olsun gitmedim. (Çeltik,2007:5)

Emîrî on sekiz yaşına geldiğinde telgrafın nasıl çalıştığını merak eder ve altı ay Diyarbakır telgrafhanesine devam eder. Bu kısa zaman zarfında telgraf alanında kendisini geliştirir.“*Telgraf fennindeki seyyâle-i berkıyye hârikasına merâk ederek 1292/1875 senesinde altı mâh kadar ba‘zı günler Diyârbekir telgraf-hânesine devâm ve az vakitte pek ziyâde meleke ve vukûf hâsıl eyledim.*”(Emîrî,1328:94)

Emîrî Efendi'nin telgrafla ilgili yazmış olduğu on üç beyitlik bir kasidesi mevcuttur.Bu şiiirden bazı beyitler:

Âyet oldu kudret-i Yezdân'a telsiz telgraf
Saldı bir çekl-i garîb ekvâna telsiz telgraf

Aklımız ermezdi telli telgrafın sırrına
Çıktı şimdi sâha-i imkâna telsiz telgraf

Seyr edin seyyâle-i berkıyyenin âsârını
Oldu bürhân-ı mübîn insâna telsiz telgraf

Ey Emîrî hem ayân hem sır yine ermez ukûl
Verdi hayret âleme-i irfâna telsiz telgraf

Ali Emîrî, tarihe de ilgi duyar. Bu nedenle tarih kitaplarını okumayı çok sever. Hatta bu aşırı okumalar yüzünden rahatsızlanır. “*Lanba kenarında kitâb mutâla‘a ederken sabâh olmak defe‘âtle vâki oldu*”.(Emîrî,1328:94) Doktorlar çare olarak okumayı bırakmasını, sigara içmesini ya da hava değişimini önerirler . Fakat Ali Emîrî kitap okumayı bırakmadığı gibi, sigara içmeye de pek niyetli değildir. Ancak hava değişimini kabul eder ve dayılarının mukim olduğu Mardin’e gider.

Emîrî, Mardin’de sağlığına kavuşur fakat burada da boş durmaz. Kasımpadişah Medresesi müderrisi Ahmet Hilmi Efendi’nin derslerine devam eder, bir taraftan da geç vakitlere kadar kitap okumaya devam eder. Bu arada kitap toplamaya da başlamıştır. O günlerde Firdevsî’nin Şehnâmesi’ni okumak ister. Mardin’de bulamayınca Bağdat’a telgraf çekerek bir nüshasını getirtir. Ali Emîrî, Kasım Pâdişah medresesi müderrisi Diyarbakırlı Ahmet Hilmi Efendi’den tasdikât, tasavvurât, Kadı

Mîr, Mutavvel, Şerh-i Akaid, Gelenbevî ve Celâl kıraâtini tahsil eder. Onun bu tahsili üç yılı aşkın bir süre devam etmiştir. Osmanlı münşîlerinden Veysî'nin Siyer'ini bütün Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarını çözerek ve anlayarak okumuş ve başından sonuna kadar da ezberlemiştir.

Ali Emîrî, Mardin'de Arapça konuşulduğundan dolayı, bu sebeple kendisinin de Arapçasını oldukça geliştirdiğini söyler. Hatta birçok Arapça şiiri ezberlediği gibi, kendisi de Arapça şiirler kaleme almıştır. Ayrıca lûgat ezberler, bununla ilgili olarak Ali Emîrî, TŞA 'da şunları anlatmaktadır:

Hele zabt-ı lûgat husûsunda öyle bir selîkaya mâlik oldum ki bir gün ahibbâdan birinin Lûgat-ı Osmaniye'ye müracaât ettiğini görünce, onda lûgat var mıdır ki müracaât ediyorsun, demiş bulundum. İhvân-ı kirâm ittifak ederek Lûgat-ı Osmaniye'de ne kadar lûgat-i gâmiza var ise suâl eylediler. Lehülhamd hiç birisinin mânasını isâbet ettirmekten âciz kalmadım. (Emîrî,1328:94).

Ali Emîrî, Mardin'de ikamet ettiği sırada, Sultan V. Murat'ın tahta geçmesine 93 beyitlik bir kaside yazarak tarih düşürdüğünü, bu kasidenin Diyarbakır'da vilayet gazetesinde parlak bir başlıkla yayınlandığını belirtir. Bu kasidenin şehirde çok büyük yankıları olur. Kaside o kadar çok beğenilir ki bazıları bunu Ali Emîrî'nin değil, dedesi Seyyid Mehmet Emîrî Çelebi'nin divanından alıntı olduğunu iddia eder. Bunun üzerine Ali Emîrî, vezin ve kafiyeyi başkalarına seçtirerek yeniden 93 beyitlik bir kaside daha yazar ve kendisini isbatlar. Bu beyitler o ikinci manzumeden örneklerdir:

Cülûsiyem eğer sirkat ise büyük ceddîm Emîrî'den
Bu nazm-ı bî-naziri işte çektim silk-i imlâya

Heman emr eyle vasfın âsmâna eyleyip îsâl
İrüşün şöhreti güftârımın tâ gûş-i İsâ'ya

On altı, on yedi sinnimde yazdım çok güzel sözler
Hadîsü's-sinn iken ben mazharım feyz-i Mesîhâ'ya

Bu ilk kaside Maraş'tan görev değişikliği sebebi ile Mardin'e gelen ve Ali Emîrî'nin yazdığı yeni kasideden habersiz olan Sait Paşa'nın da dikkatini çeker. Sait Paşa'nın bu kasideyi Ali Emîrî'nin yazmadığını söylemesi üzerine Emîrî, Sait Paşa'ya şöyle cevap verir:

“...bunu zât-ı âliniz söylememeli idiniz, zîrâ şâirsiniz. Sizin için tecrübesi kolaydır. Gayet dik bir vadide bir gazel inşad buyurunuz, tanzîrinden âciz kalırsam hakikat anlaşılır.” (Emîrî,1328: 95)

Sait Paşa bu öneriyi çok beğenir ve bir gün Mardin rüsûmat müdürü Mâhir Efendi ile Ali Emîrî'yi davet eden paşa yazdığı gazeli gösterir ve Ali Emîrî'den gazeline nazire yazmasını ister. Sait Paşa'nın gazelinin ilk beyti budur:

Ibret alsın âlem-i fânîde istikbâr eden
Sâm'dan, Fir'avn'dan, Nemrûd'dan Câlût'tan

Emîrî, Mahir Efendi ile aynı odada kalmaktadır. Akşam uyumadan önce yanına müsvedde kâğıtlar alarak bunlara birer beyit yazar. Sabah olduğunda toplam otuz yedi beyitlik bir kaside yazmıştır. Ali Emîrî'nin yazdığı kasidenin ilk iki beyti budur:

Menfaat insâna gelmez câhil-i fertûtta
Olsa âlî kevkeb-i ikbâli burc-ı Hût'tan

Züllü'izzün kabza-i kudretgirîban-gîridir
Hisse-yabol kıssa-i Cemşîd ile Tâlût'dan

(Emîrî,1328:96)

Ali Emîrî bir süre sonra Mardin'den Diyarbakır'a avdet eder. Babası Mehmet Şerif Efendi ile amcası Şâbân Kâmi Efendi'nin talebi ile Mir'ât-i Fevâid adlı bir eser yazmaya başlar Ali Emîrî, bu yazdıklarını Mardin'e götürür ve Sait Paşa'ya gösterir. Sait Paşa, bu eserin devamını yazmasını ister ve kendisini teşvik eder. Bu sırada Ali Emîrî bir dua kasidesi yazar ve Diyarbakır gazetesinde yayımlatır. Ali Emîrî yazdığı bu kasidenin Diyarbakır'da çok beğenildiğini belirtir. O sırada Diyarbakır telgrafhanesine 300 kuruş maaşla memur olarak tayin edilse de, Sait Paşa'nın dileği üzerine 150 kuruş maaşla Mardin tahrirat kalemi ketebesine atanır. Mardin'de yaşamakta olan dayısı Abdulfettah Fethi Efendi'nin Gümüşhane tahrirat müdürlüğüne atanması sebebiyle memleketi Diyarbakır'a geri döner.

Ali Emîrî, Diyarbakır'da büyük amcası Şaban Kâmi Efendi'den bu defa da “Şifâ-yı Şerif ve Tefsîr-i Şerif-i Celâleyn” okur. Bu arada Diyarbakır'daki mezarlıkları gezip ölüm tarihlerini derleyerek “Mir'at-ı Fevâid” adlı eserinin müsveddesini

tamamlar. Ali Emîrî bu eseri özetleyerek Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid'i yazmaya başlar. Âbidin Paşa; Diyarbakır, Mâmüretülaziz, Sivas vilayetleri ıslah heyetinin başkanı olarak Diyarbakır'a gelir. Ali Emîrî, bu sırada kendisinin ticaret yapmaya karar verdiğini söyler. Kendisinin ifadesine göre, Sait Paşa, Ali Emîrî'den Âbidin Paşa'ya övgüyle söz etmiştir. Âbidin Paşa, Abdulfettah Fethi Efendi'ye giderek Ali Emîrî'yi tanımak istediğini söyler. Âbidin Paşa, Ali Emîrî'ye iltifat ettikten sonra ondan Nefî'nin şu beyitle başlayan kasidesini tanzîr etmesini ister.

Sanmam ki felek devr ile şâm ü seher eyler
Her vâkıanın âkıbetinden haber eyler

Nefî'nin söz ve anlamdaki üstatlığına hayran kaldığını belirten Ali Emîrî, Nefî seviyesinde bir kaside yazabileceğine inanmaz. Ayrıca Sultan III. Ahmet'in genç yaştaki başarılarıyla Nefî'ye ilham verdiğini söyler. Emîrî, ben şimdi kimi öveyim ki bana yardımcı ve ruhaniyeti böyle bir kuvvet bahşetsin, diyerek düşünür ve peygamberi övmeye karar verir 74 beyitlik bir kaside yazar. Âbidin Paşa, Ali Emîrî'nin bu kadar kısa sürede kasideyi tanzîr ettiğini duyunca haber salarak onu görmek istediğini belirtir; fakat Ali Emîrî şiiri yazdıktan sonra dinlenmek için arkadaşlarıyla Dicle kenarına dolaşmaya çıkar ve oradan da arkadaşlarından birinin evine gider. Sonraki gün Âbidin Paşa, Ali Emîrî'yi çağırmak için Müdde-i Umûmi müdürü İmamzâde İsmail Efendi'yi gönderir. Ali Emîrî, şu beyitle başlayan kasidesini takdim eder:

Âdem ki ademden bu cihâna sefer eyler
Durmaz yine az müddet içinde güzer eyler

Bu kasidesinden sonra Âbidin Paşa, Ali Emîrî'yi ıslah heyeti müsevvidliğine görevlendirir. Oysa Ali Emîrî memurluk yerine ticaretle ilgilenmeyi veya memlekete yardım edebileceği başka bir meslekte çalışmayı düşündüğü için bu göreve gitmez. Bunun üzerine Âbidin Paşa, Ali Emîrî'yi yemeğe davet bahanesiyle yanına çağırır ve göreve başlamasını ister. Bu yemekte Paşa, Ali Emîrî'den Fuzûlî'nin "sakın" redifli gazelini tanzîr etmesini de ister. Ali Emîrî, kalkıp diğer odaya geçer ve gazeli orada hemen tanzîr eder. Ali Emîrî'nin tanzîr ettiği gazelden iki beyit budur:

Açma derdim istidâd-ı âh ü zârımdan sakın
Alma âhım âteş-i dûzah şîrârımdan sakın

Kim bilir belki olur ind-i ilahide kabûl
İhtiyat et nâle-i itibârımdan sakın

Ali Emîrî, OTEM'de, Âbidin Paşa'nın Islahat Başkomserliği vazifesiyle Diyarbakır'a geldiğini, kendisinin de bu komisyonda müsevvid olduğunu söyler. Komisyon, Sivas, Elazığ ve Diyarbakır'da teftişlerde bulunur. Ali Emîrî, Abidin Paşa ile Selânik'e gitmek üzere görevlendirilir. Paşa, Ali Emîrî'den İstanbul'da padişaha takdim etmek üzere bir kaside yazmasını isteyince Ali Emîrî, şu matla ile başlayan 60 beyitlik bir kaside yazar:

Cihân kim nakş-ı gûnâgûn-ı sun'-ı Hakk'a masdardır
Ona akl-ı beşer âyîne-i sâf u münevverdir

Âbidin Paşa, Ali Emîrî'den Fuzulî'nin iki gazeline nazire yazmasını da ister. Ali Emîrî, Fuzulî'nin "sana" redifli gazeline iki nazîre yazdığını söyler. Dersaadet'e ulaştıklarında Hoca Tahsin Efendi'nin kendisine eşlik ettiğini, Maârif Nâzırı Münif Paşa ile Hasan Fehmi Paşalarla görüştüğünü, kendisinin yazdığı kaside ve gazellerin çok beğenildiğini kaydeder. Ali Emîrî'nin kasidesini padişaha sunmak isteyen Münif Paşa, Ali Emîrî'ye 1000 kuruş maaşla Selânik'e gitmektense, kendisinin yanında çalışmasını teklif eder; fakat Âbidin Paşa buna müsaade etmez. Ibnülemin Mahmut Kemâl, Ali Emîrî Efendi'nin memurluk yaptığı diğer şehirleri şöyle sıralar:

Bilâhare Kozan sancığı âşâr müdüriyetinde, Adana âşâr nezâreti baş kitâbetinde, Leskovik, Kırşehir ve Trablusşam sancağı muhasebeciliklerinde, Mâmuretülaziz ve Erzurum vilayetleri defterdarlıklarında, Yanya ve Işkodra mâliye müfettişliklerinde, Halep defterdarlığında ve Yemen maliye müfettişliğinde bulundu. Rütbe-i ûlâ sınıf-ı sânisini ihraz eyledi.(İnal, 1999: 454)

Ali Emîrî, Işkodra Vilayeti Osmanlı Şairleri adlı eserinin mukaddimesinde, Hicrî 1314 yılının sonlarında (Milâdi 1897 başları) Erzurum defterdarı iken 7500 kuruş maaşla Yanya ve Işkodra vilayeti umûr-ı maliye müfettişliğine tayin olunduğunu anlatır (Karateke, 1995: 70)

Ali Emîrî, Meşrutiyetin ilanından önce Yemen'deki görevi bitince İstanbul'a gelir ve 5000 kuruşluk mazuliyet maaşı almaya başlar. Meşrutiyet'ten sonra ise kendi isteğiyle 2600 kuruşluk tekaüd maaşına razı olup Millet Kütüphanesi'yle meşgul olmak istediğini belirtir.(Çeltik,2007:10)

Ali Emîrî emekliliğinden sonra da çeşitli kurumlarda görev almaya devam eder:

"Emîrî Efendi, Millî Tettebbular Encümeni riyasetinde ve Tarih-i Osmanî Encümeni âzâlığında bulundu. Kıymettar vesikalar ihda ve tab'ettirmek suretiyle millî tarihimize hizmet etti." (Altınay, 1924:48)

Tasnif-i Vesâik-i Tarihiye Encümeni'ne başkanlık etmiştir. Âsâr-ı İslâmiye ve Millîye Encümeni başkanlığı yapmıştır. Gayri resmi olarak İstanbul başbakanlık arşivinde ve Vakıflar Nezareti'nde çalışmıştır.

Ali Emîrî, Yeni Mecmua, Millî Tettebbular gibi dergilerde kendisi ile ilgili çıkan yazılar sebebiyle Osmanlı Tarih Encümeni ile Âsâr-ı İslâmiye ve Millîye Encümeni reisliğinden istifa eder.

Ali Emîrî'nin geçirdiği hastalıklar ve tedavileri bilinmiyor. Feridun Nafiz Uzluk'un Muhtar Tevfikoğlu'na söylediğine göre, Ali Emîrî, felç veya beyin kanaması gibi bir sebeple Şişli'deki Fransız hastanesine kaldırılır. 23 Ocak 1924 tarihinde sabaha karşı burada vefat eder. Kemâl Eraslan, onun 1923'te vefat ettiğini yazar (Eraslan,1990: 235)

Cenaze masrafları, Mustafa Kemâl Atatürk'ün kendisine gönderdiği 4000 liralık mükâfattan karşılanmıştır (Tevfikoğlu,1989:21) Vasiyeti üzerine Fatih Türbesi avlusuna gömülmüştür.

Ahmet Refik onun son zamanlarını ve ölümünü şöyle anlatır: Emîrî Efendi son zamanlarında vücutça düşkün bir hâlde idi. Nihayet hastalandı. Kendinde tarih düşürmek merakı vardı; vefatına bile tarihi kendi söyledi. Bir müddet hastanede tedavi edildi ise de şifayâb olamadı. Kânunusani'nin 23. Çarşamba gecesi sabaha karşı irtihal-i dâr-ı bekâ eyledi. (Altınay,1924: 51)

Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri isimli yapıtında Ali Emîrî Efendi'nin vefatı nedeniyle yazılan tarihlere yer verir. Bunlardan birisi de Tahir Olgun'un yazdığı şu kıtadır.(Ergun,1944:1254)

Yükselip rûh-ı Emîrî tenden
Bezm-i bâlâyı edindi menzîl
Fevtinin oldu güher târîhi
Kurbanı gufrâna revânı nâil

Sadettin Nüzhet Ergun, onun ölümüne düşülen bir başka tarih olarak da şu şiiri kaydeder:

Cem'-i kitâba vaktini vakfetti dâimâ
 Dehrin temâyül eylemedi hûb ü ziştine
 Târîh-i irtihâlini cevherle söyledim:
 Gitti Alî Emîrî Efendi behiştine

2.2. Edebi Kişiliği

Ali Emîrî'nin yaşamında kitabın ayrı bir önemi vardır. Çocukluk yaşlarından itibaren kitap okumaya ve kitap toplamaya başlayan. Emîrî'nin kitap sevgisi sıradan bir sevgi değildir. Büyük bir hırs, şiddetli bir tutkudur. Topladığı ve tashih ettiği eserlerin yanında kaleme aldığı kitapların sayısı da az değildir. O, görevli olarak atandığı yerlerde birçok araştırma ve incelemelerde bulunmuştur. Bu araştırmalarını kitaplaştırmıştır. Ali Emîrî'nin şiirlerine bakacak olursak onların da azımsanmayacak bir yekün tuttuğunu görürüz. Kendisi TŞA'de üç ciltlik bir divân sahibi olduğunu belirtir.

Esnâ-yı hitâm-ı tezkiremiz olan 1296/1878 Ramazanına kadar üç adet divân-ı eş'ar tertîb eyledim. Birincisi ibtidâ-yı hevesimizden Mardin'e zamân-ı azîmetimiz olan 1292/1875 senesine kadardır. İkincisi Mardin'de bulunduğum üç seneye, üçüncüsü Mardin' den Diyarbekir'e avdetim tarihinden sonraya aittir. İnşallah bir zamân-ı müsâidde şu üç divanı ve bundan böyle inşâd edilecek âsârı, külliyyât sûretiyle birleştirmek fikrindeyim. Hicviyât ve hezliyât vâdisinde dahi bir hayli kasâid ve gazeliyyât, rubâi, mukattâatı havi bir eser tertîb etmiş idim. Fakat hiç biri bir şahs-ı muayyen hakkında olmayıp mücerred tecrübe-i kalem vâdisinde eğlence sûretiyle yazılmıştır. Kimseyi hicvetmemek, bir de baht ü felekten çokça şikâyet eylememek hususları üstâd-ı ekremimiz Şâbân Kâmi Efendi hazretlerinin bu abd-i âcize vâki' olan nasâiyih-i mahsûsalarındandır. Noktasız bir divan-ı eş'arımız dahi vardır. (Emîrî,1328:135)

Ali Emîrî, yazdığı noktasız şiirlerden OTEM'de söz eder. Hz. Peygamber hakkında yazdığı on bir bentlik noktasız bir müseddesinin ilk bendi şöyledir: (Çeltik,2007:20)

Ey rûh-ı ümem asl-ı kerem dürr-i mükerrem
 Ey medrese-i âleme allâme-i a'lem
 Âvârelere ey kerem ü rahmi müselleme
 Dildâdeyim âvâreyim ur gönlüme merhem
 Serdâr-ı resûlsün güher-i ekmel-i âlem
 Levlâk"le memdûhsun ey server-i âdem

İbnülemin M. K. İnal, Emîrî'nin şairliği ve yazarlığını değerlendirirken onu şairden ziyade bir yazar olarak tanımlar: "*Emirî Efendi'nin nazmı nesrine galiptir. Nazmında da rekâket varsa da nesri derecesinde rekik ve müşevveş değildir. Sûrat ve suhûlet ile kelâm-ı manzum yazardı.*" (İnal, 1999: 465)

Emîrî, Osmanlı medeniyetine hayrandır. Osmanlı padişahlarına karşı nihayetsiz bir saygı duyar, onlardan bahsederken saygı ve övgü dolu sözler kullanır. OTEM' deki bir yazısında Mehmet Fuad Köprülü'ye padişahlarımızı muhabbet ve hürmetle zikretmediği için çok öfkelenir. (Çeltik, 2007:21)

Ali Emîrî, hem etrafında hem de kendi çıkardığı mecmualar etrafında edebî bir okul oluşturmuştur. Muhtar Tevfikoğlu'nun Kilisli Rifat Bilge'ye dayanarak belirttiğine bakılırsa Ali Emîrî, Divanyolu mıntıkasında bir kahvehânedeki ahbablarıyla bir araya gelerek edebiyatla ilgili sohbetlerde bulunmaktadır. (Tevfikoğlu, 1989:19)

Divanyolu'nda Karababa sokağının üst tarafında Diyarbakır Kırathanesi ismiyle bir kırathane vardı. Diyarbakırlı olan Ali Emîrî Efendi buranın birinci müdavimlerinden biri idi. Müşarün ileyhin tarih ve edebiyatta kemâlini gördüğüm, bildiğim için kendilerinden istifadeye çalışırdım. Bu zat her gece kırathanede isbat-ı vücud eder etmez, etrafına tarih ve edebiyat meraklıları toplanır, orası âdetâ bir ders halkası olurdu.

"*Tarih encümeni âzâsından Tevhîd Bey, yine âzâdan Ârif Bey, Amasya müverrihi Hüsamettin Efendi baş şakirtlerindendi. Ben de sürüye katılır, fakat küçük şakirt söze o kadar karışmazdım.*" (Bilge, 1945:3)

Muhtar Tevfikoğlu, Ali Emîrî'nin şairliğinin iyi olmadığını belirterek şu değerlendirmede bulunur:

Kendisini Emirî-i mülk-i sühan sanmasına, pek büyük hacimli bir divân (hayır bir değil birkaç tane! Binlerce beyti ihtiva eden belki on adet divan!) tertip etmesine, konuşur gibi rahatça, çabucak şiir söylemesine, memuriyete bile 'tabiat-i şi'riyesi' sayesinde,

yani sanat kapısından girmiş olmasına rağmen iyi bir şair değildi. Hatta bugünkü 'hâlis şiir' telakkisine göre şair bile değildi. (Tevfikoğlu,1989: 44)

Sadettin Nüzhet ERGUN, Emîrî'nin şiirinin kimi şair padişahlara yazdıklarını da ekleyince on bin beyitten daha fazla olduğunu belirtir. O, Emîrî Efendi'nin şiirinde bir tekemmül görür; fakat bunu Emîrî'nin klasik edebiyatımızı teferruatlı bir şekilde araştırmasına bağlar. “S. Nüzhet ERGUN, Ali Emîrî'yi kudretli bir şair olarak görmediği gibi onun kendine has bir üslûbu olmadığını, bazen Nefî bazen de çeşitli şairlerin üslûplarının tesiriyle şiirler kaleme aldığını iddia eder.” (Ergun,1944,1254)

Kilisli Muallim Rifat, Ali Emîrî Efendi'nin çok kudretli bir hafızaya sahip olduğunu, okuduğu şeyleri unutmadığını söyler. Ali Emîrî, yüz bin Türkçe beytin ezberinde olduğunu söylemiş. Ahmet Refik de onun kuvvetli bir hafızası olduğunu söylemekte ve şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Hayatını ancak kütüphanelerde ve kitap sevdasıyla geçirirdi. Edebiyat tarihimizin en mühim simalarının hayat ve âsârı hâfızasında menkuştü.” (Altınay,1924: 47)

Emîrî Efendi'nin nesri hakkında Muhtar Tevfikoğlu şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: “Hele bazı yazılarında dili o kadar eski, üslûbu o kadar ağdalı ve tumturaklıdır ki, âdeta, yakın zamanda yaşamış bir yazarı değil, on altı, on yedinci yüzyıl münşilerini, Veysîleri, Nergisileri okuduğunuzu zannedersiniz.” (Tevfikoğlu,1989: 46)

Akıcı bir üslûbu olan Ali Emîrî, şiirlerinde çok başarılı sayılmaz. Onun şiir yazmadaki başarısı, klasik edebiyat kültürünü iyi bilmesinden kaynaklanır. O, şiirlerini kısa sürede ve hızlı bir surette yazabilme yeteneğine sahiptir. Şiirlerinde vezin kusuruna da tesadüf edilmez. Nesirleri hakkında yayınladığı eserlerden bahusus Musâhabe-i Edebiye'den yola çıkarak şunları söyleyebiliriz: Her yazar ve şairin olduğu gibi Ali Emîrî Efendi'nin de kendine has bir üslûbu vardır. O bazı yazılarında süslü, ağdalı ve tumturaklı bir lisan istimal etmiştir. Onun yazılarında Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları çok sık kullandığını görmek mümkündür.

2.3. Eserleri

Ali Emîrî Efendi'nin manzum, mensur ve mecmuaları olmak üzere birçok sahada eseri mevcuttur. Ali Emîrî Efendi'nin kaleme aldığı eserleri şu an mevcut olmayanları da dahil ederek şöyle sıralamak mümkündür:

2.3.1. Cevâhirü'l-Mülûk

Emirî Efendi, bu eserinde Osmanlı padişahlarına şiir ve düz yazı biçiminde düzenlenen övgüler ile Osmanlı padişahlarının, bazı şehzâdelerin Türkçe, Arapça ve Farsça tertip ettikleri bazı şiir ve tarihlerden örnekler vermiştir. Emîri, tam manasıyla Osmanlı Hânedânı aşığıdır. O bu eserinde Osmanlı padişahlarının şiirlerini toplamış, düzenlemiş ve onlara tahmisler yazmıştır.

2.3.2. Divânları

Divânları üç cildir. Emirî, bu divânların birincisini Mardin'e gitmeden önce kaleme almıştır. İkincisini Mardin'de bulunduğu sırada yazmıştır, Üçüncü divânı ise Mardin'den Diyarbakır'a döndükten sonra tamamlamıştır. Eser, Millet Kütüphanesi, Edebiyat 37, 38 ve 39 numarada kayıtlıdır. Ali Emîrî Efendi'nin manzum 38 nolu divânı Mustafa Uğurlu Arslan tarafından 2008 yılında “ Ali Emîrî Efendi ve Divânı” adıyla Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmıştır.

2.3.3. Durûb-ı Emsâl

Atasözlerinin manzum bir şekilde örnekleriyle birlikte derlendiği üç cilt ebatında müsvedde halinde kalmış bir eserdir (Millet Kütüphanesi, no. 282, 283, 284).

2.3.4. Esâmi-i Şuarâ-yı Âmid

Diyarbakır'da doğan önemli şahsiyetlerin hayatlarını, eserlerini belirtip, eserlerinden misaller vererek mufassal bir eser yazmak amacıyla hazırlıklar yapan Emirî, Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid ve Mir'atü'l-fevâid fi Ahvâli Üdebâ ve Füzelâ-i Âmid isimli iki eser yazmayı kararlaştırır. Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid'in hülasası mahiyetinde bu eseri yazar. Bu eserinde 212 şair ile ilgili bilgi verir. Şairlerin kısaca hayat hikâyelerine değinir şiirlerinden misaller kaydeder. Bazı kişilerin hayatları ile ilgili bilgi yoktur sadece isimleri verilmiştir. Eserin tenkitli metnini Yılmaz Türk Yüksek Lisans çalışması olarak çalışmıştır.

2.3.5. Ezhâr-ı Hakikat

Ali Emîrî İşkodra'da Berat sancağına bağlı Luçna kazasında bulunduğu sırada yazdığı öğüt niteliğindeki eseridir. Emîrî bu eserinde 220 tane öğüt ve özdeyişe yer vermiştir. Eser basılmıştır. (Kader Matbaası, İstanbul 1334/1915-16).

2.3.6. İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri

Ali Emîrî'nin İşkodra'ya ikinci gidişinde derlediği bilgi ve belgeler doğrultusunda kaleme aldığı eser, İşkodra ve çevresinin sosyal dokusunu, tarihini ve edebî çehresini anlatmaktadır. Eser, İkdâm gazetesinde tefrika (29 adet) biçiminde neşredilmiştir. Emîrî Efendi bu eserin önsözünde, eseri üç ay kadar kısa bir sürede yazdığını söyler. Ali Emîrî bunun yanında eserde bazı şairlerin şeceresine de değinmiştir. Eser yeni harflerle Hakan T. Karateke tarafından "İşkodra Şairleri ve Ali Emîrî'nin Diğer Eserleri" adı ile yayınlanmıştır.

Emîrî Efendi, kendisinin Rumeli'de Yanya ve İşkodra'da görev yaptığı sırada incelemeler yaparak, birçok âlim ve şairin hayatlarını ve eserlerini yazarak "İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri" ve "Yanya Vilâyeti Osmanlı Şairleri" isimleriyle her biri beş altı yüz sayfalık iki adet eser yazdığını belirtir. Teselya'da ikamet ettiği sırada ise "Teselya Osmanlı Şairleri" isimli eseri yazdığını söyler. Fakat kitap bugün elimizde değildir.

2.3.7. Levâmi'ü'l-Hamidiyye

Bu eser Ali Emîrî'nin Sultan II. Abdülhamit'e yazdığı övgü ve takdir kasidelerinin bir kısmını içermektedir. Bu eser padişah tarafından gümüş liyakat madalyası ile ödüllendirilmiş ve eserin bir bölümü altın yaldızlı olarak bastırılmıştır (Âlem Matbaası, İstanbul 1312/1894-95).

2.3.8. Mir'atü'l-fevâid fî-Ahvâli Üdebâ ve Füzelâ-i Âmid

Ali Emîrî'nin 20-21 yaşında iken bu eseri babası ve amcasının isteği doğrultusunda kaleme almıştır. O bu eserini Diyarbakırlı şairlerin, ediplerin alimlerin, sanatkârların, şeyhlerin biyografilerini toplayarak hazırlamıştır. Onun en önemli eserlerinden birisi olarak kabul edilmektedir.

2.3.9. Musâhabe-i Edebiye

Ali Emîrî, bu eserinde Âsâr-ı Müfide kütüphanesi kitap sersinden çıkan Şeyhülislam Yahya Divânı'nı tenkit etmiştir. Yazı önce İkdâm'da neşredildikten sonra, Ali Emîrî tarafından kesilip bir deftere yapıştirılmak sûretiyle oluşturulmuştur.(Millet Kütüphanesi no:523'te kayıtlıdır.) Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan bu eser ilgili bölümde ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır.

2.3.10. Osmanlı Vilâyât-ı Şarkıyyesi

Ahmet Refik bu eseri değerlendirirken Ali Emîrî'nin vatanın hukukunu müdafaa ettiğini ve onun ilk ve son siyasî eseri olduğunu belirtir (Altınay,1924: 50). Eserde umumi olarak: Doğu Vilayetlerinin zengin kültür ve tarihini anlatmanın yanında, bölgenin nasıl Türklerin egemenliğine geçtiği, nüfus yapısı, Ermeni sorunu, eğitimin ve vatan sevgisinin ehemmiyeti üzerinde durulmuştur. Eser basılmıştır (Evkaf-ı Islâmiye Matbaası, 1337/1918).

2.3.11. Tezkire-i Şuarâ-yı Amid

Ali Emîrî, bu eserini 1293/1876 yılında bitirmiş ve daha sonra birtakım ilâveler yaparak 1328/1910 senesinde bastırmıştır. Bu eser, Mir'atü'l-Fevâid fî-Ahvâli Üdebâ ve Fuzalâ ve Meşâhiri Âmid adlı eserin sadece şairlerinin yer aldığı bir hülâsası niteliğindedir. Tezkirede 79 şairin hayat hikâyelerine yer verilmiştir. Eserin ilk cildi basılmıştır (Matbaa-i Âmidî, İstanbul 1328/1910).

2.3.12. Vesâikü'l-Asâr

Ali Emîrî Efendi'nin öncelikli olarak divan şairlerinin nazirelerinden birer ikişer beyit alarak, daha sonra da nazire olmayanları topladığı eserdir. Eseri önce TEM'da Mecmuâtü'n-nezâir olarak ilan etmiş; fakat Vesâikü'l-âsâr ismiyle neşretmiştir. Emîrî bu eserini üç cilt olarak çıkarmayı istemişse de eser, 4 forma hâlinde 24 sayfa neşredilebilmiştir.

2.3.13. Yemen Hâtırâtı

Ali Emîrî Efendi Yemen'de bulunduğu sırada topladığı bilgi ve vesikalara dayalı olarak oluşturduğu bir eserdir. Eserde Emîrî, Yemenle ilgili bazı hatıralarına da yer

verir, Ordaki yönetim sürelerine, kimi imamların hayat hikâyelerine, orada medfun bazı mühim şahsiyetlere ait malumatlara yer vermiştir. (Millet Kütüphanesi, Tarih Yazmaları 653).

2.3.14. Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası

Dergi, Emîrî Efendi tarafından 1918-1920 yılları arasında aylık olarak 31 sayı yayınlanmıştır. Emîrî Efendi dergiyi tek bir maksat için değil, birden fazla amaca hizmet için çıkardığını söyler. Ali Emîrî, dergiyi yayınlarken eski değerli eserleri ortaya çıkarmak, bunları kullanıcıların istifadesine sunmak, vatana ve millete yararlı olmak, kendisine dönük tenkitlere yanıt vermek vb. sebepleri dikkate alır. Eser 2007 yılında Seher Erdoğan Çeltik tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır.

2.3.15. Tarih ve Edebiyat Mecmuası

Beş sayı olarak çıkan aylık bir dergidir. Derginin ilk sayısı 31 Ağustos 1922 tarihinde, son sayısı ise 5 Kanunusâni 1923 tarihinde yayınlanmıştır. Bu dergi daha önce Emîrî tarafından otuz bir sayı çıkarılan Osmanlı Tarih ve Edebiyat Dergi'sinin devamı niteliğindedir.

2.3.16. Âbâü'l-Akvâm

Ali Emîrî Efendi'nin bu eseri de Mir'atü'l Fevâid gibi Diyarbakırlı meşhur zevâtle ilgilidir. Emîrî Efendi'nin kayıp eserlerinden biridir. (Karateke, 1995: 55)

2.3.17. Kitâbü'l-Aganî

Ahmet Refik, Ali Emîrî Efendi'nin Kırşehir muhasebeciliği görevinde bulunduğu sırada Merzifonî İsmail Efendi ile beraber "Kitâbü'l-Aganî" isimli eseri tercüme ettiklerini söyler. (Altınay, 1924: 49) Bu eser de bugün elimizde mevcut değildir. (Karateke, 1995: 55)

2.3.18. Mevâhibü's-Sülûk

Emîrî Efendi, bu eserinden Levâmi'ü'l-hamidiyye isimli eserinin arka tarafındaki duyuruda söz eder. Eser, Osman Gazi'nin oğlu Alaaddin Paşa'dan itibaren on

üç şehzâdenin manzumeleri ve bunlara yapılan nazirelerden meydana gelmiştir.. Bu eser de Ali Emîrî Efendi 'nin kayıp olan eserlerinden biridir. (Karateke,1995: 55)

2.3.19. Osmanlı Şairleri

Bu eser on altı ciltten meydana gelmiş bir tezkiredir. Bu tezkirenin bir cildi Muzaffer Esen'de bulunmaktadır. (Esen,1959: 661-662). Eserle ilgili bir değerlendirmede bulunan Hakan T. Karateke bu eserin de, Emîrî'nin kayıp olan eserlerinden biri olduğunu söylemiştir.(Karateke 1995: 55)

2.3.20. Diyarbakırlı Bazı Zevâtın Terceme-i Hâlleri

Bu eser de Ali Emîrî Efendi'nin Diyarbakırlı bazı mühim şahsiyetlerin hayatlarını anlattığı biyografik eserlerinden biridir. (Millet Kütüphanesi, Tarih Kısmı, no. 750).

2.3.21. Âmid-i Sevdâ

Ali Emîrî Efendi'nin 1908-1909 seneleri içerisinde altı sayı olarak neşrettiği bir mecmuadır.

2.3.22. Nevâdir-i Eslâf

Emîrî Efendi, bu adla bazı değerli eski metinleri – haşiyeler ilâve etmek suretiyle – yayınlamıştır. Dizide yer alan kitaplar: Lütfî Paşa'nın Âsafnâme'si (İstanbul 1326), Bayâtî Hasan b. Mahmûd'un Câm-ı Cem-i Âyin'i (İstanbul 1331), Gıyâseddin Nakkâş'ın Acâibü'l-letâifi (İstanbul 1331)ve Mardin Mülûk-i Artukiyye Tarihi'dir.(Tevfikoğlu,1989:88)

İbrahim Alaattin Gövsa, Ali Emîrî'nin neşrettiği bu kitaplara ek olarak, Nizâmu'd-düvel, Tunus Tarihi ve Çin Seyahatnâmesi isimli kitapları da yayınladığını söyler.

2.4. Ali Emîrî Efendi'nin Edebiyatımızdaki Yeri ve Önemi

Ali Emîrî, Osmanlı devletinin parçalanma sürecine tanıklık etmiştir, Yazıları ile Osmanlının parçalanmasını engellemek istemiş, devletin çöküşünü durdurmak için eğitime önem verilmesi gerektiğini belirtmiş, ülke ve toplum için çalışmayı ve ahlaklı

olmayı gerekli görmüştür. Ali Emîrî savaşın sadece toplumların istiklali söz konusu olduğunda yapılabileceğini savunmuştur. Bu yönde Millî Mücadelenin haklılığını ortaya koyan yazılar kaleme almıştır. Hatta Ali Kemâl'in savaş karşıtı durumunu eleştiren bir yazı yayınlamıştır.

Ali Emîrî, edebî anlayış olarak daha çok geleneğe bağlıdır. Batılı dillerden hiçbirini bilmez. Ama Farsça ve Arapça'sı gayet iyidir. Arapçası neredeyse bu dilde şiir yazabilecek kadar ileri düzeydedir. O yaşadığı dönemin modernleşme hareketlerine fazla ilgi duymamıştır. Şiirlerinde ülke ve toplumla ilgili muhteva açısından yeni diyebileceğimiz şiirler yazmış olsa da şekil olarak eskiye bağlı kalmıştır. Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuasında Köprülü ile çatışmalarında da bu eski-yeni çatışmasının rolü vardır.

Rıza Nur, Fuat Köprülü'nün son zamanlarda gerçek anlamda Türkçülük yapmadığını, yapıyorsa da pek hareketsiz ve yüzeysel yaptığını belirtir ve bunun nedenini de Köprülü'nün aslen Arnavut menşeli olmasına bağlar (Nur,1335: 101). Rıza Nur , Ali Emîrî'yi kitaplar konusunda yaptığı fedakârlıklar, kütüphane kurma mücadelesi ve Divânu Lugati't-Türk'ü Türk kültürüne kazandırması konularında tebrik ettikten sonra Fuat Köprülü'nün Ali Emîrî'ye saldırmasını şöyle izah ederr:

Zavallı Ali Emîrî bu suçlamalara lâayık mıydı? diye sorar ve bir adam ki ömrünü kitap toplamaya harcar, bu kitapları memuriyette dolaştıkça oradan oraya taşır, aldığı maaşı yemez kitaplara verir; sonunda bir kütüphane kurar oraya kor, böyle adam herkesin samimî sevgisine ve hürmetine lâayıktır; adı her gün saygıyla anılır. Sadece Divân-ı Lugati't-Türk'ü Maârif Nezâreti bile kıymetini bilmediği bir zamanda satın alıp kaybolmaktan kurtarması bu insanın ismini altın yazı ile yazmaya yeterlidir. Bu kitap öyle kıymetlidir ki Türk'ü ihya etmiştir. demekte ve şöyle devam etmektedir: " *İşte Fuad Bey böyle bir adama neler yapmıştır... Sebebi: Çünkü Türk ilmi sahasında bir başka adam da var; kendi yalnız kalamaz, parlayamaz, söner...*" (Nur, 1335: 101)

Ali Emîrî Efendi'nin edebiyatımızdaki yeri ve ehemmiyeti denince ilk önce hatıra gelen "Divan-ı Lügati't-Türk"ü irfan ve kültürümüze kazandırmasıdır. Ali Emîrî, "Divan-ı Lügati't-Türk"ü bulmasını ve bu eserin basılmasını Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuasında anlatır. O, "Divan-ı Lügati't-Türk"ün eski Maliye Nâzırı Vânizâde Nazif Paşa'nın ailesinde olduğunu, ailenin zor durumda kalınca eseri satılmak üzere kitapçı Burhan'a tevdi ettiğini söyler. Kitapçı Burhan eserin değerini öğrenmek için Mustafa Âsım Efendi'ye götürür. Mustafa Âsım Efendi kitabın kıymetli olduğunu ve onu Maârif Nezâreti'nden başka bir yere satmaması gerektiğini söyler. Bunun üzerine kitabı Maârif

Nâzırı Emrullah Bey'e götürür. O da encüme havale eder. Bu sırada kitapçı Burhan eserden Ali Emîrî'ye söz etmiştir. Kitabı gören Ali Emîrî, şayet Maârif'e satamazsa kendisine getirmesini öğütler.

Maârif Nezâreti, encümen tarafından kitap için istenilen 20 lira ile bir kütüphane alınabileceğini ifade ederek eseri satın almaz ve geri verir. Ali Emîrî'nin anlattığına göre bu karara çok kızan kitapçı Burhan, eseri Ali Emîrî'nin evine getirir ve sahibinin 30 lira istediğini söyler. Ali Emîrî, üzerinde sadece 20 lirası olduğunu, o gün tesadüfen evine gelen Fâik Reşat Bey'den 10 lira borç alarak 30 liraya kitabı satın almayı başardığını anlatır. Ali Emîrî, kitapçıya üç lira bahşiş sözü verdiğini ve bahşişi her ay bir lira ödeyerek üç ayda borcunu kapattığını hikâye eder.

Kilisli Rifat Bilge: “ *Ali Emîrî'nin Divanu Lügati't-Türk'ü kitapçı Burhan'ın dükkânından aldığını, Ali Emîrî'de 10 lira bulunduğunu ve o gün oraya tesadüfen gelen Fâik Reşat Bey'den 20 lira borç almak suretiyle eseri satın aldığını kaydeder*”. (Bilge, 1945: 3)

Kilisli Rifat, Ali Emîrî'nin Divanu Lügati't-Türk'ü uzun süre kimseye göstermediğini, bir gün kendisini çağırarak ondan dağınık ve sayfaları karışmış hâlde bulunan eseri düzenlemesini istediğini söyler. Kilisli Rifat, bu kitabın basılması için Ziya Gökalp ile nasıl bir plan kurduklarını da anlatır. Buna göre; Ali Emîrî, Adliye Nâzırı İbrahim Bey tarafından iftara davet edilir. Yemekten sonra Ali Emîrî'nin pek değer verdiği Talat Paşa ve bir grup güya tesadüfen İbrahim Bey'e gelir. Burada Ali Emîrî'ye övgü dolu sözler sarf eden Paşa, ondan Divanu Lügati't-Türk'ün basılmasını talep eder. Ali Emîrî bunu kabul eder; fakat iki şart öne sürer:

Talat Paşa tekrar ayağa kalktı: Üstâd-ı muhterem, huzûr-ı faziletinizde söz söylemeye utanırım. Fakat müsaadenizle arz etmek isterim ki, kitapların da insanlar gibi tabî bir ömrü var. Bir kitap binlerce sene yaşayamaz; çürür, fenâ bulur. Kitapları yaşatmak için eskiden istinsah usûlü varmış. Fakat bunun da faydası mahdûddur. Medeniyet bunun için yegâne bir çare bulmuş, o da tab'ı usûlüdür. Tab'ı sayesinde ki bir kitap bin olur, on bin olur, yüz bin olur. Mademki Divanu Lügati't-Türk büyük bir ehemmiyeti, kıymeti hâizdir; o hâlde müsaade buyurun, bu kitabı her şeyden evvel bastıralım. Baş tarafına da nâm-ı âlînizi koyalım. Bütün dünyaya yayılsın. Cihan size minnettar olsun. Bu lütfu bizden esirgemeyin, dedi. Ben de (Ali Emîrî): Kemâl-i memnuniyetle kabul ettim. Fakat iki şartım var: Birincisi ben bu kitabı ancak Kilisli Muallim Rifat Efendi'ye tevdi edebilirim. İstinsahını, tashihini o yapsın. O, kitap kıymetini bilir, kitabı hüsn-i muhafaza ettiği gibi istinsah ve tashihinde de dikkat

gösterir, başkasına veremem. ikinci şartım, Rif'at'a da tenbih edeceğim: Kitap ancak kendisinde kalmalı ve kimseye verilmemelidir. (Bilge,1945: 3)

Talat Paşa, Ali Emîrî Efendi'ye 300 lira ödül gönderir; ancak Ali Emîrî bunu kabul etmez. Bu paranın yardımı ihtiyacı olan ailelere dağıtılmasını ister ve "*Ben simsar değilim, dellâl değilim; vatan nâmına bir kitap istenilmiş, vermişim. Buna mukabil para vermenin ne lüzûmu vardır istemem*" der. (Çeltik,2007:23)

Ali Emîrî Efendi, ömrünü kitaplara adanmış bir kitap dostudur. Ömür boyu bu yolda uğraşmış ve bu uğurda çeşitli zorluklara katlanmaktan imtina etmemiştir. Bir ömür boyu biriktirdiği kitapları "Millet Kütüphanesi" ismiyle teşkil ettiği kütüphaneye hibe etmiştir. Emîrî, bir anısında Diyarbakır'da bir zamanlar bir milyon kırk bin cilt kitaba sahip olan bir kütüphanenin mevcut olduğunu ve bunun ona esin kaynağı olduğunu, o zamandan itibaren de bir kütüphane teşkil etmek için çalıştığını söylemektedir. On altı bin cilt kitabı havi bir kütüphaneye sahip olan Emîrî, bu kitapları halkına bağışlamak adına Feyzullah Efendi Medresesi'nin Vakıflarca kütüphane olarak tahsis edilmesini sağlar.

Ünlü şair Yahya Kemâl Beyatlı, Ali Emîrî Efendi ve onun kütüphanesi ile ilgili gazel şeklinde bir methiye yazmıştır. O methiye şudur:

Muhtaç isen füyûzuna eslâf pendinin
Diz çök şimdi önünde Emîrî Efendi'nin

Yek-pâre nûr olan bu kütübhâne-i nefis
Yek-pâre servetiydi bu âlemde kendinin

Ecdâd-ı pâkimiz gibi vakfetti millete
Hayrânı halk eser-i bî-menendinin

(Beyatlı, 1962: 59-60)

Emîrî Efendi, şiirlerinde divan edebiyatı şiir anlayışını sürdürmekle birlikte dönemindeki ehemmiyetli hadiselerle dair şiirler de yazmıştır. Sultan II. Abülhamit'in tahttan indirilmesi, Selânik ve Çanakkale Savaşı ile ilgili yazdığı şiirleri vardır.

Emîrî Efendi, eğitime çok önem verir. Özellikle kadınların eğitilmesi gerektiğini söyler. O, yeni nesillerin iyi bir eğitim görmeleri gerekliliğini vurgular. Kadınların eğitilmesi, onlara gerekli ehemmiyetin verilmesi gibi hususlar, ilm-i nesebin kadınlar

üzerinden de devam ettirilmesi, kadın şair ve yazarların hayat hikâyelerine de ehemmiyet gösterilmesi lüzumuna değinmiştir. Emîrî, Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuasında, Tiranlı Hatice gibi kadın şairlerin hayat hikâyelerine önem vermiş ve Âdile Sultan öncelikli olmak üzere onların şiirlerini neşretmiştir.

Emîrî Efendi, vazifeli olarak gittiği şehirlerde araştırmalarda bulunmuş, bu araştırma sonuçlarını önce OTEM’de ve daha sonra çıkardığı TEM’de kaleme aldığı yazılarla, neşrettiği eserlerle muhataplarının tensibine takdim etmiştir. Emirî Efendi, ahbap toplantılarında da bu tür konulara değinmiştir.

Emîrî Efendi, Kırşehir muhasebeciliği görevinde iken Hacıbektaş Veli ile ilgili araştırmalar yapar. Hacıbektaş Veli’nin türbesinin ön tarafında bulunan Kırklar meydanını genişletir, sebilleri ıslah eder. Onarım bittikten sonra bir tarih düşürür:

Geldi üçler yazdı tarih eyleyüp hamd-hamîd
Dilküşâ oldu mekân-ı Hacı Bektaş Velî (Sene 1311)

A. Refik ALTAY, Ali Emirî Efendi'nin Selçuklu Devleti'nin ilk yerleşim merkezi olan Cend'e kadar yolculuk ettiğini, gördüğü kitabeleri yazdığını, değerli eserleri kopya edip merkad ve yatırları dolaşip ziyaretler gerçekleştirdiğini belirtir. A.Refik, Ali Emîrî Efendi'nin Abdülrab'ın türbesini ziyareti ile ilgili şunları aktarır:

“ *Levha-i mezarında Abdülrab'dan hazreti Fatma vasıtasıyla Peyfamber efendimiz hazretlerine vasıl olan silsile-i âliyenin muharrer olduğunu gördüm. Kitabe-i mübareki tamamiyle zabt ettim.*” (Altınay,1924:49)

A. Refik Altınay, bu bilgiyi aktardıktan sonra Emîrî Efendi'nin yazıları için; "*Bu gibi hadiseler hakkındaki yazıları okunduğu zaman, insan Evliya Çelebi'yi okuyorum zanneder*" demektedir. (Altınay, 1924,50)

Ali Emîrî Efendi'nin, en büyük zevki Şanlı Osmanlı Türk mazisini genç nesillere aktarmaktır. Millet kütüphanesini bu gayeye ulaşmak niyetiyle teşkil etmiştir. Bu kütüphanede çoğunluğu nadir ve tek nüsha olmak üzere 16000 ciltten fazla eser mevcuttur. O bu eserleri milletin istifadesine sunmuştur.

Nevi şahsına münhasır kişilerden biri olarak kabul edeceğimiz Emîrî Efendi, hem nesirleriyle ve hem de şiirleriyle dağılmakta olan Osmanlı devletini bir arada tutmak için çaba sarfetmiş ve millî bilinç kazandırmaya gayret etmiştir. Otuzun üzerinde olan eseriyle, halkına hibe ettiği kütüphanesiyle, Türk irfanına kazandırdığı "Divanu Lügati't-Türk"le dil ve medeniyet tarihimizde kendisinden saygıyla söz edilen

bir mevki edinmiştir. Onun en büyük gayesi şanlı geçmişi yeni kuşaklara tanıtmaktır. Bu amaçla Türk kültürünü yükseltmek için bir hayli araştırma yapmış ve Osmanlı tarihi ile ilgili o güne kadar meçhul olan pek çok bilgi ve belgeyi ortaya çıkarmıştır. Kapsamlı bir divan edebiyatı bilgisine de sahip olan Ali Emîrî, Klasik edebiyatımızın önemli şairlerinden biri olan, Şeyhülislam Yahya Divanı'nın asâr-ı müfide kütüphanesi kitap serisinden çıkan matbu Divan-ı Yahya'yı tenkit etmiştir. Daha önce Ali Emîrî Efendi'nin şahıslar ve kurumlarla ilgili çeşitli polemik ve eleştirilerine yer verilmiş, fakat onun Şeyhülislam Yahya Divanı'nı tenkit eden Musâhabe-i Edebiye adlı eseri üzerinde durulmamıştır, Divan edebiyatını etraflı bir şekilde tetkik etmesi, bu edebiyatın en ince detaylarına vâkıf olması, kendisi de bir divan şairi olması nedeniyle onun matbu Şeyhülislam Yahya Divanı ile ilgili teşhis, tespit ve tenkidleri önem arz etmektedir.

BÖLÜM III

3. ALİ EMİRÎ EFENDİ'NİN TENKİT ANLAYIŞI VE MUSÂHABE-İ EDEBİYESİ

3.1. Ali Emîrî Efendi'nin Tenkit Anlayışı

Edebiyatımızda çok önceleri varolan ama batılı anlayıştan tamamıyla ayrı bir çizgide ilerleyen tenkit yaklaşımı, Tanzimattan sonra batılı cereyanların da etkisiyle edebi bir nevi mahiyeti kazanmaya başlamıştır. Servet-i Fünun dönemi sanatçılarının katkısıyla da tenkit alanında kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. Ancak tanzimattan bu güne değin, gazete ve dergilerde yazılmış tenkit yazıları, tartışmalar ve tenkitle ilgili ortaya atılan görüşler değerlendirildiğinde, tenkidin edebiyatımızda genellikle biri gelenekçi diğeri yenilikçi olmak üzere iki farklı anlayışın çarpışmasından doğup gelişen bir tür olduğunu görmekteyiz. Ali Emîrî ve Fuat Köprülü arasındaki tartışmalarla ilgili iki makale kaleme alan Nuri SAĞLAM konu ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “...herhangi bir edebi eser veya anlayışın tenkidi sırasında meselenin asıl mecrasından kayıp az veya çok şahsiyata döküldüğü münakaşaların, diğeri bir tabirle edebî kavgaların matbuatımızda oldukça fazla yer tuttuğuna şahit oluruz.” (Sağlam,2000,113).

Emîrî Efendi daha on yedi yaşlarında bulunduğu sırada Padişah Beşinci Murad'ın cülûsu ile ilgili yazmış olduğu kaside ile çevresindeki sanatçıların övgüsüne masadak olmuştur, Ama kısa bir süre sonra bu kasidenin ona ait olmadığı yönünde çeşitli dedikodular çıkmış ve Ali Emîrî bu durumdan çok rahatsız olmuştur. Konu ile ilgili Muzaffer Esen, şu saptamada bulunmuştur: “*bu dedikoduların şuur altına işlediği menfî tesirden olsa gerek ,ömür boyunca kendisine yapılan tarizlere – eğer mukabele edecekse – şiddetli ve ağır bir lisan kullanmaktan çekinmemiştir.*” (Esen,1959, 659)

Ali Emîrî Efendi, bütün hayatını “bibliyomani” adıyla anılan bir kitap tutkusuna adayan, bu tutku saikiyle her türlü sıkıntı ve zorluğa katlanarak teşkil ettiği paha biçilmez kütüphaneyi halkına bağışlamakla tanınmış önemli şahsiyetlerden biridir. Onu herkesten iyi tanıyan, yakın dostu, hemşehrisi Süleyman Nazif'e göre ise o: “*nev'i şahsına münhasır “ “ hubb ve gayz gibi halatta heyecanına mağlub, yani ifrata esir “ ” mamañih sevdiği, sevmediği anlarda da samimiyetten ayrılmayan “ bir karektere maliktir.* (İnal, 1926,310)

Ali Emîrî Efendi'den bahseden kaynakların neredeyse hepsinde onun keskin zekâsına ve müthiş hafızasına dikkat çekildiğine tanık olmaktadır, Onun biraz “huysuz” ve “sinirlendiğinde heyecanına yenilen, abartıya kaçan” birisi olduğunu da yine bu kaynaklarda görmek mümkündür. Konu ilgili makalesinde Mücahit KAÇAR: Ali Emîrî'nin en belirgin karakteristik özelliğinin “ Osmanlı hanedanına duyduğu bağlılık ve samimi muhabbet olduğunu, bazı eserlerini sadece bu muhabbet sâikiyle kaleme aldığını söylemektedir. (Kaçar,2016,183).

Ali Emîrî'nin tenkitçi yönünü en net şekilde gösteren belgeler, kendisinin bizzat çıkardığı Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuasındaki yazılarıdır. Bu yazılar incelendiğinde hemen hemen her türde eleştiri yazısı kaleme aldığı görülecektir. Yaşadığı devir, devlet kurumları, ilmî heyetler, siyâsî hareketler ve şahıslar Ali Emîrî'nin sivri dilinden ve zekâsından nasibini almıştır.

Emîrî Efendi'nin OTEM'i yayınlamasının önemli sebeplerinden birisi kendi şahsına tevcih edilen tenkitleri yanıtlamak, özellikle de Fuat Köprülü öncelikli olmak üzere kendisini eleştirenleri eleştirmektir.

Ali Emîrî, sözkonusu mecmuayı çıkarma sebebini şöyle açıklar: Bu dergiyi neşr edişim eksiksiz bir edebiyât dergisi hazırlamak amacıyla değil ülke ile insanıma hizmet adına her neye kalkışmışsam ve hükümetimiz edebî bir amaç için hangi vazifeyi vermişse bir iki rezil önce Millî Tettebbûlar ve daha sonra Yeni Mecmûa gibi millet haysiyetinin vebası olan iki saçmalayıcı bana düşmanlık etmeye başladı. Onların bana iş yaptırmayacaklarını sezdiğim için hem Osmanlı Târih Encümeni üyeliğinden hem Âsâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Encümeni başkanlığından ayrılmak zorunda kaldım. Tam iki yıl sabırla, bunlara katlanarak sustuğum halde onlar yine bana rahat vermediler. Rezaletin başı ve bilgisizlik ve deliliğin öncüsü olan kimi çift bacaklı danalar da bana yürü de seni görürüz dediler. On beş mükemmel şehirde o kadar memurluklarda bulunan ve milyonlarca insanlardan biri bile benimle ilgili olumsuz söylemlerde bulunmamışken bu insan olmayanlar benimle ilgili olumsuz olarak yazmadıkları yazı söylemedikleri laf koymadılar. (Öztürk,2011:177)

Ali Emîrî'nin özellikle Fuâd Köprülüye yönelik eleştirileri, döneminde meşhur olmuş ve iddiaları birçok destekçi de bulmuştur. Ali Emîrî, Fuâd Köprülü'nün geleneğe karşı takındığı tavırdan hoşlanmamakta, hatta bu yüzden ondan nefret etmektedir. Bir yazısında: “Eskiden yaşamış büyüklerimizle ilgili hakikate uygun olmayan yazılarını neşrettikçe üzüntüm ve kinim ziyadeleşiyordu. ” diyen Emîrî Efendi, nihâyet dayanamamış ve Fuâd Köprülü'yü eleştirilerinin hedefine koyarak “Köprülü-zâde”

olmadığını, dârülfünûn eğitimini tamamlamadan müderris olduğunu, ilmî meselelerde yetersiz kaldığını ve eserlerinin çalıntı olduğunu iddia ederek onu çok sert bir biçimde eleştirmiştir.

Ali Emîrî'nin birilerini eleştirmesi için o kimselere karşı bir husumetinin olması gerekmez. Kendisi de bir yazısında *“hiçbir kimseye dünyâda şahsî olarak bir adâvetim yoktur. Lâkin hakikati herkese anlatmak vecîbedir”* dediği gibi hakikatin ortaya çıkması amacıyla, bir zamanlar çok yakın dostu olan Ali Kemâl, İbnülemîn Mahmut Kemâl İnâl ve Aynîzâde Mehmet Ali Bey'leri bile yazdıkları yazılarla ilgili olarak sertçe eleştirmekten kaçınmamıştır. Hatta Millet Kütüphanesi hakkındaki tartışmalara dâhil olmak isteyen Refik Hâlid'e çocuk sahibi olduğu halde çocukça davrandığını söyleyerek kendisiyle uğraşmamasını söyler (Kaçar,2016,185).

Ali Emîrî Efendi nev-i şahsına münhasır insanlardan biridir. Mizacı itibariyle sevmeye ve kızma anlarında aşırı tepkisel davranmakta ancak samimiyetten ayrılmamaktadır. Onun sivri dili ve keskin kaleminden herkes nasibini almaktadır. Refik Hâlid de bunlardan biridir. Ona Millet kütüphanesiyle ilgili bir tartışma anında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Ben şakadan anlamam. Benim adımla diline dolarsan senin, gazetenin, silsilenin tamamına başlarım. Seni tanımadığımdan dolayı şeref duyuyorum. Babanla aramızda saygı bağı mevcuttur. Gerisini sen düşün. Eğer amacın eğlence ise kendini eğlendiren çok şey bulursun. Çolu çocuk sahibisin, daha akıllanmadın mı? İsmi ve resmini Köprülü-zade şekline tebdil eden Kibleli-zade Fuad Bey'in vaziyetinden ders almaz mısın? (Öztürk,2011:177)

Ali Emîrî Efendi usta bir münekkittir. O gördüğü eksiklikleri görmezden gelmez tam tersine üzerine gider, mertçe eleştirmekten kaçınmaz. Bu eleştiriler bazen devletin yanlış uygulamasına karşı, bazen gruplara ya da şahıslara karşı bazen de kendi şahsına karşı yapılan eleştirilere cevap niteliğindedir. M. Uğurlu ARSLAN Emîrî Efendi'nin memleketin yolunda gitmeyen işlerini ve devletin Avrupa karşısında geri kalışını vicdannâmeler ve şikâyetnâmeler yazarak dile getirdiğini, nazmında da nesrinde de bu eleştirmen kimliğinin hep ön planda olduğunu belirtmiştir. (Arslan,2008,19).

Ali Emîrî'nin divânı'na baktığımız zaman orada da yine devrin yansımaları ve yer yer yapılan eleştiriler açıkça görülmektedir.

Âh sunlar ki bütün âmâlî cerr-i menfa'at

Âh sunlar ki bütün âlûde-i reyb ü riyâ

Âh şunlar ki hezârân yüz taşırılar her biri
Hem tutarlar her yüze biñ gûne mir'at-i sakâ

Her biri zâhirde hoş-sohbet müeddeb- pür-vakar
Her biri ammâ hakîkat âleminde bî-hayâ

Akrabâsı olmayan bin ehl-i istihkâkdan
Mültezimdir akrabasından bir echel mutlaka (Arslan,2008,19)

Ali Emîrî'nin birilerini eleştirmeye başlamasındaki en temel sâiklerden birisi de, geleneğe saldırılmış olmasıdır. Onun inancına ve bu inancın yeryüzündeki savunucusu olan Osmanlıya dil uzatan, bu geleneği yıkmaya çalışan herkes Alî Emîrî'nin sivri kaleminden nasibini almıştır.

Alî Emîrî'nin eleştirmedeği, aksine her hâl ü kârda desteklediği tek bir kişi vardır: Padişah. Meselâ, Sultan V. Murâd'a sunduğu kasidesinde padişahlarda kusur olmayacağını, var olan hataların da bir takım edepsizlerin insanları yanlış yönlendirmeleriyle ortaya çıktığını ifade eder.”(Kaçar,2016:187)

Bu bir emr-i müsellemdir kusûr yok pâdişâhlarda
Fakat iğfâl ederler birtakım eclâf-ı müstesnâ

Son dönem Osmanlı Padişahlarından, Abdülaziz, V.Murad, II.Abdülhamid Hân, V.Mehmed ve Vahdettin'in hükümdarlıklarına şahit olan Ali Emîrî, tam bir Osmanlı hânedânı aşığıdır. Cevahirü'l-Mülûk isimli eserinde Osmanlı padişahlarının şiirlerini toplamış, düzenlemiş ve onlara tahmisler yazmıştır. Çok sevdiği II. Abdülhamid'i övmek için yazdığı şiirleri ise Levâmiü'l-Hamîdiyye adlı eserinde toplamıştır.

Alî Emîrî tam bir gelenekçi olduğu kadar geleneğin kodlarını ve birikimini de çok iyi bilmektedir. Bu yüzden geleneğe dâir en küçük bir yanlış bilgi paylaşımında veya saygısızlıkta hemen ortaya atılmakta, bu uğurda dostlarını ve yakın çevresini kırmakta bile bir beis görmemektedir. Bu bağlamda Ali Emîrî'nin en çok uğraştığı kişiler yukarıda işaret ettiğimiz gibi Kiblelizâde dediği Fuat Köprülü ile onu takip eden yenilikçi gençler yani Jön Türklerdir. Ali Emîrî, Köprülü ve destekçilerinin Osmanlı tarihine ve edebiyatına eleştirel ve küçümseyici bakan tavırlarından rahatsızdır. Ona göre bu tavır içinde olan Fuat Köprülü ve Ömer Seyfettin gibi kişiler, ham hayaller

peşinde koşan çocuklardır. Başta Maârif Nezâreti olmak üzere kimsenin bunlara ses çıkarmamasına da hayret eden Ali Emîrî, bunu Jön Türklerin ellerindeki gazeteleri bir tehdit ve korku unsuru olarak kullanmalarına bağlar:

“on yedi on sekiz yaşında çocuklar ve hususiyle Kiblelizâde Fuâd ve Ömer Seyfettin benzeri bilgisizler meydana çıkıyor, geçmişimizi, lisanımızı, edebiyatımızı darmadağın ve eski büyük şahsiyetlerimize bilinçsizce hakaret ediyorlar da bir kişi ve özellikle eğitim bakanlığı meydana çıkıp da o çocuklara “ deneyimsiz habersizler siz ne yaptığının farkında mısınız, işlerin nerelere uzandığını idrak edemiyorsunuz ” diyemiyorlar. Sebebi şerirdir onların kontrolünde ceride var. Kirli suya taş atmaktan çekiniyorlar. Sonradan kendilerine bulaşmasından endişe ediyorlar. Hâlbuki bu hastalıklı meslek kabul edilmeyip böyle hadd-i edebîsini bilmeyenlerden birkaçına ilm kuvvetiyle hadd-i edebîsi bildirilse ve kemâlât âyinesi karşılıklarına tutularak çehre-i cehillerinin ne kadar kerîh olduğu kendilerine gösterilse idi bu hâller zuhura gelmezdi (Köpür,2013:418).

Jön Türklerin ve onlar gibi Osmanlı hanedanına tavır alan kimselerin yazdıkları gazete yazılarıyla Osmanlıyı Avrupa’ya şikâyet etmelerini islâm dinine ihanet sayan Ali Emîrî, bu kişilerin ikiyüzlü ve zahiren ilim ve edep sahibi olsalar da aslında bu yaptıklarıyla tamamen kendi menfaati peşinde koşan utanmaz kimseler olduklarını belirtir.

Bir taraftan bazı bed-hâhân-ı din tek durmayıp

Neşr ederler Avrupaya türlü türlü iftirâ

Ali Emîrî’nin üzerinde hassasiyetle durduğu, birçok yazısında eleştirdiği meselelerden biri de, Osmanlı tarihinin Avrupalı kaynaklardan öğrenilmeye çalışılmasıdır. Ona göre Avrupa’nın Osmanlı ve Türkler hakkındaki kanaati olumsuzdur. Bu yüzden tarihimize ilgili olarak Avrupa’dan ve batılı kaynaklardan tercüme yapmaya gerek yoktur:

Milletimizin inkişâfını batılı kaynaklardan araştırmayı zorunlu kılmanın bizim için ne fâidesi vardır?, Bizler yabancılardan kendi tarihimizi öğrenmemeliyiz; belki de biz kendi tarihimizi hakkıyla öğrendikten ve eksikliklerimizin neden kaynaklandığını derk ettikten sonra o eksiklikleri gidermek adına batılı kaynaklara yönelmeliyiz. Yoksa Kuran-ı azîmuş-şânın manasını yabancı kaynaklardan öğrenecek derecede bilgisiz

olduktan sonra ilerlememiz ve gelişmemiz için batılı kaynaklara yönelmenin bize faydası olmadığı gibi bir sürü sıkıntının ortaya çıkmasına neden olur nitekim de oluyor.

Ali Emîrî, Jön Türklerin dili sadeleştirme ve Türklüğün özüne dönme girişimlerinden de rahatsızdır. Birçok yazısında ve şiirinde onları cehâletle ithâm ederek, eninde sonunda pişman olacaklarını, boş hayâller peşinde koştuklarını ileri sürer:

“ İstanbul’umuzun tenbel, geçmişin kimi okuma yazma bilmeyenleri tarafından söylenen

Damlara çıkma görürler

Al yeşil giyme tanırlar

Seni elimden alırlar

misali ifadelerine veya ellerine aldıkları bir sazla kahve kahve gezen okulsuz başıboşların laflarına özenip taklid ettikleri halde, kararsız olmaları nedeniyle sanat ve güzellikten uzak ona benzer ifadeleri de söyleyemiyorlar. Başlarında Fûât gibiler olduğundan çok yüksek, çok kutsal ve neredeyse kainatın özendiği İstanbul’umuzun, ülkemizin, Osmanlı dilimizin şeref ve haysiyetini terk ediyorlar da anlamadıkları, göremedikleri Altay dağlarına Belh ve Buhârâ ve Kaşgar dillerine koşmak istiyorlar. Hicaza gitmek için İstanbul’a şimdiye kadar Belhli, Buhâralı, Kaşgarlı hacılar geldi. Acabâ bunların birisiyle Türkçe konuşup ifâde-i merâm edebildi mi? İşte muhterem çarşı ahâlîsi meydândadır. Ya Arapça ya Fârisîce veya işâretle konuştular. Demek ki bizim Osmanlı lisânıyla onlara söz anlatmak bir vecihle mümkün olamadı.(Köpür,2013,605)

Meşrûtiyet’in ilan edilip Sultan Abdulhamîd’in tahttan indirilmesine de büyük tepkiler veren Ali Emîrî, olayın henüz sıcaklığını koruduğu günlerde yazdığı iki şiirle tavrını ortaya koymuş, sultanın haksızlığa uğradığını, asıl suçluların hürriyet ilan edenler olduklarını belirtmiştir. Sultân Mehmed Reşâd Hân’ın tahta çıkışı üzerine yazdığı kasidede memleketin o dönem ne halde bulunduğunu kendi penceresinden aktarır.

Ali Emîrî’ye göre Sultan Abdulhamîd, kendisine kurulan tuzaklar sebebiyle tahtından olmuştur. Aslında tamamen kendi menfaatleri için hareket eden kişiler, hak ve hürriyet taraftarıymış gibi hareket ederek insanları aldatmışlardır. Bunların kimileri şeyhülislamlık, kimileri sadrazamlık peşindedir; bazıları da tamamen saf duygularla

halka nasihat ederek hürriyet talep etmektedir. Nihayetinde bu kişilerin kötü emelleri gerçekleşmiş ve Sultan Abdulhamîd'in sarayı yağmalanarak kendisi de tahttan indirilmiştir.

Ali Emîrî, Evkaf ve Maârif nezaretlerini ve kapsamlı bir Osmanlı Tarihi yazması için oluşturulduğu halde gerekli çalışmaları yapmayan Târih Encümeni'ni birçok yazısında eleştirir. Evkaf Nezâretini tarihî eserlere sahip çıkmamakla eleştirir. İstanbul'un tarihî çeşmelerinin bakımsızlıktan yok olmak üzere olduğunu belirtir. Vakıflarla ilgili işlerin önemsiz bir işmiş gibi alakasız kişilere verilmesini de eleştirir.

Önceki gün Bâb-ı Âlî'den Fâtih semtine varıncaya değin Dîvânyolu Caddesinde elli beş çeşme ve sebîl saydım. Bunlardan hiç birisinin suyu akmıyor. Bazılarının süslü yazıları dağılmış, bazılarının ise sanatlı süslü yazıları toza toprağa karışmıştır. Bu vaziyet karşısında mütesir olmadan bir gün bile geçirmek mümkün olmuyor. Olamaz. Bunlara örnek olarak Bâb-ı Âlî Caddesinde İran elçiliğinin yukarısında insanların görebileceği kavşağın orta yerinde ön tarafı zencîrle kapatılmış, içi çöplerle dolmuş ve üzerindeki güzel yazı ve süslerin, mermerlerin çevresini hep otlar, ağaçlar kaplamış ve yazılarının çoğunu örtmüş olan sebili göstermek mümkündür.(Köpür,2013,475).

Ali Emîrî, birer kültür hâzinesi olan değerli kitaplarımızın ve kitabelerimizin yabancılara satılmasını da birçok yazısında eleştirmiştir:

İstanbul'da, Anadolu'da, Rumeli'nde kapılar, pencereler, duvarlar, tavanlar, çiniler üstünde üstâdâne ve sanatkârâne bir sûretde nakş edilmiş olduğu hâlde ya duygusuzluk yüzünden kırılıp mahvedilmiş ve yâhud sâhipleri veya diğerleri tarafından koparılıp ecânibe ucuz fiyatlarla satılmış kitabeler o kadar çoktur ki eğer bildiğim kadarının olsun tadâdına kıyâm edersem perestişkârân-ı san'at-ı milliyeyi nâzenînlerinden mehcûr olan sevdâzede âşıklar kadar dil-hûn ederim. (Öztürk,2011,9).

Padişah emriyle mükemmel bir Osmanlı Tarihi yazmak amacıyla teşkil edilen Osmanlı Tarihi Encümeni'ni çalışmamakla suçlayan Ali Emîrî, bu encümenin 8 yılda ancak bir ciltlik eser ortaya koymasını eleştirerek “bu gidişle ancak torunlarımız bu tarih eserinin tamamlandığını görebilirler” der:

326 senelerinde irâde-i pâdişâhî ile te'sîs edilen bir Tevârih-i Osmânî Encümeni vardı. Vardı diyorum çünkü elyevm mevcûdiyetiyle adem-i mevcudiyeti müsâvîdir. Bu encümenin neşr ettiği mecmûanın birinci nüshasındaki nizâm-nâmesinde “vukü bulacak ihtârât ve ihbârâtın nazar-ı dikkate alınacağı” yazıldığı hâlde şâyân-ı teessüf dür ki bu âna kadar çok ihtârata rağmen daha hâlâ bu encümende bir eser-i terakkî görülemiyor. Vazifesi mükemmel bir târih-i Osmânî yazmak iken 8 seneden beri ancak bir cild

târihini görmek nasîb oldu. Bu hesâbla ahfâdımız belki târihimizin tamâmını göreceklerdir. Doğrusu memleketin en güzîde zevât-ı kirâmının dâhil olduğu böyle bir encümen-i âlî batâetle hareket eder ise teessüf etmemek elimden gelmiyor (Öztürk,2011,265).

Ali Emîrî, Osmanlı'ya ait meselelerde çok hassas davranmaktadır. Bu sebeple, Osmanlı tarihindeki şahsiyetler, özellikle de padişahlar hakkında yanlış bilgiler veren yazılara karşı, doğrusunu uzun uzadıya anlattığı eleştiri yazıları kaleme alır. Bu manada Fuâd Köprülü'nün birçok yazısını doğrusunu göstererek eleştirmiştir. Bir gazete yazısında Yavuz Sultan Selim'in bütün Hristiyanları Osmanlıdan kovmak istediğini fakat Zenbilli Ali Efendi'nin buna engel olduğunu yazan yakın arkadaşı Aynîzâde Mehmet Ali Bey'i, siyasi meselelerde yazdığı makaleleri bilgi sahibi olmadan yazmakla eleştirir. Aynîzâde'den bu bilgiyi Hammer'den önce yazılan sağlam bir kaynaktan kontrol etmesini ister:

“Bu olayı Hammer benzeri tutucu insanlar, batılların bize karşı kin ve düşmanlığını artırmak ve teşvik etmek için yakıştırmış ve sonradan yazılmış Evrâk-ı Perîşân, Netâyicü'l-Vukû'at gibi eserler farkında olmaksızın aktarmışlardı.”(Çeltik, 2007:122)

Ali Emîrî milli mücadele taraftarıdır. Kurtuluş savaşında milli mücadeleye karşı olan Ali Kemal gibileri “Hele başında bir top patlarsa ne vaziyete düşersin. Bu kanın dökülmesinin sebebi bizler miyiz? Bizler mi Yunanistan'dayız yoksa Yunanlılar mı Anadolu'dadır?” demek suretiyle tenkit eder ve ileri ceridesinde yayınladığı bir yazısında da kurtuluş savaşı karşıtı yazıların yazılmaması gerektiğini belirtir:

“Kendi şahsi payıma düşeni belirtmek adına derim ki şayet ömrüm bu vaziyeti, yani Yunanlıların zaferini duymakla daimi olacaksa, Öyle ömrün Allâh belâsını versin. Dış siyaseti ilgilendiren bu ciddi konunun siyasi olarak sonuçlanmasına kadar milliyeten bu yazıların yazılmaması gerektiğini düşünüyorum.”(Sağlam, 2000:129)

Ali Emîrî, memleketin asayişinin bozulmasında memurların önemli rolü olduğuna inanmaktadır. Bu yüzden de padişahlara yazdığı kasidelerde sürekli olarak bu duruma işaret etmekte, memurların vazifelerini yapmak yerine halka zulmetmelerini eleştirmektedir.

“Der-sitâyîş-i Sultân Abdulhamîd Hân” başlıklı iki ayrı kasidede bu konuya değinerek memurları ve yöneticileri eleştirir, bu gibi kimseler yüzünden halkın da isyan ettiğini belirtir. Ali Emîrî'ye göre, bu konuda pâdişâh da masumdur; zira devir bozulduğu için, kime görev verilirse, o kimse görevinin tam aksini yaparak padişahına

ihanet etmektedir. İşe alımlarda herkes akrabasını gözetmekte, insanlar fakirlik ve açlık içinde kıvrılırken memurlar kendi ihtiyaçlarından fazlasını toplamakla meşgullerdir. Memurlar rüşvete alışmış, insanlar da vâli gibi yöneticilere ya rüşvetle ya da onları işret meclislerinde eğlendirerek işlerini gördürür hale gelmişlerdir. Suçlular, kendilerini yakalamakla görevli olan zabıtalara dost olunca mazlum halk da yoldan çıkarak kendi işini kendisi görmeye başlamıştır. Bu durumda bütün memleket de doğru yoldan çıkmıştır.

Eleştirilerini daha çok Jön Türklere yönelten Ali Emîrî, Jön Türklerin kendi menfaati peşinde koşarak milleti ateşe sürüklediklerine inanmakta, bu yüzden de kendilerine her fırsatta saldırmaktadır. Ona göre Jön Türk denilen kişiler, ham hayaller peşinde koşan tecrübesiz çocuklardır. Avrupa'dan gördükleri desteği ve ellerindeki gazeteleri bir tehdit ve korku unsuru olarak kullanmaları sayesinde istedikleri gibi at koşturmakta, yazılarıyla Osmanlıyı Avrupa devletlerine şikâyet ederek milletin şeref ve haysiyetiyle oynamaktadırlar. Ona göre Jön Türklerin dili sadeleştirme ve Türklüğün özüne dönme girişimleri de eninde sonunda pişman olacakları boş hayâllerdir. Ali Emîrî, Meşrûtiyet'in ilan edilmesine ve Sultan Abdülhamîd'in tahttan indirilmesine sebep olanlara da büyük tepkiler vermiştir. Ona göre sadece Jön Türkler değil, padişaha karşı düzenlenen bu olayın arka planını göremeyen, bir anlamda saflık yaparak Jön Türkleri bu meselede destekleyen herkes hatalıdır. Tamamen saf duygularla hareket ederek halka nasihat eden kişilerin Jön Türklerin kötü emellerine alet olmalarını eleştirir. Bu olayda bütün memleketin Selânik kaynaklı isyan hareketine karşı sessiz olmasını, kimsenin bunlara karşı harekete geçmemesini ve II. Abdülhamîd'in tahttan indirilmesindeki yabancı parmağının görülememesini de eleştirir.

Ali Emîrî'nin üzerinde hassasiyetle durduğu, birçok yazısında eleştirdiği meselelerden biri de Osmanlı edebiyatının ve tarihinin yalan yanlış bilgilerle öğretilmesi, Osmanlı tarihinin Avrupalı kaynaklardan öğrenilmeye çalışılması ve birer kültür hâzinesi olan değerli kitaplarımızın yabancılara satılmasıdır. Bu hususta çok hassas olan Ali Emîrî, çok yakın dostlarıyla da kavgalı olma pahasına yazılarında bu yanlışları eleştirmiştir. Anadolu'da başlayan milli mücadele taraftarı olan Ali Emîrî, İstanbul'da bu harekete karşı olanları eleştirmiş, Kurtuluş savaşının halka yanlış anlatılmasına karşı çıkan yazılar kaleme almıştır.

Ona göre, yaşadığı devrin bu kadar bozulmuş olmasında bozulan ve görevlerini yerine getirmeyen memurlar kadar, halka doğru yolu gösterecek olan âlimlerin de yoldan çıktığına ve görevlerini yapmadıklarına değinen Ali Emîrî, ilimleriyle amel

etmeyen din âlimlerine de ateş püskürür. Bütün bunlar göz önüne alındığında Ali Emîrî'nin devrindeki gelişmelere kayıtsız kalmayan, problemleri şiirlerinde ve yazılarında dile getiren sivri dilli, eleştiriden korkmayan, menfaati gereği susanlardan olmayan biri olduğu ortaya çıkar. Ali Emîrî, gerek yazılarında gerekse de şiirlerinde yanlışlıklara işaret etmiş, bir münevver olarak hak bildiği yolda yürümüş, yanlış yapanları hamiyetli ve cesur davranarak eleştirmiştir.

Sonuç olarak Ali Emîrî Efendi, kendi döneminde yaşanan olumsuzluklara kayıtsız kalmamış, toplumun bozulmasına sebep olduğunu düşündüğü her konuyu eleştirmiş, bunların düzelmesi için gereken uyarıları yapmıştır.

3.2. Ali Emîrî Efendi'nin Musâhabe-i Edebiyesi

Ali Emîrî, Musâhabe-i Edebiye adlı bu eserinde Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi kitap serisinden çıkan Şeyhülislam Yahya Divânı'nı tenkit etmiştir. Yazı önce İkdâm gazetesinde neşredildikten sonra Ali Emîrî Efendi tarafından kesilip bir deftere yapıştırılarak oluşturulmuştur. Eser, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî, Edebiyat no: 523' te kayıtlıdır. Eserin başka bir nüshasına rastlanmamıştır. Farklı tarihlerde İkdâm gazetesinde neşredilen yazıların daha sonra müellifi tarafından bir araya getirilmesiyle oluşturulan Musâhabe-i Edebiye: Divân-ı Yahya adlı eser uzunca bir makale görünümü arz etmektedir. Emîrî Efendi, bu eserinde, matbu Şeyhülislam Yahya Divânı'nı kapsamlı bir şekilde tenkid etmiştir.

Dönemin Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey, 1916 yılında Türk ilim ve irfan hayatı için önemli işlere imza atan, Süleyman Nazif, Cenab Şahabettin, İsmail Hakkı Bey ve İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'dan oluşan "Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi heyetini" teşkil etmiştir. Oluşumun esas gayesi kütüphane köşelerinde ve şurada burada kalan nadir ve mühim eserlerin zayi olmasına meydan vermemektir. Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi heyeti tarafından ilk basılan eser h.1334 / m.1916 yılında, İbnül Emin Mahmut Kemal İnal başkanlığında Cenab Şehabettin, Süleyman Nazif ve İsmail Hakkı Bey'den oluşan bir komisyon tarafından hazırlanan Şeyhülislam Yahya Efendi divânıdır. Daha sonra Hersekli Arif Hikmet ve Lesgofçalı Galip divânları basılmıştır. Daha sonraları ise Namık Kemal ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın bazı eserleri basılmıştır. Ali Emîrî Efendi "Musâhabe-i Edebiye: Divân-ı Yahya" adlı eserinde söz konusu matbu Şeyhülislam Yahya divânı'nı tenkit etmiştir.

Ali Emîrî Efendi bahse konu olan eserine başlarken Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi Heyet-i Kiramının asâr-ı milliyemizi neşretmelerinin kıymetli ve takdire layık olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir:

“ (Asâr-ı Müfide Kütüphanesi) Heyet-i Kirâmının mazanne-i edibin şayân-ı ihtirâm-ı mahfuzâtından olan asâr- ı milliyemizi matbuat vasıtasıyla neşre himmet buyurmaları kıymetli takdirlere layıktır.” (Emîrî,1334:2)

Ancak daha sonra Emîrî Efendi Şeyhülislam Yahya Efendi'nin divan bahçesini süsleyen belâgat güllerinin basılan nefis nüshada olmadığını, yeterince araştırma ve inceleme yapılmadığını, dikkat ve itina gösterilmediğini, titiz davranılmadığını bu nedenle büyük bir şairimizin divânının küçük olduğunu ve tereddüde sebep olan ve izaha mutaç olan bazı noktalardan hakikatın anlaşılması için bahs etmeyi uygun gördüğünü belirtmekte ve düşüncesini şöyle dile getirmektedir:

“ Lakin Şeyhülislam Yahya Efendi'nin gülşen-i dîvânını tezyîn eden pek çok belâgat güllerini bu kere tab ve temsil olunan nüsha-i nefisede gayr-ı mevcut buldum. Yazık ki büyük bir şairimizin dîvânı küçük olmuştur. Bais-i tereddüd ve muhtac-ı izâh olan bazı noktalardan inkişâf-ı hakikat için bahs etmeyi münasip gördüm (Emîrî,1334:2).”

Emîrî matbu Şeyhülislam Yahya divânı'nda tereddüde sebep olan ve izaha muhtaç bazı noktaları şöyle sıralamaktadır:

1-Emîrî, Matbu divanın ilk sayfasının birinci satırında; Yahya Efendi büyük İslam Şeyhlerinden Ankaralı Bayramzâde Zekeriyya Efendi'nin büyük oğludur denilmekle yetinildiğini, Şeyhülislam Zekeriyya Efendi'nin kendi el yazısıyla yazılan ibareye göre Bayram Efendi'nin pederinin isminin Zekeriyya olduğunun anlaşıldığını, garabet-i tarihiyeden olarak Yahya Efendi'nin daha önceki ceddinin isminin “Ramazan” onun pederinin isminin “Şaban” onun pederinin isminin “Receb” onun pederinin isminin “Muharrem” olarak yazılı olduğunu, ancak bu bilginin tek kaynağa dayandığını, bu nedenle buna güvenemediğini ve araştırmaya ihtiyaç olduğunu söylemekte ve bunu şöyle dile getirmektedir:

“ Matbu dîvânın ilk sahifesinin birinci satırında: (Yahya Efendi eâzım-ı meşâyih-i islamiyeden Ankaralı Bayramzâde Zekeriyya Efendi'nin büyük oğludur) denilmekle iktifa olunuyor. Şeyhülislam Zekeriyya Efendi'nin hâtt-ı destiyle muharrer olan şu ibareye nazaran Yahya Efendi'nin cediti olan Bayram Efendi'nin Pederinin ismi Zekeriyya olduğu numayan oluyor.”

“Minel kutubi'l-müstevdiati leda ahvece ibadihi Subahanehu ve Teâla Zekeriyya bin Bayram bin Zekeriyya Amelehumullahu Teâla bil hüsne fil ula ve uhra bin hürmetin Nebiyyi'l -Kerim-i Muhammed Mustafa. Bir 'devhat'ül meşâyih' kenarında şuhûr-u arabiyye tetâbik münasebetiyle garabet-i tarihiyeden olarak Yahya Efendi'nin daha yukarıdaki ceddinin ismi (Ramazan), onun pederi (Şaban), onun pederi (Recep), onun pederi (Muharrem) olmak üzere muharrerdir. Lakin haber-i vahit olduğundan pek de itimat edemedim. Tedkîka muhtaçtır.” (Emîrî,1334:2)

2 – Emîrî, matbu divânın ilk sayfasının ikinci satırında Yahya Efendi'nin 965'te İstanbul'da doğduğunun söylendiğini ancak 965'te değil de 969'da dünyaya geldiğinin Zeylü'l- Zeyl-i Uşşakî'de yazılı olduğunu ve Zeylü'l -Zeyl-i Şeyhî'de de kayıtlı olduğunu ve İstanbul'da dünya'ya gelmediğini Bursa'da dünya'ya geldiğini belirtmekte ve bunu eserinde şöyle ifade etmektedir:

“Matbu divânın ilk sahifesinin ikinci satırında Yahya Efendi (965'te İstanbul'da doğdu) deniliyor. 965'te doğmayıp 969'da dünyaya geldiği Zeylü'l-Zeyl-i Uşşakî) de muharrer olduğu gibi divânın terâcüm-i ahvâl kısmına mehâz ittihaz olunan kitâplarda “ Zeylü'l-Zeyl-i Şeyhi” de dahi aynen şöylece mazbuttur: (969 seferinde âlem-i lahutta misafir ve nur- bahş-ı memleket-i anâsır olmuşlar idi). (İstanbul'da doğdu) denilmesi de cay-ı nazardır. Pederleri Zekeriyya Efendi'nin (Zeyl-i Atayî)de olan tercüme-i halinde : “ 961 Tarihinde Sultân Süleymân Hân Nahcivan seferine revan oldukta Halep meştasında rekb-i Sultâniyyeye vasıl ve otuz akçe ile Cendik Medresesi'ne nail olmuşlar idi. Bade kırk akçe ile Kapluca Medresesi'inde mihrab nişin ve ol divâre-i simine fesân nikin olup yetmiş evâhirinde münfasıl ve yerlerine Sarıgürüzâde Efendi vasıl oldu deniliyor.” 970 senesinin evâhirine kadar Bursa'da bulunan bir zatın 969 senesinde dünyaya gelen mahdumu Bursa'da dünyaya gelmeyipte İstanbul'da dünyaya gelmiş ise sarahat-i kat'iyeyi haiz vesâik iraesî lazım gelmez mi? (Emîrî,1334:2)

3 - Emîrî yine matbu divânın ilk sayfasının sonu ve sonraki sayfanın baş tarafında Yahya Efendi'nin “Rebiü'l-ahir 988'de Malulzâde Seyit Mehmet Efendi'nin meşihatında sülûk-ı ilmiyye duhûl ettiğinin söylendiğini, Yahya Efendi'nin tarih-i veladeti (Sicilli Osmanî) nam matbu kitapta yanlış olarak 960 basılması doğru zan olunarak müşârün ileyh sinn-i hakikisinden 9 sene büyük olmak itibariyle bu mutaalaların yürütüldüğünü düşündüğünü belirtmekte ve eserde bunu şöyle dile getirmektedir:“Yine ilk sahifenin nihayetiyle ondan sonraki sahifenin baş tarafında Rebiü'l- ahir 988'de Malulzâde Seyit Mehmet Efendi'nin hengâm-ı meşihatında sülûk-ı ilmiyye duhûl etti. Emsâli muhâdim-i kirâm gibi - tefferruat-ı tıflâne - ile kat-ı merâtib

ve tıfl-ı ebced hân iken - kudevü'tü'1 ülemâ-i muhakkîkin ünân-ı celiline nailiyetle bi-gayrı hak ihrâz-ı menâsıb etmiyerek fezâil-i müktesebesini nisbetinde tedricen ve bila-istihkâk tefeyyüz eyledi.” deniliyor.

“ Yahya Efendi'nin tarih-i velâdeti (Sicill-i Osmanî) nâm matbu kitapta yanlış olarak 960 basılması doğru zan olunarak müşarûn ileyh sinn-i hakîkisinden dokuz sene büyük olmak itibariyle bu mutaâlalar yürütülmüş olsa gerektir.”

“ Mülâzemetle ülemâ-i resmiye silsilesine dâhil olduğu 988 senesinde Yahya Efendi'nin sinni yirmi dokuz olmayıp on dokuzdu. Pederi Zekeriya Efendi de o tarihlere kadar Dersaadet'te eâzım-ı ricâl-i ülemâ rütbe-i resmiyesini ihrâz etmemiştir.”

“ Bununla beraber Yahya Efendi bazı emsâl ve akrânına nispetle yine çabuk terakkî etmiştir. Mesela mümtâz bir silsile-i ülemâdan olan ve bizzat kendileri de fuzâla-yı be-nâm-dan bulunan Taşköprülüzâde Kemâleddin Efendi Yahya Efendi'den tamam on yaş büyük olduğu halde ondan 10 sene sonra Rumeli Kazaskeri olabilmiştir. Böyle muhterem zâdegândan olan bir zatın mülâzım-ı ilmiye sınıfına dâhil olduğu esnada dahi sinni Yahya Efendi sinnine mütekârib idi. Bir de eğer Yahya Efendi tıfl iken kendisine mülâzemet-i ilmiye teklif olunupta kabul etmediği tarihen müspet olsaydı o zaman bu mütâala bir mütâala-i sahîha olabilirdi.”(Emîrî,1334:3)

4 –Emîrî, hicri 1004 senesinde Yahya Efendi'nin pederleri gibi Haleb kadılığında bulunduğunu ve güzel gazeller inşad eylediğini, Haleb yadigârı olan şu gazelin niçin matbu divânda bulunmadığını bilmediğini belirterek söz konusu gazele eserinde yer vererek şunları söylemektedir. “ Yahya Efendi'nin pederleri gibi Haleb kadılığında bulunduğunu ve güzel gazeller inşâd eylediğini, Haleb yadigârı olan şu gazel matbu Dîvân-ı Yahya'da bilmem niçin yoktur.

Zülfün kokusu müşğ olup nâf-ı Haleb'de

Rağbet mi kodı anbere eknâf-ı Haleb'de

Lütfun yeli can- bahş olup estükde kalur mı

Bir senk ki gül virmeye etrâf-ı Haleb'de

Cam-ı leb- şirinüni emmek ne safâdur

Bu neşve acep var mı mey-i sâf-ı Haleb'de

Benzer rûh-ı rengîn ile bir gonca-i âle
Bir tıfla düşürdüm dili eşrâf-ı Haleb'de

(Yahya) ide vassaf dahi tab'una insâf
Hoş şiir dedün hak bu ki evsâf-ı Haleb'de “ (Emîrî.1334,3)

5 – Emîrî, Şeyhülislam Yahya Efendi'nin pek çok nazireleri olduğunu bu gibi nazirelerin şairlerin sosyal yaşamlarına ve edebiyelerine güzel bir numune olduğundan birkaçının yazılacağını belirtir ve şunları söyler: “Nazireleri pek çoktur. Bu gibi nezâir şuarâmızın muvaneset-i içtimâiye ve edebîyelerine güzel bir numûne olduğundan birkaç adedi tahrîr olunur.”

Kanuni Sultan Süleyman;

Şüle-i aşkın ezelden olmuşum pervânesi
Dûddan zencîr edinmiştir gönül divânesi

Hayali Bey;

Aşk bir şem-i İlahîdir benim pervânesi
Şevk bir zencîrdir gönlüm anın divânesi“

Yahya Etendi;

Şevk bir meydîr neşât- efzâ benim mestânesi
Aşk bir güncînedir gönlüm anın divânesi

Kanuni Sultan Süleyman;

Bu nazm durur bari okursa nola dilber
Lü'lü yaraşır lâl-i Bedahşân arasında

Yahya Efendi;

Her katre-i eşkîm ki akâr kan ârâsında
Lü'lü gibidir sebhâ-yı- mercân ârâsında

Sultan Selim Han-ı Sani Hazretleri;

Muhabbet şâhının bir bende-i fermânıyız cânâ
Gedâ-yı kûy-ı aşıkız âlemin sultânıyız cânâ

Yahya Efendi;

Bu kuyun kim gedâ-yı bi-ser-ü samânıyız cânâ
Aceb âlemdeyiz kim âlemin sultânıyız cânâ

Sultan Selim-i Sani;

Kûh-ı aşk u râh-ı dilberde neler çekti bu dîl
Gaha değmez nice bin Ferhat'ın anda tîşesi

Yahya Efendi;

Başına dokunmayınca bilseydi Ferhâd'ı gör
Bî-sutûna neyledi ol bi nevânun tîşesi

Sultan Murad-ı Salis;

Firâkında gönül yandı ayâ dilber kebâb-âsâ
İki gözden akâr yaşım benim cânım şarap- âsâ

Yahya Efendi;

Elimde şîşe-i rengin pür mey-i la'l-i nâb- âsâ
Gözümde katre-i eşk-i ter dürr-i hoş-ab-asa

Sultan Murad-1 Salis;

Sormak ayıp olmasın ey dilber-i şîrin hareket
Leblerin la'l-1 Bedahşân mı yahut ab-1 hayat

Yahya Efendi;

Aks-i müjgân ile ey dil-ber-i şirin harekât
Sanuram rûhların î'rab konulmuş âyât“

Sultan Murad Han-1 Salis;

Aklımı yağmâladi gönlüm perişân eyledi
Gösterip bir dem cemâlin yine pinhân eyledi

Yahya Bey;

Ah kim hicrân beni giryân-u nâlân eyledi
Yâr ile seyrettiğim sahrayı zindân eyledi

Yahya Efendi;

Aldı aklım yâr evvel sonra pinhân eyledi
Ah kim dîl mülkünü âlan tâlân eyledi (Emîrî,1334:4)

6 - Emîrî, Şeyhülislam Yahya Efendi'nin 1010 tarihinde Edirne kadılığında bulunduğunu, mutadî gereği şiir yazmaya devam ettiğini, Edirne yadigârı olan bu gazelin de matbu Divân-ı Yahya'da görünmediğini belirterek şunları söyler; “Yahya Efendi birkaç mühim vilayetleri devr eyledikten sonra 1010 da Edirne kadılığında bulunuyor. Mutâdî veçhile inşâd-ı şiire devam eyliyordu. Edirne yadigârı olan bu gazel dahi matbu Dîvân-ı Yahya'da görünmüyor.”

Bir zamân gülşen değil miydi sarâ-yı Edrene
Söylemez mi bülbül destân-serâ-yı Edrene

Bir fezâdur pür has u hâşâk her bir gülşeni
Reşkin gülşenmiş zaman ile fezâ-yi Edrene

Dil-hırâş eyler nazar kıldukça mihnet artırur
Dîl-guşâ her bir makam gam-zidâ-yı Edrene

Bâdeden hâlî eser yok aşktan bir kimsede
Bi-sebep memdûh imiş âb u hevâ-yı Edrene

Edrene (Yahya) ayaklanmış ayaklansun diyu
Makdem-i şâhı umar bây u gedâ-yı Edrene (Emîrî,1334:5)

7 – Ali Emîrî, Şeyhülislam Yahya Efendi'nin inşâd eylediği “Aşka kâbil dilim mi yok şehir içre ya dilber mi yok” matlalı gazelini Sultân Ahmet Hân'a takdim ettiğini, Hazreti Padişâhın bunu pek çok beğendiğini, Şeyhülislam Yahya için bir iftihâr olmak üzere bizzat tahmîs buyurduğunu, bu tahmîs-i şâhânedan de tab olunan divan-ı Yahya'da bir bahis görülmediğini belirtir ve şunları söyler: Yahya Efendi'nin bir gün inşâd eylediği “ Aşka kabil dilim mi yok şehir içre ya dilber mi yok “ matlalı gazelini Sultan Ahmed Han'a takdim etti. Hazreti Padişah bunu pek çok beğendi. Cenâb-ı Yahya için sermedi bir iftihâr-ı “Ale'l-âl ”olmak üzere bizzat tahmîs buyurdu. Yazık ki bu tahmîs-i şâhânedan de tab olunân Dîvân-ı Yahya'da bir bahs görülmüyor.

İşte O Tahmîs-i Şâhâne;

Külbe-i gamhânde ey dîl bize hem ser mi yok
Cam-ı aşk-ı şevk ile nûş eyleyen bir er mi yok
Bezmimizde yoksa bir sakî-i siminber mi yok
Aşka kâbil dil mi yok şehir içre ya dilber mi yok
Mest yok meclisde bilmem mey mi yok sagâr mı yok

Bir gönül yoktur ki derd-i aşka mutâd olmaya
Var mı bir Hüsrev lebi şirine Ferhât olmaya
Gülistân içre kanî bir serv azâd olmaya
Gonca-i dîl açılup hatırın için şâd olmaya

Bağda güller mi yâ gülşende bülbüler mi yok
 Hâtırında var ise gird-i melâletten eser
 Ol gubârı sil hele mir'at-ı tabından gider
 Bir nazarla ehli dîl toprağı eyler sîm ü zer
 Sengden dîl kemimi ya seng-i siyahı lâl eder
 Afitâb-ı feyz-i bahşâ-i bülend ahter mi yok

Kânî bir söz ehli tabia sözleri kâr eyleye
 Arifibillah ola ezhârî esrâr eyleye
 Mantıku't- Tayrı tekellüm hemçü Attâr eyleye
 Görmezüz bir dil ki tu'ti gibi güftâr eyleye
 Söyledir mi yok cihânda bilmezüz söyler mi yok

Bahtiyâ enfâs-ı ruhullahtır el kâp nazm
 Vehbîdir intâk-ı güftâr-ı dil-i eshâb-ı nazm
 Zade-i tab'a gıdâ-yı ruhtur adâb-ı nazm
 Niçün ebkâr-ı ma'ani beslemez erbâb-ı nazm
 Yoksa Yahya gibi üstâd-ı sühân perver mi yok (Emîrî,1334:7)

8- Emîrî,Yahya Efendi, Sultan Osmân Han-ı Sani Hazretlerinin irade-i mülükâneleri ile kıtalarını da birer birer tanzir ettiğini, ancak matbu divân da böyle bir ibarenin bulunmadığını ve kıtaların hangisinin Sultan Osmân'a nazire olduğunu ve hangisinin olmadığını anlaşılmadığını belirterek şunları ifade etmektedir: “Bundan başka Yahya Efendi Sultân Müşârün İleyh Hazretlerinin irade-i mülükâneleri ile mukattaatını da birer birer tanzîr etmiştir. Bu nazireler bazı yazma dîvânda şu serlevha ile gösterilmiştir.

“ *Sultân Osmân Hân merhumun kıtalarına söylenen naziredir.* “

Ve bazı yazma dîvân'da dahi ibâre şöyledir:

“ *Osmân Hân'ın kıtalarına nazire demeye Yahya Efendi Hazretleri memur olmakla el memur-ı mazur muktezi olup ettikleri nazire kıtalarıdır ki sebt olundu .”*

Kudret-i tab ile sad -şükür ki elhâk itti
 Sahn-ı ikliminde Memleket-i Osmân'a

Haşre dek kâim ola saltânat-ı dîvânı
Nuh ömrün vire Hâk pâdişâh-ı devrâna

Sultan Osman Han-ı Sani;

Oldu gönül aşk ile rüsvâ-yı âm
Âşık olanda ola mı tenk u tâm

Yahya Efendi;

Hâlini Yahya'nın iderse sual
Şâh-ı felek kadre duâ subh u şâm

Daver-i Dara haşm u dâdger
Hüsrev-i Cem-i câh u sîkender gulâm

Râm olup ecrâm-ı felek emrine
Devlet u ikbâli ola müstedâm

Sultan Osman Han-ı Sani;

Ne derdin vardur ey dil kâkül-ı dilberle her demde
O seyrân-ı safâda sen yatarsın haraş-ı gamda

Yahya Efendi;

Dem-i İsâ midur enfâs-ı Sultân-ı felek- kadrin
Hayat-ı nev numâyân eyler oldu mürde-i gamda

Mezâk erbâbı sahba minnettin şimden giru çekmez
Bu keyfiyyet ki var nazm-ı şehinşâh-ı mu'azzamda

Cenâb-ı Hazreti Sultân Osmân Hân ki devrinde
Felek feyz-i pey-â-peyde cihân ayş-ı dem-â-demde

“ *Matbu dîvânda böyle bir ibâre görülüyor ve kıtaların hangisi Sultân Osmân’a nazire olduğu ve hangisi olmadığı anlaşılmıyor.*”(Emîrî,1334:9)

9 - Yine Ali Emîrî, 1043 senesinde Şeyhülislam Yahya Efendi’nin Padişah’ın Edirne’ye teşrifinde ve sonrasında gerçekleşen Revan ve Bağdat seferlerinde padişaha refekat ettiğini,Revan feth olundukta padişahın huzurunda takdim eylediği tarih-i tebrikin matbu divânda bulunmadığını eserinde belirtmekte ve şunları söylemektedir: “1043 senesinde Edirne’ye Teşrif-i Pâdişâhîde müteâkiben vakî olan Revân ve Bağdât seferlerinde şeref-i refâkat-i Pâdişâh ile mübâhi idi. Revân fetih olundukta Yahya Efendi’nin takdim-i huzur-ı Pâdişâhî eylediği şu tarih-i tebrik matbu dîvânda tecrüme-i hâl kısmının 26. Sahifesinde bahs olunan Tezkire-i Sefayî’de ve sâir yazma dîvânlarda mevcut olduğu halde gariptir ki nakil ve tahrir olunmamıştır.”

Revân’a varıcak Sultân Murâd Hân-ı ömrü heybet
Müeyesser eyledi anın Cenâb-ı Müsteân-ı fethân

Cem-i ehli sünnet askeri’l islâm şâd oldu
Dedi Yahya anın tarihin gördük Revân fethin “

“*Bu sefer-i hümayunda Akşehrin Baştekye mesiresinde Hazret-i Pâdişâhın kıtası zirine tahrir eylediği, Tarih-i Naimâ’da muharrer olan manzumeden başka inşâd olunan gazel ile tarihlerin hiçbirisi matbu dîvânda görülüyor.*”

Mesela Yahya Efendi’nin Çukurova’da Adana şehrinin öte tarafında (Misis) kasabasında mürur eden ve beyne’l-ahâli cihân suyu nâmiyle marûf olan (Ceyhan) nehrine de bir işaretçik teşkil eden ;

Mest u harâb oldum pîr-i mugân suyundan
Bir iki zevrak ile geçtim cihân suyundan

matlalı gazeli mevcut değildir (Emîrî,1334:11)

10 – Musâhabe-i Edebiyesi’nde Ali Emîrî Efendi, Sultan Murad Hân Hazretlerinin Halep kalesinden attığı meşhur “Cirit” hakkında Şeyhülislam Yahya Efendi’nin şu tarihinin de Divân-ı Yahya’da olmadığını belirterek matbu divânda olmayan tarihi ifade etmektedir:” Sultân Murâd Hân Hazretlerinin Halep kalasından

attığı meşhur “ Cirit” hakkında Yahya Efendi'nin şu tarihi de Dîvân-ı Yahya'da mefkuddur.

Şahâ ol kuvvet-i pazuya yüz bin aferinler kim
Kemâlin aşikâre eyledi ednâ ve alayâ

Sen ol Sultân Murât-ı Cem Haşem Hakan-ı adîlsin
Selâtin içre mislin gelmemiştir dahi dünyâya

Giderken şarka teşrîf eyledin Şâhım Halep şehrin
Çıkup devletle bir gün kala ve şehri temâşâyâ

Cirit attın mübârek destin ile kaladan şehre
Hemân şahbâz-ı asâ konu ol pür bam-i bâlâyâ

Anâ tarih için devletlü Hünkâra duâlarla
Didi Yahya ciridin kaladan iriştî bu câya

(Emîrî,1334:11)1048

11 – Yine bu meyanda Sadrazam Bayram Paşa'nın güzergahda inşa eylediği han hakkında Şeyhülislam Yahya Efendi'nin kendi el yazısıyla yazdığı tarihin matbu divân'da bulunamadığını söylemektedir:” Kezâlik Sadrâzam Bayrâm Pâşânın güzergâhda inşâ eylediği hân hakkında cenâb-ı Şeyhülislâm'ın zâde-i tabiatı olan şu tarih dahi matbu Dîvân-ı Yahya'da bulunamadı.

Şahenşâh-ı cihân Sultân Murâd'ın
Saadet tacı konmuştur serinde

Vezir-i âzamı Bayrâm Paşâ
Sadâkatle kul olmuştur devrinde

Bu mülkî Pâdişâha itti ihdâ
Zemin öptü huzur-ı enverinde

Ânın tarihi emr olununca Yahya

Didi bu hân-ı hakkâ ay yerinde

1048

Bağdât'ın Fethine Sultân Murâd Hân Hazretleri:

“ Fethi Bağdad'a tarih oldu (Gazamız) . “

Tarihini inşâd buyurdıkları gibi Şeyhülislâm Yahya Efendi dahi;

Hazreti Sultân Gazî Hân Murâd kâm-yâb

Eyledi çün feth-i Bağdât'a saadetle hücum

Hâk Taâla Hazreti anı müyesser eyledi

Didi tarihin lisân-ı fetih (Gel Hâkân-ı Rum)

1048

Kezâlik;

Telh idüb ayd-ı kızıl başı alup dâdımızı

Aldınız avn-ı ilahî ile (Bağdâd'ımızı) (Emîrî,1334:11)

1048

Tarihlerini tanzim eylediği halde bu iki tarihin hiçbirisi basılan Dîvân-ı Yahya'da yoktur.

12 – Ali Emîrî Bağdad'ın ve Padişah-ı sahib-i adl ve dâdın senâları hakkında, Yahya Efendi'nin Bağdad'da iken inşad eylediği şu tarih-i gazel-i latifin de matbu divânda olmadığını belirtir ve şunları ifade eder:” Bağdâd'ın ve Pâdişâh-ı sahib-i adl ve dâdın senâları hakkında Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin Bağdâd'da iken inşad eylediği şu tarih-i gazel-i latif de matbu Dîvân-ı Yahya'da na-mevcuttur.

Gün be gün mutedil olmakta hevâ-yı Bağdât

Gayret ürdibehişt oldu şitâ-yı Bağdât

İltifât olsa eğer serbeser ola gülzâr

Bu hevâ ile bu âb ile fezâ-i Bağdât

Nice Sultân-ı guzâta olmaya Sultân Murât
Ki cenâbına nasip oldu gazâ-i Bağdât

Feth edüb mukaddem pâkiyle müşerref olicak
Reşk-i firdevs berin oldu sarây-ı Bağdât

Daimâ Pâdişâha eyleye himmet Yahya
Eâzım-ı müctehidin-i kübrâ-yı Bağdât (Emîrî,1334:12)

13 - Sultan Dördüncü Murad'ın İmam-ı Azam'ın türbesini tamir ve tezyin buyurması dolayısıyla Yahya Efendi'nin inşad buyurdukları tarihin de matbu Divan-ı Yahya'da yer almadığını söylemekte ve eserinde şöyle ifade etmektedir:”Sultân Müşârün İleyh Hazretleri merkad-ı imâm-ı azâmı tamir ve tezyîn buyurduklarında Yahya Efendi'nin inşâd buyurdukları şu tarih dahi matbu Dîvân-ı Yahya'ya sâye-i bahş-ı sutûr olmamıştır.

Hân-ı Murâd-ı evvel şâhenşâhi gazî
İtti ikrâm-ı müktedâ-yı enâm

Kıldı fermân ki sîmden yapıla
Kafes-i merkad-ı şerîf-i imam

Pâdişâh eyledi gümüş kafesin
Didi (zi-kâr-ı hayr) cümle enâm (Emîrî,1334:12)

1048

14 – Yine Ali Emîrî'ye göre, İmâm Müşârün İleyh Hazretlerinin türbe-i münevverelerinin gümüşten yapılan kapısı hakkında Yahya Efendi'nin tanzîm eylediği şu tarih dahi Dîvân-ı mezkûrede cilve saz-ı sahâif olmamıştır.

Mamur ide Hak Sultân Murâd'ı
İmâm azâm için itti ta'zîm

Gümüşt en yaptı bâbın türbesinin
İdüb ol Hazret'e İclâl u ta'zim

Didi Yahya bu kâr-ı hayra tarih
Kapusini mezarın itti hep sîm (Emîrî,1334:12)

1048

15 - Yine Ali Emîrî'ye göre, Türbe-i münevvere-i mezkûrenin hem şebine-i mübâreke hem bâb-ı feyz-i me'abinin gümüşt en olarak imâl ve itmâmı hakkında Yahya Efendi'nin şu tarih-i alîleri dahi matbu dîvânda sâbha intişâr olmamıştır.

“Sultân-ı Gazi Hân Murâd şehensâh-ı alî- nijâd. Bağdât fethinde idüb çün Fisebilillâh cihâd .Şân-ı İmâm-ı azâmı ta'azim ü tekrim etmedür Hak ömrünü efvân ede. etti kemâl-i içtihad .Etti gümüşt en bâbını ,hem kabrinin şübbâkını. Ol Pâdişâh-ı Cem-haşem ol şâh-ı sahib- adl u dâd. Edib du'â-yı devletin Yahya didi tarihini. Hem bâbı hem şübbâkını sîm eyledi. Sultân Murâd 1048 (Emîrî,12)”

16 - Ali Emîrî'ye göre, Sultan Dördüncü Murad Hazretleri Bağdât'dan mansur ve muzaffer olarak Diyarbekir (Amed) şehrine avdet buyurdukta şehir-i mezkûrda Yahya Efendi'nin nutk u ara-yi ibtihâc oldukları şu tarih-i dilarâ dahi matbu divân'da revnak-ı efrûz-ı hurûf olmamıştır.

“ Hazreti Sultân Gazi Hân-ı Murâd din-i penâh feth edüp Bağdât'ı din ü devlete verdi revâc, Hak budur ki Rüstemâne himmet ve alâ edip halk-ı âlem bildi. Oldur kadir bahş, taht u taç hânların, şâhın kul etti. Kırdı cümle leşkerin, Devleti şöyle zayıf oldu ki kâr etmez ilaç geldi. Mensur ve muzaffer Amed'e verdi şeref, Kastı budur kim ala cümle adûlardan haraç, bu nesimin Pâdişâhıyla müşerref oldu. Çün kadri alî oldu, İtmez gayırlarla imtizâç, Gördü çok anda safâ, Yahya dedi tarih eyledi, Sultân Murâd ile bu meclis-i ibtihâ (1048) (Emîrî,1334:12)

17 – Ali Emîrî, Şeyhülislam Yahya Efendi tarafından Sultan Dördüncü Murad'a nazire olarak söylenmiş sekiz gazel bulunduğunu ve bunların hiç birinin matbu dîvân'da bulunmadığını eserinde şöyle dile getirmektedir: “ Buraya Sultân Murâd-ı Râbî'a nazire olarak söylenmiş sekiz gazel derc ediyoruz ki hiç biri matbu Dîvân-ı Yahya'da menâzır-ı numûn olmuyor.

Birinci Gazel:

Tâze dâğım sinede mihr i cihân efrûz olur
Bakduğun gün ey gül-i pakîzeru nevrûz olur

Katre-i eşkim midir şebnem düşünce goncaya
Çak eder cismin dil-i aşık gibi pür sâz olur

Şâm olur rûzum rûhına zülfün eylerse nikâb
Lütf edüb ref-i nikâb eylerse şemim rûz olur

Sîne-i aşkı tiğ-i gamzesi sad çak ider
Her biri müjgânın bir nâvek-i dil duz olur

Pâdişâhın nazmı Yahya sâf bir ayinedir
Tuti-i tab-ı suhandâne suhan âmuz olur

Hazreti Sultân Murâd'ın bende-i dergâhının
Tâ ebed bahtı said ve talî-i firûz olur.

İkinci Gazel:

Bir ser amed şuh-ı hoş reftâre düşdi gönlümüz
Yine al verdi hevâ avâre düşti gönlümüz

Şem gibi hâlimiz niçün yanup yıkılmazuz
Nagehân ateşin rûhsara düşdü gönlümüz

Pay-ı bend-i aşktan bir dahi olur mu halâs
Gönül Pür-piç u müşkin târe düşdi gönlümüz

Aşk dâmına tutulmaktan iderken ihtirâz
Dâne-i hâli görünce vâra düşdi gönlümüz

Pür hazf pare ise de Yahya güher-i kadrin bilür
Asitân-ı Hazreti Hünkâra düşdi gönlümüz

Sultân Murâd'ın medhini itti penâh
Jâledir güyâ kibir gülzâra düşdi gönlümüz

Üçüncü Gazel:

Dil meyl iderse gülzâre layık
Cây-ı sefâdur hünkâra layık

Nev-rûz iriştî gül gibi giyse
Gül-gün kâbâlar dil-dâra layık

Gamzen gibi bir hançer bulunmaz
Ol çeşm-i mest ü hûn-hâra layık

Şirin zebânun vasf eylemekdür
Tuti-i şekker- güftâre layık

Yahya ne mümkin bir şi'r dimek
Sultân-ı âli-i mikdâra layık

Sultân Murâd Gazi ki Hakkâ
Gâzi denilmek anlara layık

Dördncü Gazel:

Eşkümü cûy-i revân cismümi hâşâk itdüm
Gülşen-i kûyuna irdüm işümi pâk itdüm

Ruy-mâl ola müyesser o kef-i pâya diyü
Nice yıl râh-güzârında yüzüm hâk itdüm

Yâr korkum bu ki nâz uykusuna varmış idi
Asitânında gice nâleyi bi-bâk etdüm

Aşikâr itmege dâg-ı dili emr eyledi aşk
Lâleveş bir nice yerden tenümi çâk etdüm

Mînet Allah'a ki Sultân Murâd'un Yahya
Çerhden kadri bülend olduğın idrâk etdüm

Bâz-ı himmetle şikârın alup in-şaallah
Diye mürğ-ı zaferi beste-i fitrâk etdüm

Beşinci Gazel:

Nakd-i kaddinden haber aldıkça cânâ bâdeden
Serfurû itmez mi vardır bâdeden şimşâddan

Aşık-ı mehcuri şâhım yâdlardan saymayup
Lutufarla andığın bir dem gider mi yâddan

Müstedâm ol evvel sine-i bi-gânede itti karar
Geçmedin ey tir-i dilber hatır-ı nâ-şadından

Hüsnüne mağrur olup gül gûşuna koymazsada
Bülbül-i şûride geçmez nâle u feryâddan

Keş-i deşt u Nuhdur erbâb-ı aşkın pişesi
Bir rüşddür kim kaluptur Kaystan Ferhâddan

Hazreti Sultân Murâd feyzidir Yahya sözün
Ol şâh-ı alî himemden kalma istimdâttan

Altıncı Gazel:

Kadd-i mevzun ile bir serv-i dilârâsın sen
İrişilmez sanâ cânâ iken alâsın sen

Gülşenin goncası da gerçi güzeldir ammâ
Ehl-i dil istediği gonca-i ranâsın sen

Gelicek bezme safâlar görünür yârâna
Benzer ey cam ki mirat-ı mücellâsın sen

Nutk-ı canbahş şeh-i alimî gördükte didim
Mürdâya cân viren enfâs-ı mesihâsın sen

O meram-ı şâh-ı cihânımda diye Yahya'ya
Gülşen-i medhime bir bülbül-i güyâsın sen

Sehildir şânına ki nisbetle gönüller yapmak
Banî-i Beyt-i Hudâ kabe-i aliyâsın sen

Nâmla Hazreti Sultân Murâd-ı Gazi
Adliyle mihr-i ziyâ küster-i dünyâsın sen

Yedinci Gazel:

Ele câm-ı şarâb-ı alsak yine sakî bahâr olsa
Saçılrsa cür'alar yer yer çimenler lâlezâr olsa

Saba buy-i güli neşr eylese sahn-ı gülistânda
Yine her goncanın râz-ı deruni âşikâr olsa

Kenâr-ı cüdâ bir servi kenâr itmek ümidiyle
Akarsular gibi şûride diller bi-karar olsa

Gehi etse tebessüm goncaveş ki gül gibi
Güzel yâd-ı güzinem gibi şûh-ı şivekâr olsa

Bahâr adlidir Sultân Murâd dâd ayının
Nola şevk ehli Yahya bağ-ı adlinde hezâr olsa

La'li nazmını kîm görse dir ol bezm-i arifânın
Ne mümkündür ola mânendi deryâ dür-i nisâr olsa

Sekizinci Gazel:

Nur u fer virmek olur mihr u mâh-ı enver gibi
Suz-ı gönül almaktan ammâ rûh-ı dilber gibi

Serv-i kaddin zinet-i bağ-ı melâhat olalı
Bi-karâr olmaktadır diller akarsular gibi

Jâleveş nâlem kulağına koyup açılmadı
Bülbül-i şeydâsına ol vird-i ranâ-ter gibi

Vadi-i aşka düşeliden az dilber sevmedim
Görmedim âlemde ol yar-ı per-i bîkr gibi

Kuvvet-i tab ile Yahya kimsede kudret mi var ?
Bîkr-i mana besleye şâh-ı cihânperver gibi

Dünyâ durdukça otursun âleme olmaz penâh
Hazreti Sultân Murâd madelet küster gibi

Kân-ı irfân u himem ol dâder âlî nejâd
Nazm-ı pâki silk-i cevher sözleri gevher gibi (Emîrî,1334:14)

18 - Ali Emîrî ,Musâhabe-i Edebiyesi'nde Şeyhülislam Yahya Divânı ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “ Hem Pâdişâh-ı taht-ı hilâfet hem şehriyâr-ı akâlim-i

bâlâ olan Selâtin-i Muazzama-i Osmâniye ile Yahya Efendi'nin bu gibi müşâareleri pek çoktur. Zaten Pâdişâhlarımıza olan nazireler Dîvân-ı Yahya'dan çıkarılsa adeta bir şey kalmaz .”

“ Zân olunmasın ki Yahya Efendi'nin Sultân Murâd-ı râbî ile vukû bulan nezâir-i musahâbeti yukarıda yazılan sekiz gazel ile haşiyede gösterdiğim miktardan ibarettir.”

“ Ekser-i kelâmdan ihtirâzen tayy-ı asâr eylemekte olduğuma delil olmak üzere işte yine matbu Dîvân-ı Yahya'da mevcut olmayan bir gazel-i rindân-ı pesend daha ira'e eyliyorum. “

Çeşm mest u gamze mest ol gözleri fettân mest

Olmasın mı bezm-i aşkın hemdemi her ân mest

Bakî bir halet gelür ki bezm-i gülşen sânurum

Gül gibi çak-i giribân eylese cânân mest

Can figân u nâle eyler ten yolunda haksâr

Bâde-i aşk ile yârin oldu cism u cân mest

Ehli bezme câm-ı lali şöyle te'sir etti kim

Bâde-i pür şuur mest ve sâgar-ı gerdân mest

Pâdişâhım korkarım irsün mübârek gûşuna

Bülbül-i şuride Yahya itmesün efgân mest

Hazreti Sultân Murâd''ın râm-ı dünyâ emrine

Gamzedir âlemde var ise eğer pinhân mest (Emîrî,1334:15)

19 - Ali Emîrî, matbu divânla ilgili değerlendirmelerini Hasan Çelebi Tezkiresinin Yahya Efendi ile ilgili bölümlerinin yeterince incelenmediğini belirterek şunları söylemektedir: “ Matbu Dîvânın 24. sahifesinde (Kınâlızâde Hasan Çelebi Tezkiresinde der ki) ibaresi tahtında yazılan satırlardan kitâbın mutaala edilmiş olmak lazım geldiği anlaşılıyor ise de o kitâptan ahaz buyrulan ibârenin aynı sahifesinde mevcut olan;

Çekmedin biçare dîl âlemde bir gam kalmadı
Hasılı bu âlem-i fanide alîm kalmadı

Ve

Alimleri dehrin elîm oldu gama düşdüm
Cânâ gam-ı aşkınla aceb âleme düşdüm

Ve

Bâr-ı gamın ham eyledi kaddim o lam gibi
Ahir-i adem yoluna şâha doğru lam gibi

“ Matlaları muhtevî gazellerin tamamı da sair Yahya Dîvânlarında vardır. Acaba niçün görülüp derç olunmamıştır.”(Emîrî,1334:15)

20 – Ali Emîrî Efendi, Şeyhülislam Yahya Divânı basıma hazırlanırken yeterince titiz davranılmadığı, tezkirelerin(Sefâyi, Rıza vb) layıkıyla incelenmediğini belirtmekte ve şunları söylemektedir: “ matbu divânın 25 ve 29’uncu Sahifelerinde Sefâyî ve Rıza Tezkirelerinden bahs olunuyor. Revân’ın fethine dair olup yukarılarda bahsi geçen kıt’a-yı tarihiye sair dîvânlarda mevcut olduğu gibi bu tezkirelerin ikisinde dahi muharrer iken yine matbu dîvâna nakil olunmamıştır(Emîrî,1334:15)

21 – Emîrî, Tarih-i Naima’da mevcut olan Bağdad fethine dair manzum tarihin matbu divânda bulunmadığını belirterek şunları söyler:”Matbu Dîvân’ın tercüme-i hâl kısmında çokça bahs olunan Tarih-i Naimâ üçüncü cildinin 357’inci sahifesinde dahi Bağdâd fethine dâir olan manzum tarih mevcuttur. Naimâ Tarihi’nden olsun nakil ve derç edilmemiştir(Emîrî,15).”

22 – Ali Emîrî, Zeylü’l - Zeyl-i Şeyhî ‘de bulunan Yahya Efendi’nin kendi el yazısı olan beyitlerin matbu divanda niçin görülmediğini sorarak şunları söyler:” (Zeylü’l - Zeyl-i Şeyhî) den 13 ve 22 ve 26’ıncı Sahifelerde bahs olunduğu halde o kitâbın aynı sahifesinde Yahya Efendi’nin zâde-i tabiatı olmak üzere şu;

Anberin hâttını vasf eyledi benzer hâma
Cân misalini yine itti muattar hâma

İtmedi kaide-i âb-ı hayâtı icrâ
Lü'lü- ü çeşme-i hayvâna ne benzer hâma

Bir elif-i kad elemi mi çeker ey dîl bilsem
Ne için böyle zayıf ola velahir hâma

Yârinmahnâsına öykünmek için
Sürh ider pür mani o ekser hâma

Medhinin âb-ı hayâtın arayup girmiştir.
Zülûmâta nitekim huzur-u sükûndur hâma

“Beyitlerinden niçün bir işâret olsun matbu divânda görülmüyor?”
“(Emîri,1334:15)

23 – Emiri Efendi, matbu divânda Ahdi Çelebi tezkiresine yapılan atfların aslında başka bir tezkire sahibi Beyânî Efendi’ye ait olduğunu belirterek şunları ifade etmektedir: “Ahdi Çelebi Tezkiresinin dahi görülmüş olduğu basılan divanın 25’inci sahifesinde (Ahdi Çelebî Tezkiresinde der ki) ibâresinden sonra Tezkire-i Mezkûre’ye atfen yazılan satırlarla ilan buyruluyor ise de mateessüf o yazılan satırlar Ahdi Çelebi’nin değil başka bir tezkire sahibi olan “ Beyânî Efendi’nin dir. Çünkü Ahdi Çelebî Tezkiresini;

Eyleyüb cem bir yere Ahdî
Didi tarih (Gülşen-i Şuarâ) 971

“Tarihinden müstebân buyrulacağı üzere 971 senesinde telif etmiştir. Ol vakit Yahya Efendi iki yaşında bir tıfl-ı fatim idi. Acaba Bağdâtlı Ahdî Çelebi ile Ruscaklı Beyânî Efendi birbirleriyle isimlerini yahut Tezkirelerini becâyış mi itmişler.”

“ Zannıma göre bir sâhib-i hayrın her nasılsa bir kitâpta o ibârenin altına o ismi yanlış yazdığı bir hâşiyeden nakil buyrulmuş olsa gerekdir.” (Emîri,1334:15)

(49) uncu sahifede Nedîmin :

Nef’î vâdi-i kasâidde sühan perdâzdır
Olamaz ammâ gazelde Bakî u Yahya gibi

24 – Ali Emîrî, Beytine dair yürütülen mutaallalarla ilgili olarak şunları söylemektedir:” Beytine dair yürütülen mütaallalarda Merhum Nâmık Kemâl Bey’in Ziyâ Paşâ’ya hitâben Tahrib-i Harâbât’ta münderiç olan “ Beyân buyrulan Yahya hangisi oluyor. Nedim’in senâ ettiği ,Mersiye-i Mustafa sahibi Yahya bey midir ? Yoksa Şeyhülislâm Yahya Efendi midir? “

İbâresine karşı “ Pek merhum , Ziyâ Paşâ’yı - her ne maksada mebni ise – üzmek istemiş ki Nedim’in senâ ettiği Yahya’nın Şeyhülislâm Yahya Efendi olduğunu pek iyi bildiği halde tecâhül-i arifâne göstermiştir .” deniliyor.

“ Ne söylüyorsun! Cenâb-ı Hak ilhâm ve belâgat –ı hâzâin- i gaybiye kapılarını yüzüne açmış olan (Cidden edib-i eâzm) Nâmık Kemâl Bey hiç şakaya gelir mi Nâmık Kemâl kim biz kim, Merhumun kurb-u uluhiyete uçmuş olan ruh-u pâkini hâlâ rencide edip duruyoruz.”

“ Yahya Bey öyle bir üstâddır ki debdebe-i elfâz ve ihtîşâm-ı kelâm ile mümtâz olan Nef’î-i fahhâr anın himâye-i mazmununa ilticâ etmiştir. Nef’î’ye atfen matbu Dîvân-ı Yahya’ya nakş ettiğin ;

Banâ kafir demiş müftî Efendi
Turalım ben diyem anâ Müselmân
Varıldıkta yarın ruz-ı cezâyâ
İkimizde çıkarız ânda yalân ,

Kıt’ası Yahya Bey’in bir gazelinin eczâsından olan şu beytin mazmunundan başka bir şey midir?

Biz sofîye eyü diriz ol bize kem dîsûn
Mahşer gününde belki ikimiz yalân çıksa”

Bu satırları yazarken Yahya Bey Dîvânı yanımda idi. Buralarını tahayyül ü hakikat-ı hâle kesb-i vukûf için tefeül ederek dîvânı elime aldım açtım. Tesâdüf eden sahifede şu neşide zuhûr etti.

Yârabbi hasretiyle benim alma cânımı
Bir dâhi göreyim mâh-ı nâ-mihribânımı
Cânânımı cefâ kılıcı nev civânımı
Şahin bakışlı yârımı ruh-ı revânımı
Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Dâim tasavvurum bu idi aşinâ ola
 Gün yüzünün teveccühü benden yanâ ola
 Aşık-ı nihâna derd-i deruna devâ ola
 Kim der idi ki çak bu kadar bi-vefâ ola
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Varsam sarayına nitekim nâle ü figân
 Bir hâl olur ki söyleyemez hâlimi zebân
 Tedbirimin berin idemez cân-ı nâtuvân
 Aklim şâşâr dilim tutulur göricek hemân
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Seyrâna çıksa gün ki zerrin kabâ ile
 Kapusi kullar ile nice mübtelâ ile
 Âlem dolar seda-yı duâ u senâ ile
 Kurbân olur yolunda görenler âlâ ile
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Ben nice medh edem ki cemâlini el bilir
 Gün gibi bi-nazir bilür bi-bedel bilür
 Bu izzete bu devlete gayet mahal bilür
 (Yahya) ale'l husûs ziyâde güzel bilür
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı (Emîrî,16).

25 – Emîrî Efendî, Şeyhülislam Yahya Efendî'nin şairliği ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: “ Kadr-i dânân eslâf-ı meşhur Firdevs-i Tusî 'nin yalnız bir mısraından iktidârının derecât-ı alîyesini keşf ederek bir (Şehnâme-i Cihân) tahririne memur etmiş iken , biz Yahya Bey'in Hamsesi , Dîvânı meydanda dururken görmeyip , okumayıp derece-i iktidârını bilmiyor isek barî nasıl bir infirâd-ı tabiate mâlik olduğunu tezkirelerde , mecmualarda mevcut olan ;

Keşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihân
 Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa

beytinden yahut Arabî, Farsî ve ikisi de Türkî olmak üzere dört kıt'a mutantan dîvân sahibi olan Sultân Murad-ı Sâlis Hazretleri gibi bir pâdişâh-ı münevver leyl-i siyâh-ı vefâtında okutturdukları tarihlerimizde muharrer bulunan ;

Bimârim ey ecel bu gice bekle yânım âl
Rûz-ı firâk-ı dilberi gösterme cânım âl

matlaından da mı istidlâl edemiyoruz.

Eğer Nedim-i nüktedânın maksadı yalnız Şeyhülislâm Yahya Efendi olsaydı o beyte bir (müftî) ilâve etmesi güç bir şey mi idi? Kezâlik Ziyâ Paşâ eğer yalnız Şeyhülislâm müşârün ileyhi kast etseydi bir alâmet-i mahsûsa derc edemez mi idi?

Üstât-ı iştihâr Namık Kemâl Bey tecâhül-i arifâne kast etmediği, Yahya Bey'in isminin baş tarafına (Mersiye-i Mustafa sahibi) cümlesini ilâvesiyle sabittir.

Bu mersiye (Şahzâde Mustafa) nın fâcia-i şehâdeti hakkında nazm eylediği mutarrâ ve garrâ bir mersiyedir ki münderecât-ı rakîkisi Yeniçerileri heycana getirdi.

Hatâsı gayrı-muayyen günâhı na-malum
Zehi şehîd-i said ve zehi şâh-ı mazlum

Ve

Bunun gibi işi kim gördi kim işitti aceb
Ki oğluna kısa bir sürür-ı ömr-i meşreb

gibi itirâz-ı elimi şamil sözlerden Kanunî Sultân Süleymân Hân Hazretleri bir ateşpâre-i gadap kesildi.

Hazreti Pâdişâh, Yahya Bey'i ihzâr ettirdiği esnâda ol mertebe mütehavvir idi ki hutût-ı çin –i cibîn –i şâhâneleri Yahya Bey hakkında celâdetriz sadır olacak fermân-ı idâm tuğrası şeklini almıştı. Cenâb-ı Yahya gelip hâk-i pâye-i şâhâneye yüzler sürdükte gayet rikkatengiz cevâplarda bulundu. Yakayı kurtardı. Mesele tarihlerimizin pek mühim vakâ-i malumesindedir. Dikkat buyruluyor ya Edîb-i eâzım Namık Kemâl Bey ,Efendi merhumun pek mucîz olan (Kasîde-i Mustafa sahibi Yahya Bey'in) tabir-i alîsi tahtında tarihî, edebî binlerle mazmûn ve manâ müstatirdir.(Emîrî,1334:17)

26 – Ali Emîrî, Matbu divânın 24.sayfasında mutaala şeklinde yazılan yazıların gayri -tarihi ve sadedin haricinde olduğunu söyleyerek şunları ifade etmektedir: ”1043 Senesinde (Nakibüleşrâf) tayîn olunan Ankaralı Seyit Mehmet Efendi’ye (İstanbul Pâyesi) verilmesine Şarihülmenârzâdenin itirâz-ı na-bicasına 24’ üncü sahife-i dîvânda mûtaala şeklinde yazılan satırlar gayri-tarihi ve sadedin haricidir. Seyit Mehmet Efendi’den mukaddem Nakibüleşrâf olanlardan Kasım Gubarî Efendi İstanbul Pâyesi, Mehmet Şerifî Efendi Anadolu Kazaskeri , Malulzâde Mehmet Efendi Rumeli Kazaskeri idiler.

“Müşârün İleyh Malûlzâde Mehmet Efendi Nakibüleşrâflık’dan mesned-i celîl-i fetvâya irtikâ ederek nakâbetle meşihatı cem eylemişti. Neden Nakibüleşrâflara İstanbul pâyesi verilmiş olmasın. Bir de Müşârün İleyh Seyit Mehmet Efendi Nakibüleşrâf ve İstanbul Pâyesi olduğu zamân müddet-i silsile-i mülâzemeti tamam elli seneyi geçmişti. Bununla beraber birçok vilayetlerde ve alehusus üç defa meskat-ı resi olan Ankara ile Bursa kadılıklarında bulunmuştu. Bunlardan başka 1039 senesinde zuhûr eden bir seyl-i azîmden beyt-i muazzam cidar-ı mübâreki münhadim olduğu esnada Medine-i Münevvere kadılığına tayîn buyrulmuş olduğundan inşaat-ı mukaddese nezâreti ilâve-i memuriyet olarak mebâliğ-i külliyyeyi bilâ- istisahab Mekke-i Mükerrremeye azîmet ve bin iki yüz seneden mütecâviz bir zamandan beri hiçbir pâdişâh zamanında nasip olmayan tecdîd-i binâ-i beytullah bu sırada icrâ olunarak bu şeref-i cihânkıymet-i serfirâz-ı mülûk olan Âlî Osmân Hazerâtına nasip oldu. Seyit Mehmet Efendi kemâl-i iffet ve diyânetle çalışarak tafsilâtı tarihlerde pek mühim meahaslar teşkil eden itirâzât ve münâzâtı fasl ve hısm ile ikmâl-i vazife edib, izzet ve şeref güvenini kazanmıştı. Şeyhülislâm Yahya Efendi’nin Pâdişâh hakkında;

Sehdür şânına nisbetle gönüller yapmak

Banî-i beyt-i Hüdâ kâbe-i ulyâsın sen

yolundaki tebrikleri, takdirleri bu hikmete mebni idi. Böyle bir vazife-i cihân kıymet de hizmet-i ubudiyetkâranesi mesbuk olan bir zât-ı mübâreke Nakibüleşrâflıkla İstanbul Pâyesinin tevcihi çok mudur (Emîrî,1334:18)

27 – Ali Emîrî Efendi, matbu divân’ın Zekeriyya Efendi’nin evlad ve ahfâdından bahs buyrulan bölümleriyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “ Zekeriyya Efendi ile evlâd ve ahfâdından bahs buyrulan 63’ üncü sahifede ahfâdından

(Vişnezâde Mehmet İzetti Efendi de meşâhir-i ülemâ ve şuarâdandır.) deniliyor. Biberzâde Ali Rıza Efendi de Zekeriya Efendi'nin hafidi olup meşâhir-i ülemâ ve şuarâdandır. Vişnezâde yazılıyor da Biberzâde niçün yazılmıyor. Acaba Biberzâdenin hadika-i belâğâta duhûlüne bağbân-ı edeb mani mi oluyor (Emîrî,1334:19)

28 - Ali Emîrî, matbu divân'da kasâide ait kısmın baş tarafına konan nat-ı şerifin Sultan Osmân-ı Sanî'nin bir nat-ı aliyesine nazire olduğunu, Yahya Divânlarının gazeliyat kısmının elif harfinde olduğunu belirterek şunları söylemektedir: “Kasâide ait kısmın baş tarafına geçirilen nât-ı şerif, Sultân Osmân-ı Sâni'nin bir nât-ı aliyesine naziredir. Yahya Dîvânları'nın gazeliyât kısmının elif harfindedir. Madem ki dîvân tertib-i kadimine muhâlif olarak alt üst edilmiştir. Sebebi hâşiye suretiyle gösterilmek lazım gelmez mi idi” (Emîrî,1334:19)

29 – Emîrî' ye göre, yine kasideler kısmında Efendi'nin en alî ve tarihi kasidelerinden biri Sultân Murâd-ı Râbî Hazretlerini bizzât feth-i Bağdâd'a azîmete tahriz için yazdıkları teşvikiye kasidesidir. Şu beyitler gibi on yedi beyti havî olan o kaside bilmem niçin terk olunmuştur;

Şehâ Bağdâd'ı al ecdâdunun ervâhını şâd it
Husûsan rûh-ı pâk-ı Hazret-i Sultân Süleymân'ı

Mu'înüdür cemî-i evliyâ bî-şek ider himmet
İmâm –ı A'zâm u kutb-ı mu'azzâm Şeyh-i Geylanî

Varup Bğdâd fethin görelüm şimdi bi-fazli'llah
Sitânbul'un bizümdür yine gülzâr u gülistâm (Emîrî,1334:19)

30, Emîrî Efendi Yine kasideler arasında Sultan Murad-ı Rabî hakkında yazılan Bahariye Kasidesi ve Hüsrev Paşa hakkında yazılan manzumenin matbu divande bulunmadığını belirtir ve şunları söyler: “Yine kasideler arasında Sultân Murâd-ı Râbî hakkında ;

Sâgar-ı zerrîn-i mihri çarh gerdân eyledi
Bülbül oldu mest-i gül çak-ı girîbân eyledi

matlalı yirmi üç beyti muhtevî Bahariye Kasidesi dahi mefkud.

Yine bu meyânda Sadr-ı Esbak Hüsrev Pâşâ hakkında ;

Ümit odur ki avn-ı Cenâb-ı Hüdâ ile
Ol katil-i taği Şâh-ı Erdebildir

beytini şâmil manzumesi de yok.(Emîrî,1334:19)

31 – Emîrî Efendi matbu divân'ın Kasâid kısmında 83'üncü Sahifeye derç ve fotoğrafisi bâlâ-i dîvâna talik olunan manzumeyi şimdiye kadar mutaala eylediği Yahya Dîvân'larının hiç birisinde görmediğini Dîvânı'na geçmeyip husûsî evrâk meyanında kalmak ihtimâli olduğunu belirterek şunları söylemektedir:" Şu kadar ki 334 sahifeyi ihtivâ eden matbu Yahya Dîvânı'da bir tek (durur) 'e tesâdüf olunmadığı halde bu manzumenin altıncı beytinin mısra-i evvelinde ;

Nihâl-i kâmet-i şeh gül durur şeh-zâdesi gonce
Hüdâ bâd-ı ecelden saklasun nahl-i hırâmânun

bir (durur) olduğu mısra-i sanîsinde olan (hırâmânın) kelimesi de (hırâmânın) şeklinde olmak gerektir.

Onuncu beytin ikinci mısraında dahi ;

Duâsı Pâdişâha bu durur sıdk ile Yahya'nın

Bir (durur) vardır. (Yahya) nın imlâsında dahi imlâ-i nâzma ittiba olunmayıp (Yahya)' nın şeklinde yazılmıştır. Acaba koca bir dîvân içinde bulunmayan iki (durur) on bir beyitli bir manzumede niçin bulunuyor ve ;

Hüdâ kılusun müyesser ömrünü Sultân Süleymânın mısraı sahib-i manzume tarafından çizilmemiş iken derun-ı dîvânda tay edilmiştir. Halbuki 259'uncu sahifedeki gazelde noksân olan bir beytin yeri noktalarla açık bırakıldığı gibi zîrine de (bu gazel yalnız bir nüshada mevcuttur. Bir beyti noksandır.) ibâresi yazılmıştır. İttihâz buyrulan bu kâide bu manzumede niçin tatbik olunmamıştır. Yine bu manzumenin onuncu beytinin birinci mısraını nâzım bir sehv-i kalem olmak üzere;

Yemîn ile yesârında seyri fetih ile nusret

yazmış iken ikinci mısraı tutturmak için (yesârında) ki kâf u hitap (nun) gaibe tebdil edildiği gibi yanındaki kelime mısraın ahirine nakil ve yerine açıktan bir (ide) ilâve buyrularak o mısra ;

Yemîn ile yesârında ide fetih ile nusret seyr

şekline konulmuştur. Nâzımın maksadı böyle olduğu ne ile mülhemdir. Bilmem ki öyle bir üstâd-ı kâmilin üç yüz seneden sonra hâtt-ı destiyle tânilân bir nâzımın tashîhine mezheb-i edebde cevâz var mıdır. Mısraıda düşüklük varsa şerh suretiyle gösterilemez mi idi.

O üstâd-ı bülent böyle tashîhlere müftekâr mıdır. Birde mâdem ki o manzume Yahya Dîvân'larında mevcut olmadığı halde ilâve olunuyor. Açıktan ilâve edildiğini göstermek ve nerede ne suretle ele geçirildiğinin vesikasını irâe eylemek lazım gelmez mi(Emîrî,1334:19)

32-Ali Emîrî, matbu divânın Gazeliyât kısmında 103'üncü sahifedeki gazelin matlaı bulunan;

Dün neydi civânân ile meydân-ı harâbât
Baziçe-i tflân idi pirâne-i harâbât

beyti 329'uncu sahifede yine mevcuttur. Acabâ lafızlar müsâvi ise de manâlar ayrı mıdır ? Değerlendirmesini yapmaktadır.

223' üncü sahifenin nüsha mahâllinde ;

Yahya nola naçîz ise de gönlü büyükdür
Sanma ele almak anı Şâhım ola âsân

beyti bir sahife sonraki gazelde (Yahya) yerine (aşık) lafzı konulmuş olmak üzere aynıyle yine yazılıyor. Ali Emîrî, Beyitten bir lafzın tahviliyle başka bir beyte taşması doğru mudur? Diye sormaktadır.

259' uncu sahifedeki gazelin bir beyti açık bırakılarak yerine noktalar konulmuş ve hâşiyesinde (Bu gazel yalnız bir nüshada mevcuttur. Bir beyti noksândır.) denilmiştir. Halbuki gazelin o beyti bir çok nüshalarda mevcuttur. Acabâ hangi

kütüphânelerde ki nüshalara mürâcat edilmiş de bulunamamıştır? Açık bırakılan beyit şudu :

Bu tengnâ-yı gamdan ider cânımı hâlas
Cân virmeye mi sine-i mecrûh-ı yârana

125'inci sahifedeki gazelde şu beyit noksân;

Künc-i gam u endûhda kaldık zayıf ve bi-mecâl
Sakî getir sun sâgarı kim derde dermân kendidir

198'inci gazelde dahi şu beyit eksik;

Âllar giymiş rûh-ı alî kızarmış bâdeden
Nice yarâşmışdır ol rûhsâr-ı al üstine gül

281' inci sahifedeki gazelde şu beyit yok;

Cevr eylemede rakîbe uydu
Gerdünde o bed kaâle döndi (Emîrî,1334:20)

33 - Ali Emîrî, Münşeât-ı Aziziye adlı kitapta Ali Paşa'ya ait olmak üzere yazılan gazel matbu divân'ın 158'inci sayfasında dahi yazılıdır .Bu gazel Sadrazam Ali Paşa'nın mı yoksa Şeyhülislam Yahya Efendi'nin midir ?Diye sormakta ve şunları ifade etmektedir: “ (1286) senesinde sadr-ı esbak Ali Pâşâ'nın sadâreti zamânında basılan ve sonraları da tab ve temsili tekrar eden (Münşeât-ı Azîziye) nâm kitâpta Müşârün İleyh Ali Pâşâ'ya aid olmak üzere aynen şu gazel ;

Dime ibrâmla ol serv-i dilâram olmaz
Aşka mâil olur böyle dilârâm olmaz

Dikme bir âğla olmaya gönül mürgi şikâr
Anı seyyada kara zülfün gibi bir dâm olmaz

Mahv ider revnak-ı rûhsar ki hâtt-ı siyâhın
Hangi gündür ki ânın ahiri akşam olmaz

Bende-i muhlise mahsûs gerekdir görmek
Lütûfkâm-ı âm ola ol aşıkâ inâm olmaz

Daver-i devr-i zamân-ı şâh-ı cihânın (Alî)
Pay-ı busi gibi ehli dile bir kam olmaz

Muharrer olduğu gibi matbu Dîvân-ı Yahya'nın 158'inci sahifesinde dahi mevcuttur. Bu gazel Sadrâzam Ali Pâşâ'nın mı yosa Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin midir. Niçin izâh buyrulmamış(Emîrî,1334:20)

34 - Ali Emîrî , matbu divân'daki noksan gazellere gelince noksan değil, cümlesini belki birer beyitlerini yazacak olursa yazısının pek çok uzayacağını belirterek şunları dile getirmektedir: “Gazellere gelince noksân değil cümlesini, belki birer beyitlerini yazacak olursak makâlemiz pek çok uzayacaktır. Ekseri mûcîb olmak için kadîm Yahya Efendi Dîvân'larının yalnız (h) harfinde mevcut olduğu halde basılân dîvân'da noksân olan gazellerden yirmi dört adedinin matla beyitlerini yazmakla iktifâ ediyorum.

1
Dîl mâil oldu saâdinin taze dağına
Bülbül gibi diler ki kona gül budâğına

2
Olur mu aşık-ı zâr olan adam âsûde
Ne ihtimâl ola hem müptelâ hem âsûde

3
Ham idüb kaddimi dolap ile
Akıdub yaşımı seylâb ile

4
Âlemi tazeledi yine bahâr
Faslı güldür bulanur sen dahi

5

Rûyun gibi gül mü bulunur güller içinde
Ya bu dîl-i şeydâ gibi bübüller içinde

6

Gülistân reşk-i cinân oldu yine
Âlem-i pîr civân oldu yine

7

Hünkâra layık eyledi bağ u gülistânı yine
Hizmetlerin itti edâ nevrûz-i sultânî yine

8

Her kimin fîr-i ikbâli ola tabanda
Devlete mâlik olur nâmını kor pâyinde

9

Bülbüller öter revnak-ı gülzâr yerinde
Ammâ ki bulunmaz bu dîl-i zâr yerinde

10

Nakd-i eşki görücek dide-i giryânımda
Halk-ı gencine var anlar dîl u yarânda

11

Hûbdur nâzide yârin surini nâzenide
Şivenin hoş görüren çoğunu da azını da

12

Sözüm nesim-i sihirdir bahâr vaslında
Akar şudur suhanım cuyubâr vasfında

13

Tutuldu bülbül-i dil dâm-ı zülf-i pürhâmda
Diriğ kaldı o biçâre gussa u gamda

14

Rakip o çeşm-i gazâlâne yârin ardınca
Heman ol it gibidir kim şikârın ardınca

15

Şehsuvârım azm kılmış yine sahra seyr
Çıkmış ol şâhın temâşadır ki dünyâ seyr

16

Görüp rûhın gül-i cennet gibi la'lin
Kızardı kaldı çemen gülleri

17

Eşkdir sanma gelen çeşm-i melâl-i engizine
Âb virür gamze-i hünerizi tiğ-i tîzine

18

Jaleden lü'lü idüb her vird-i âlın gûşuna
Bağbân benzetmiş ol nazik nihâlin gûşuna

19

Bağlanub kandilveş gönlüm saçın kalıbına
Cami-i hüsnünde revnakdâr kâşın mihrâbına

20

Varulırdı rûhın yâdına gülzârlara
Dil hıraş eylemiyeydi bâkıcak hârına

21

Bahâr olsa açılsa gonca-i gül gülistân gülse
Hevânın i'tidalinden yine ruy-i cihân gülse

22

Nergis ve lâle çimen sahnına geldi câm ile
Sakîyâ câmı yer eyle bâde-i gülfâm ile

23

Kim ki ânın sevdiği ol mâh ola
Kârı anın âh-ı şebangâh ola

24

Zamâne reşk iderek gerdaş piyâlemize
Ne zehir katsa gerekdir görün nevâlemize “

“ İşte gazeller serâpa böyle noksân oldukları gibi Dîvânda mevcut olan kıtalar ,beyitler dahi bir misli kadar noksândır. Bunların cümlesini ayrı ayrı göstermek kelâl-i mucîb olacağından bundan da sarf-ı nazar eyliyorum.”(Emîrî,1334:21)

35 – Ali Emîrî, matbu divândaki tarihlerin de gazel ve kasideler gibi noksan olduğunu belirtir ve devamında şunları söyler: “Tarihlere gelince mateessüf bunlar da yukarıdakilerle hemhâldirler. Tarihe müteallik oldukları için bazı beyitlerini tahrir ediyorum.

Vâlîde Sultân'ın yaptırdığı kasrın tarih beyti şudu :

Duâ edüb didi tarihin ânın
Müzeyyen kasr olupdur Bârekallah

1035

Sultân Murâd-ı Râbî'nin ok atması hakkında söylediği tarihin son beyti budu :

Nişân-ı tîrine târih-i Yahya
Nişân-ı devlet ve ikbâl-i küllî

1041

Müşârün İleyhin binâ buyurdıkları kasr-ı dîlarâ için inşâd eyledikleri manzume-i tarihiyenin nihâyet beyti şöyledir:

Yahya didi tarihini ol kasr-ı latîfün
Mevlâ müteyemmen ide Sultân Murâd'a

1046

Silahtâr Mustafa Pâşânın yaptırdığı hân hakkında inşâd eylediği ebyâtın tarih beyti şöyledir:

Didi Yahyâ âna tarih tamâm
Bârekallah bi-bedel oldu bu hân
1047

Sultân İbrahim devrine ait matbu dîvânda hiçbir tarih görülmüyor. Bu tarihler ise Sultân İbrahim devrine aittir.

Vâlîde Sultân Hazretlerinin inşâ eylediği çeşmeye Yahya Efendi'nin sekiz beyitli tarihlerinin nihâyetindeki tarih beyti bu zemindedir:

Pesend eyleyüb anı hatîf didi
Güzel çeşmedir âb-ı âb-ı hayât
1050

Veziriazâm Mustafa Pâşâ'nın Mihailzâde Hisarını tamir eyledikte Yahya Efendi inşâd eylediği neşidenin tarih –i beyti şu vecihledir :

Oldu bu eser sevâb-ı encâma tarih tamâm
Mustafa Pâşâ bu âlî hisarı ahkâm eyledi
1050

Sultân İbrahim Hân Hazretlerinin binâ buyurdıkları kasr-ı dilâraya otuz iki beyitli bir kaside ve nihâyetinde dahi bir tarih inşâd eylemiştir. Yahya Efendi'nin son asâr-ı alîyelerinden olduğundan evvelinden ahirinden birkaç beyit yazıldı;

Hazreti Sultân İbrahim âlî münzelat
Hâmi-i din-i Muhammed sâhib-i halk-ı azim

Pâdişâh-ı Cem-i Haşem Dara-yı Efridun-ı alîm
Mâlik-i akâlim himmet-i nâşir-i lutf-i amîm

Oldu halk-1 âlame eyyâm-1 eyyâm bahâr
Cümle dünyâyâ vücûd-1 rahmet rabb-1 rahîm

Hulk-1 halkında Hüdâ ihsânın itti aşikâr
Hem muhîb u hem cemîl u hem selîm u hem hâlim

Kande bulurdi bu buy-1 dilguşa-i ezhâr-1 bâğ
Buy-1 halkın âleme neşr itmiş olmasa nesim

İtti ol Sultân-1 alîşandan bir gün zuhûr
Muktedâ-yı lütf-u tâb ve zihn-i nikâd-1 fehîm

Emir kıldı yapıldı bir kasr-1 alî-İ dilguşâ
Taze bir tarz-1 müferrah olmaya resm-i kadîm

Mezkûr manzumenin nihâyetinden birkaç beyit ile tarihi budur;
Bahr-i fikr içre olub gavvâs buldum nicedir
Her biri bir lü'lü-i şehvâr bir dürr-i yetîm

Kasr-1 alînin arûs-1 medhine hâlhâl için
Silk-i tahrîre düzerken bir nice dürr-i nâzım

Hatır-1 Yahya'ya ilhâm oldu tarih u duâ
Eyle bu kasrı mübârek Ey Allah u Ey Kerim (Emîrî,22)“

36 - Ali Emîrî, Yahya Efendi'nin Osmanlı Sultanları ve diğer ediblerle manzum mensur latifelerinin bir çok edebiyat mecmualarımızda mevcut olduğunu bunun yanında Zeylü'l Zeyl-i Uşşakî gibi bilinen kitaplarda dahi bazı latifeleri yazılmış olsa gerekdir demektedir ve şöyle devam etmektedir: “ Yahya Efendi'nin Selâtin-i Muazzama-i Osmâniye ve sâir üdebâ ile manzûm mensûr latifeleri bir çok mecmua-i edebîyemizde vardır. Bunlardan başka (Zeylü'l Zeyl-i Uşşakî) gibi malum-ı âlem olan kitâplarımızda dahi bazı latifeleri mestûr olsa gerekdir.

Alelhusûs nasıl bir zekâyâ mâlik olduğunun harika-i derecâtını gösterecek fıkra (Nefhatü'l-Reyhâne)de mevcuttur. Niçin böyle kıymetdâr kitâplarımızın hiç birisi

hakkında şık şığa olunmuyor. Görülüyor ki eslâfın bizim hamiyetimize, irfânımıza , insanlığımıza terk ve tevdî eylediği bir çok kadîm kitaplarımıza fek-i ayın edip bakmıyoruz da sonra asr-ı hazır edîblerinin akvâlini üç asır evvel vefât eden Yahya Efendi'nin hafâya-i ahvâline vesîka ad ederek teksîr-i sevâd-ı iftihâr eyliyoruz. İhtirâmâtımın muhaâfazasıyla beraber netice olarak derim ki:

Kasideler gazel u kıtalar bütün noksân

Yazılsa mümkün olur cild-i sâni bir dîvân (Emîrî,1334:23)

37 – Emîrî Efendi, bu bölümde Şeyhülislam Yahya Divânı neşrolmadan önce yaşananları ,kendi beklentilerini,divan neşrolduktan sonraki hayal kırıklığını sohbet havasında anlatmakta ve şu ifadeleri kullanmaktadır: “ Birâz da hasbîhâl edelim .Banâ niçin vaktiyle ihtâr ve muavenette bulunmadı deniliyormuş. Şeyhülislâm-ı sabık zamânında yazıp takdim eylediği bir makale yanlışlıkla nasılsa kaleme gitmiş olduğundan dolayı ben tahkîr edildim diye devam etmekte bulunduğu bir komisyon azalığını terke kıyâm eylediği ve sonra Evkâf Nezareti celîlesince yalnız bir mahalindeki bir fıkrası çizilerek basılmak istenilen bir mecmuâya derci arzu edildiği halde muvâfakat etmediği, Bâb-ı Meşihatça, Evkâf Nezaretince malumdur. Şimdi yıldırım şekline giren makaleyi görünce bu tevile iltica zaruri değil midir? Hüdâ biliyor ki ben Yahya Dîvânı'nın böyle çıkacağını me'mul etmiyordum. Çünkü yirmi beş seneden beri hangi meclis-i üdebâda bir manzume-i garra okunsa onun nakaratı Yahya'nın bir beyti idi.

Nur-ı çeşmim Süleymân Nazîf Bey Efendi'yi işhâd ediyorum. Yahya Dîvânı'nın tertib ve tabı vazifesinin ehline tevdi buyrulmuş olmasından bahisle senâda bulunmadım mı ? Ben ne biliyordum ki cellâd-ı kaza gibi Dîvânın kanını, canını alıp vücûd-ı şöhretini mezâr-ı kemâhiye defin edecek sonra da bu makûs hizmetten dolayı kemâl-i iftihâr ile Sultân Selim civârındaki Türbe-i Münevvere-i Yahya'ya gidip fatihasını okuyup dönecektir. Kavl başka fiil başka imiş. Şurasını da arz edeyim ki Yahya Dîvânı neşr olununcaya kadar istihdârâtım yoktu. Allah bilir ki büyük kardaşım İsmâil Hakkı Bey Efendi'ye Dîvân-ı Yahya'ya dikkat edilsin öyle tabına başlanılsın zirâ intikâd edeceğim dediğim latife idi. O zât-ı alikadr da banâ – tenkid memduhdur memnun oluruz – cevâbını verdi. Elbette buralarını tebliğ etmişimdir. Artık dikkat etmesi lâzım gelmez mi idi. Çıkân Yahya Dîvânın pek noksân bulunması bir gün nazar-ı dikkatimi celb etti. Bende yalnız bir adedi vardır ki bu Dîvân'ın da pek noksân olduğunu

hafızamda kalan bazı ebyâtın mevcut olmamasıyla anladım. Merhum Faik Reşât Bey Efendi o nefis hâtı ile kenârına noksân olan dört gazel ilâve ederek ihdâ etmişti. İstanbul Kütüphanelerinin defterlerine bakdım. Yahya Efendi'nin on sekiz dîvânı kütüphanelerimizde mevcut olduğunu gördüm. Vatan-ı mukkades için kıymetli bir hizmetkârlık addettiğim Millet Kütüphanesiyle meşgul olduğumdan bu kütüphanelerin cümlesine devâm ile tetkikat icrâsına vaktim müsâid değildi. Ancak dört gün sabah vakitleri Râgıp Pâşâ Kütüphanesine gidebildim. Gittiğim birinci gün numarasını irâe ile bir Yahya Dîvânı istedim getirdiler. Galiba Şeyhülislâm Müşârün îleyhe mensup bir zât tarafından 1048 tarihinde yazılmış ve sonra da kenârına ilâveler yürüdülmüştü. Mükemmel gördüm. Basılan dîvânı da beraber götürmüştüm. Mevcût olmayanları kenârına kayd ve işâret ettim. Bu makalemin mehâz-ı yegânesi işte şu dîvândır. Sonra birer gün de Galata Mevlevî Kütüphanesi'yle Sultân Selim'de Hamidîye Kütüphanesine gittim. Hamidîye Kütüphanesi'nde iki nüsha vardır. Birinin kitabesi budur ; “ Ketebe el meznebi'l fakîr alîyyin Hüseyinü'l şehîr bi-Kınalızâde men telâmiz sahibü'l dîvân Sellem Allahu ve ebkâ ali inkırâzi'l devrân sene 1026 “ Galata Mevlevîhânesi'nde gördüğüm iki nüshanın biri Urfâ-i mevlevîyeden sâhib-i tezkire meşhur Esrâr Dede'nin yadîğârıdır. Dîvân'ın zahirinde hâtı-ı desti vardır. İkincisi şuâramız meyânında bir mevk-i müstesnâyı hâiz olan meşhur Cevrî-i Mevlevî hâtıyladır. Kitabesi şu beyittir;

Hezâr hamd ki dîvân-ı müftî-i alim

Nevişte şâd baht Cevrî-i şikeste rakam

Rebiü'l-evvel 1044

İşte benim Dîvân-ı Yahya hakkındaki mahsul-i sa'yim şu altı günlerin nısfî zarfındaki tetkîkata münhasırdır. Eğer Üsküdâr'da, Eyüp'de, müteâddid nüshaları olan kütüphanelerin cümlesini dolaşmaya vaktim müsâit olsaydı makalem münderecâtının nerelere vasıl olacağını ben bilirdim. Şimdi siz söyleyiniz, bir kimse gözü önünde nefis et'imeyi görüp yemez de, diğerine sen güzel yemekler yiyorsun bana niçin vermiyorsun, beni aç bırakıyorsun derse hakkı var mı? Yahya Dîvân'larını kenz-i mahtum gibi taht-ı inhîsâra almadım. Kütüphaneler her gün herkese küşâdedir.(Emîrî,1334:23)

38 – Ali Emîrî, Ceddimizin bize değerli hazineler bıraktığını bu hazinelerden en iyi şekilde yararlanarak milli seciyemize uygun her asrın coğrafî ve tarihi değişimlerini taşıyan, değerli haritalarla süslenmiş, mükemmel bir Osmanlı Tarihi ve her devirdeki edebiyatımızın ve lisanımızın mahiyetini ortaya koyan muntazam bir edebiyat kitabını

meydana getirmenin çok önemli olduğunu, bizim böyle paha biçilmez yazılı kaynaklarımızı anlamaya ve yorumlamaya çalışmazdan evvel edebi manzaralarımızı ve tarihi büyüklüğümüzü başka yerlerde arayıp durmamızın yanlış olduğunu dile getirmekte ve şu ifadeleri kullanmaktadır:” Eslâfımız bize hazâin-i âlîye bırakmışlar. Bundan bâlâ istifâde seciye-i milliyemize muvâfık surette her asrın coğrâfî ve tarihî tebeddülâtını havî kıymetli haritalarla tezyîn ederek mükemmel bir Osmânî Tarihi ve her devirdeki mâhiyet-i edebîye ve lisâniyemizi müfessir muntazam bir edebîyat kitâbı meydana getirmek ehem umûrdandır. Biz ise böyle bir hazine-i girânbahâ olan kendi mücelledâtımızı henüz fehim ve idrâke çalışmazdan evvel menâzır-ı edebîye ve celâil-i tarihiyemizi başka yerlerde arayıp duruyoruz da ta kim hakikat eyliyoruz.(Emîrî,1334:23)

39 – Ali Emîrî ,Asâr-ı Müfide Kütüphanesi heyetinin yaptığı hizmetin vatanperverlik olduğunu ,kendisi için de çok saygın ve değerli olduğunu belirterek şunları söylemektedir: “ Tekrâr ederim ki (Asâr-ı Müfide Kütüphanesi) heyet-i kirâmının bu husûsdaki teşebbüs-i muradâneleri pek güzîde bir vatanperverliktir. Bu yoldaki me’âlî-i say ve akdamından nukûl edilmezse bu heyet-i muhderemenin tasâvir-i hamiyeti prestîşgâh-ı vicdânının en âlî mevki-i ta’zim ve takdirini tezyîn edecektir.” (Emîrî,1334:23)

40 –Emîrî, Yazı ve dil meselelerinin idareten ve siyaseten önemli olduğunu bu nedenle bundan sonra neşredilecek nefis kitapların hiç olmazsa divânların talik harflerle basılmasının maddî ve manevî fayda ve güzelliklere sebep olacağını belirterek şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “ Lakin bir istirahatânda bulunacağım. Malumdur ki Şâh İsmail Safavî gibi İran’ın Şehm-i Şâhî (Hatâyî) mahlasıyla Türkçe tertib-i divân eylemiştir. Yavuz Sultân Selim Hân gibi Türklerin bir arslan-ı hâkânı dahi Farsî lisânıyla tanzim-i divân-ı belâğat-ı ünvân etmiş ve yazdırmıştır. Lisân ve yazı mes’eleleri siyâseten ve idâreten pek mühim bir şeydir. İran’ın kıymetdâr yazısı tâlik olduğu gibi oradan Hindistân’a kadar mekâtibenin ekserisi hât-ı tâlik iledir. Öteden beri alicenâp Pâdişâhlarımız bu husûsu nazar-ı itibâra aldıkları gibi o büyük Mehmet Ali Pâşâ dahi bu tâlik harflerini matbuâta tetabuk ettirerek zamanında Hâkânî, Nahifî, Ferididdün Attâr, Mîr Nazîf, Sadî, Hafız, Fuzulî, Nailî, Kadîm, Nedîm, Nabî, İzzet Molla gibi zevât-ı fuzâlanın yüzden ziyâde âlî eserlerini bu yazı ile bastırдыEdebiyât-ı Türkiye’nin inbisâtına büyük hizmet etti. Sonra İstanbulca da Memduh ve makbul görülerek matbaa-i amîre de Mehmet Ali Pâşâ’yı takliden talik hurûf döküldü. Hilye-i Hâkânî, Gülistân, Pend-i Attâr, Cezire-i Mesnevi ile Nesimî, Leyla Hanım Dîvân’ları

bastırıldı. Açık penbe renkli kâğıt üzerine bastırılan Şeyh Gâlib merhumun o kıymetdâr dîvânı ne kadar sevimlidir. Beş altı sene evvel bir gün tesâdüfen birkaç mektepli efendilere gösterdim, okuyamadılar. Bizim mekteplerde bu yazı yoktur dediler. Hayretlerde kaldım. Neşîr buyrulacak nefis kitâpların hiç olmazsa dîvân kısmı bu yazı ile bastırılrsa maddî ve manevî fevâid ve letâfeti mucîb olur itikâdında olduğumdan hâtime-i kelâm olarak arz eyliyorum.”(Emîrî,1334:24)

41 - Ali Emîrî, Bu eseri yazma maksadının milli edebiyatımıza hizmet etmek olduğunu, gözünün nuru diye tarif ettiği Süleyman Nazif’in güvenmeyeceğini umduğunu belirterek yazısını şöyle bitirmektedir: “Bu kadar sadâefzâ basit makâleden maksat edebîyât-ı millîyemizin inkişâfına hizmettir.

Ümid ederim ki bir fevvâre-i zekâ olan nur-ı aynim Nazîf-i yegâne-i haslet güvenmezler.”(Emîrî,1334:24)

BÖLÜM IV

4. METİN

Şeyhülislâm Yahya Efendi Merhumun Ahiren Dîvân-ı Belâgat Ünvanın bir suret-i noksânının tab ve neşr olunmasından dolayı bazı tenkidât üzerinedir.

İkdâm Gazetesinin 7094 numaralı nüshasından 7102 numaralı nüshasına kadar

4.1. Musâhabe-i- Edebiye: Divan-ı Yahya

(Asâr-ı Müfide Kütüphanesi) Heyet-i Kirâmının mezânne-i edibin şayân-ı ihtirâm-ı mahfuzâtından olan asâr- ı milliyemizi matbuat vasıtasıyla neşre himmet buyurmaları kıymetli takdirlere layıktır. Lakin Şeyhülislam Yahya Efendi'nin gülşen-i dîvânını tezyîn eden pek çok belâgat güllerini bu kere tab ve temsil olunan nüsha-i nefisede gayr-ı mevcut buldum. Yazık ki büyük bir şairimizin dîvânı küçük olmuştur. Bais-i tereddüd ve muhtac-ı izâh olan bazı noktalardan inkişâf-ı hakikat için bahs etmeyi münasip gördüm. Matbu dîvânın ilk sahifesinin birinci satırında:(Yahya Efendi eâzım-ı meşâyih-i islamiyeden Ankaralı Bayramzâde Zekeriyya Efendi'nin büyük oğludur) denilmekle iktifa olunuyor. Şeyhülislam Zekeriyya Efendi'nin hât-ı destiyle muharrer olan şu ibareye nazaran Yahya Efendi'nin cedit olan Bayram Efendi'nin Pederinin ismi Zekeriyya olduğu numayan oluyor. “Minel kutubi'l müstevdiati leda ahvece ibadihi Subahanehu ve Teâla Zekeriyya bin Bayram bin Zekeriyya Amelehumullahu Teâla bil hüsne fil ula ve uhra bin hürmetin Nebiyyi'l-Kerimi Muhammed Mustafa.”

Bir “devhat'ül meşâyih” kenarında şuhûr-u arabiyeye tetâbık münasebetiyle garabet-i tarihiyeden olarak Yahya Efendi'nin daha yukarıdaki ceditinin ismi (Ramazan), onun pederi (Şaban), onun pederi (Recep), onun pederi (Muharrem) olmak üzere muharrerdir. Lakin haber-i vahit olduğundan pek de itimat edemedim. Tedkîka muhtaçtır.

Matbu dîvânın ilk sahifesinin ikinci satırında Yahya Efendi(965'te İstanbul'da doğdu) deniliyor. 965'te doğmayıp 969'da dünyaya geldiği (Zeylü'l-Zeyl-i Uşşâkî)de muharrer olduğu gibi dîvânın terâcüm-i ahvâl kısmına mehâz ittihaz olunan kitâplarda “Zeylü'l- Zeyl-i Şeyhi” de dahi aynen şöylece mazbuttur. (969 seferinde âlem-i lahutta misafir ve nur-bahş-ı memleket-i anâsır olmuşlar idi). (İstanbul'da doğdu) denilmesi de cay-ı nazardır. Pederleri Zekeriyya Efendi'nin (Zeyl-i Atayî)de olan tercüme-i halinde :

“ 961 Tarihinde Sultân Süleymân Hân Nahcivan seferine revan oldukta Halep meştasında rekb-i Sultâniyeye vasıl ve otuz akçe ile Cendik Medresesi’ne nail olmuşlar idi. Bade kırk akçe ile Kapluca Medresesi’inde mihrabnişin ve ol “divâre-i simine” fesan nikin olup yetmiş evâhirinde münfasıl ve yerlerine Sarıgürüzâde“ Efendi vasıl oldu deniliyor. “970 senesinin evâhirine kadar Bursa’da bulunan bir zatın 969 senesinde dünyaya gelen mahdumu Bursa’da dünyaya gelmeyip de İstanbul’da dünyaya gelmiş ise sarahat-i kat’iyyeyi haiz vesâik iraesî lazım gelmez mi?”

Yine ilk sahifenin nihayetiyle ondan sonraki sahifenin baş tarafında: “ Rebiü’l-ahir 988’de Malulzâde Seyit Mehmet Efendi’nin hengâm-ı meşihatında sülûk-ı ilmiyeye duhûl etti.

“Emsâli muhâdim-i kirâm gibi -tefferruat-ı tıflâne- ile kat-ı merâtib ve tıfl-ı ebced-hân iken -kudevetü’l-ülemâi’l-muhakkîkin- ünvan-ı celiline nailiyetle bi-gayrı hak ihrâz-ı menâsib etmiyerek fezâil-i müktesebesî nisbetinde tedricen ve bila-istihkâk tefeyyüz eyledi.” deniliyor.

Yahya Efendi’nin tarih-i velâdeti (Sicill-i Osmanî) nâm matbu kitapta yanlış olarak 960 basılması doğru zan olunarak “Müşarün ileyh” sinn-i hakîkisinden dokuz sene büyük olmak itibariyle bu “mutaâlalar“ yürütülmüş olsa gerektir. Mülâzemetle ülemâ-i resmiye silsilesine dâhil olduğu 988 senesinde Yahya Efendi’nin sinni yirmi dokuz olmayıp on dokuzdu. Pederi Zekeriyya Efendi de o tarihlere kadar Dersaadet’te eâzım-ı ricâl-i ülemâ rütbe-i resmiyesini ihrâz etmemiştir. Bununla beraber Yahya Efendi bazı emsâl ve akrânına nispetle yine çabuk terakkî etmiştir. Mesela mümtâz bir silsile-i ülemâdan olan ve bizzat kendileri de fuzâla-yı be-nâm-dan bulunan Taşköprülüzâde Kemâleddin Efendi Yahya Efendi’den tamam on yaş büyük olduğu halde ondan 10 sene sonra Rumeli Kazaskeri olabilmiştir. Böyle muhterem zâdegândan olan bir zatın mülâzım-ı ilmiye sınıfına dâhil olduğu esnada dahi sinni Yahya Efendi sinnine mütekârib idi. Bir de eğer Yahya Efendi tıfl iken kendisine mülâzemet-i ilmiye teklif olunupta kabul etmediği tarihen müspet olsaydı o zaman bu mutaâla bir mutaâla-i sahîha olabilirdi. Pederleri Zekeriyya Efendi 981’de altmış bir yaşında olduğu halde ancak devr-i medâris-i mutâdeyi ikmâl edebilmiş ve 988 senesine kadar yalnız Halep ve Bursa kadılıklarında bulunarak bu müddetin nisf-ı miktarını da ma’zuliyetle imrâr eylemiştir. Zekeriyya Efendi 988 senesinden yani sinni altmış sekize (68) baliğ olduktan sonra süratle terakkiye başlamıştır. Ol esnada ise padişah-ı zaman Üçüncü Sultan Murad Hân Hazretlerinin “Urfete nefsi fese arefe Rabbi, Rabbi” ser lavhalı mutasavvîfâne Manzume-i Arabîyesini şerh ederek iklim-i kemâlatında hükümrânı olan o kadırdân-ı

padişâhın mazhar-ı takdîri olmuştur. O sene içinde mahdumları Yahya Efendi silsile-i mülâzemet-i ilmiyeye dâhil olduğu gibi kendileri de aynı sene zarfında İstanbul Kadılığına revnak-bahş oldular. Zekerriya Efendi Sultân Müşarün ileyh hazretlerine arz-ı asâr-ı belîğânedan geri durmuyordu.

Sultân-ı müşârün ileyhın zâde-i tab-ı şâhâneleri olan: “Sar el mevâlat-ı bittasrihi habbe medlalen bi-delalât” eser-i arifânelerini de mucîz bir surette şerh etmiştir. Gerek şu mülîkî eserler ve gerek fazıl-ı müşârün ileyhın şerhleri bazı edebiyat kitaplarında ve hususîyle (Mirat-ı Gaybî Hakanî) ünvanlı kitab-ı nefisede mevcuttur. Zekerriya Efendi’nin İstanbul Kadılığı henüz bir sene miktarı iken Anadolu Kazaskerliğine irtika eyledi. Lakin 991 Rebiü’l-ahirinde tekâüt eyledi. Böyle mevsimsiz idbâr az müddetteki terakkîsiyle mutenâsib değildi (Zeyl-i Şakayık) da buna dair bir şey görülmüyor. Lakin Dîvân-ı humâyun kuyûd-ı âliyesine nazaran tezkirecisi Şerif Efendi ile beraber taht-ı teftişe alındıkları müsteban oluyor.

Zekerriya Efendi dört seneden fazla açıkta kaldı. 994’te eda-yı farîze-i hac eyledi. Bu müddet içinde mahdumu Yahya Efendi’nin medâris-i mutâdeye devamı tabakat-ı edebîyede görülmesine ve (Zeylî’l-Zeyl-i Uşşakî) ve (Şeyhî)de: (994 hilâlinde vâlid-i kesirü’l- muhâmidleri ile birlikte Şam’dan eda-yı farîza-i haccü’l-islam etmişler idi.) ibaresine bakılırsa idbâr-ı peder de mahdumunun müşterek olduğu istidlâl olunabilir.

Zekerriya Efendi’nin (995)de Hicâz’dan avdetini müteâkip Süleymaniye Darü’l-hadisine ve mahdumunun da Ali Paşa-yı Atik Müderrisliğine tayin kılındıklarına nazaran pederleri ile birlikte îade-i ikbâl eyledikleri numayân olur.

Sultan Murad – 1 Hân-ı Salîs Hazretlerinin tarih-i cülûsu olan 982 senesinde Yahya Efendi 13 yaşına vasıl olunarak Mecâlis-i Üdebâya dâhil olmak istimdâdını ihrâz eylemeye başlamıştı. Sultan Müşarün İleyh Hazretleri ile peder-ü cennet makr u cedd-huld-ı aşiyânları Sultan Selim-i Sâni ve Kanunî Sultan Süleyman Hazerâtının bir çok gazellerini tetabü eyledi. İşte peder ve mahdumun Hazret-i padişâha vakî olan intisâb ve teredüdlere az zamanda feyiz ve terakkîlerini mücib oldu. Mükerreren Zekerriya Efendi Sadru’l-Ülemâ-i Rum olduktan başka pek büyük iltifât-i humâyunlara mazhar buyruldu. Elf-i kâmil recebin leyle-i mirâcında makam-ı celîl-i fetvayı ihrâz eylemiştir. Zaman-ı meşihâtı çok sürmedi. 1001’de saray-ı padişâhîde bulunduğu sırada vefât eyledi. 1004 senesinde Yahya Efendi pederleri gibi Halep kadılığında bulunuyor ve güzel gazeller inşâd ediyordu. Halep yadigârı olan şu gazel matbu Dîvân-ı Yahya’da bilmem niçin yoktur.

Zülfün kokusu müşğ olup nâf-1 Haleb'de
Rağbet mi kodı anbere eknâf-1 Haleb'de

Lütfun yeli can- bahş olup estükde kalur mı
Bir senk ki gül virmiyeye etrâf-1 Haleb'de

Cam-1 leb- şirinüni emmek ne safâdur
Bu neşve acep var mı mey-i sâf-1 Haleb'de

Benzer rûh-1 rengîn ile bir gonca-i âle
Bir tıfla düşürdüm dili eşrâf-1 Haleb'de

(Yahya) ide Vassaf dahı tab'una insâf
Hoş şi'r dedün hak bu ki evsâf-1 Haleb'de

Yahya Efendi birkaç mühim vilayetleri devr eyledikten sonra 1010 da Edirne kadılığında bulunuyor. Mutâdı veçhile inşâd-ı şiire devam eyliyordu. Edirne yadigârı olan bu gazel dahi matbu dîvân-ı Yahya'da görünmüyor.

Bir zamân gülşen değil miydi sarâ-yı Edrene
Söylemez mi bülbül destân-serâ-yı Edrene

Bir fezâdur pür has u hâşâk her bir gülşeni
Reşkin gülşenmiş zaman ile fezâ-yı Edrene

Dil-hırâş eyler nazar kıldukça mihnet artırur
Dil-guşâ her bir makam gam-zidâ-yı Edrene

Bâdeden hâlî eser yok aşktan bir kimsede
Bi-sebep memdûh imiş âb u hevâ-yı Edrene

Edrene (Yahya) ayaklanmış ayaklansun diyu
Makdem-i şâhı umar bâu u gedâ-yı Edrene

Sultân Ahmed-i Evvel Hazretlerinin taht-i saltanata cülûslarından bir kaç mâh sonra Yahya Efendi İstanbul kadılığına tayin olunmuştu. Sultân Müşârün ileyh Hazretlerinin (Bahtî) mahlâsını suret-i intihâpları hakkında Nakibüleşrâf Kasım Gubarî Efendi bir eserinde şu satırları yazıyor:

“Sultân-ı rûy-ı zemîn dâm-ı zıllâhu fil ardîn, Evvela nâm-ı nâmîlerin ve ism-i kirâmîlerin mahlas-ı şerifleri

edinüp Arap hurûfunca dört gazel-i bi-bedel nazm ettikten sonra âyân-ı şuarâ ve üslûb-u buleğâ üzere bir mahlas murâd-ı şerifleri oldukta müşâvere-i ukalâ ve ara-i ülemâ ile ol Sultân-ı bahtiyâr (Bahtî) mahlasın ihtiyâr buyurdular ki tarih-i cülûs-ı humâyunları vaki olmuştur. Hakkâ ki ol Sultân-ı bahr u ber acep mahlas perverlik edip murâdları olan sanat-ı tevriye, iham, mefhum-ı zevil efhâmdır.

Umâriz Hazreti Mevlâ tebârek
Ana bu mahlası etsin mübârek

Cenab-ı Padişâh, Yahya Efendi’ye pek çok iltifât eyledikten başka henüz İstanbul Kadısı olması bir seneye varmadan Kadıaskerliğe terfî etmek ve onun yerine Taşköprülüzâde Kemâl Efendi’yi İstanbul Kadısı tayin buyurmak tasavvurunda bulunuyor ve şu zeminde neşide-i padişâhâne ve alicenâbâne inşâd buyuruyordu:

Raşesiyle her taşı bi-azl eylemem serâpâ
Hainlerini kırsam dîlden adâvet etsem.

Ehli kemâle karşı nasp eylesem kemâli
Yahya’yı ehl-i derde bende şefâât etsem.

Yolunda adîl olsa her mansıb ehli (Bahtî)
Allah için çalışsam neşr-i adâlet etsem.

Az müddet sonra idi ki nutk-ı şâhâne mucibince Yahya Efendi terfian Anadolu Kadıaskerliğinde ve Kemalettin Efendi’de anın yerine İstanbul kadılığında bulunuyordu.

Yahya Efendi genç Padişâha daima neşideler takdim ve padişâhın gazellerini tetebu ve tanzir ederdi. Yahya Efendi müsteğrak olduğu azîm iltifâtlardan ve süratle terakkîlerden pek memnun idi.

“ Ki gayet hoş gelübdür şâh-ı devrânın bana devri ” demesinde hakkı var idi. Lakin mukaddemâ Kanunî Sultan Süleyman Hân Hazretleri Yahya Beyin gazelini tahmis gibi;

Şahâne bir şair navazlıkta bulunmuştu.Yahya Efendinin bunâ nail olamaması bedr-i tâbân-ı ikbâlinde bir leke gibi kalmıştı.

Bir gün inşâd eylediği “Aşka kâbil dilim mi yok şehir içre ya dilber mi yok” matlalı gazelini takdim etti. Hazret-i padişâh pek çok beğendi. Cenâb-ı Yahya için sermedi bir iftihâr-ı “Ale’l- âl ”olmak üzere bizzât tahmîs buyurdu. Yazık ki bu tahmîs-i şâhânededen de tab olunân Dîvân-ı Yahya’da bir bahs görülmüyor.

İşte Tahmîsi Şâhâne;

Külbe-i gamhânede ey dîl bize hem ser mi yok
Cam-ı aşk-ı şevk ile nûş eyleyen bir er mi yok
Bezmimizde yoksa bir sakî-i siminber mi yok
Aşka kâbil dil mi yok şehir içre ya dilber mi yok
Mest yok meclisde bilmem mey mi yok sagâr mı yok

Bir gönül yoktur ki derd-i aşka mutâd olmaya
Var mı bir Hüsrev lebi şirine Ferhât olmaya
Gülistân içre kanî bir serv azâd olmaya
Gonca-i dîl açılıp hatırın için şâd olmaya
Bağda güller mi yâ gülşende bülbüleri mi yok

Hâtırında var ise gird-i melâletten eser
Ol gubârı sil hele mir’at-ı tabından gider
Bir nazarla ehli dîl toprağı eyler sîm ü zer
Sengden dîl kemimi ya seng-i siyahı lâl eder
Afitâb-ı feyz-i bahşâ-i bülend ahter mi yok

Kânî bir söz ehli tabia sözleri kâr eyleye
 Arifibillah ola ezhârî esrâr eyleye
 Mantıku't- Tayrı tekellüm hemçü Attâr eyleye
 Görmezüz bir dil ki tu'ti gibi güftâr eyleye
 Söyledir mi yok cihânda bilmezüz söyler mi yok

Bahtîyâ enfâs-ı ruhullahtır el kâp nazm
 Vehbîdir intâk-ı güftâr-ı dil-i eshâb-ı nazm
 Zade-i tab'a gıdâ-yı ruhtur adâb-ı nazm
 Niçün ebkâr-ı ma'ani beslemez erbâb-ı nazm
 Yoksa Yahya gibi üstâd-ı sühân perver mi yok

Bakınız ki Yahya Efendi'nin şu beş beyitli gazelinin ikinci beyitinde (açılıb), dördüncü beyitinde(gibi) ve mahlas beyitinde (niçün), ve (gibi) kelimelerinde dört mahalde imâleler mevcut iken Cenâb-ı Padişâhın tahmîs-i humâyunları ab-ı zülâl gibi akıp gitmiştir.

Cenâb-ı Şeyhülislâm 1026 Rebiü'l evvelinde üçüncü defa Rumeli Kazaskerliğine şeref bahş oluyordu. Hazreti Şehriyârın ihtirâm ve iltifatı artık dillerle tarif olunamayacak mertebeyi bulmuştu. Nasıl bulmasın ki? Müşarün İleyhe ihdâ olunân tebrik tarihlerinin mevki-i âlâsında bizzât o Padişah-ı zi-şânın tac-ı belâğatta bir dürr-i yektâ olan şu tarih-i şaşa'â-i beyzaları bulunuyordu.

Gel ey Yahya-yı adîl Rumeli sadrını kıl ihyâ

1026

Cenâb-ı pâdişâh-ı kerim o senenin evâhirine doğru artık cihân-ı bi-bekâyâ veda eyliyordu.

Az müddet taht-ı saltânatta bulunan Sultân Mustafa'dan sonra Sultân Osmân Hân-ı Sâni Hazretleri on dört yaşında taht-ı hilafeti tezyîn eyleyince Pederleri Sultân Ahmet Hân gibi Yahya Efendi'yi ihtirâmlara, iltifatlara müstağrak eyledi.

O kahrâman Pâdişâh henüz on sekiz yaşında iken ihrâz-ı rütbe-i şehâdet eylediği halde tertib-i dîvân-ı eşâr eylemiştir. Mahlas-ı şâhâneleri “ Farisî ” dir. Zamân-ı hayatında tahrir olunan dîvân-ı mülûkhânelerinin baş tarafında şu ibâre vardır: “ Gâzeliyat u Murabiât-ı Sultân Selâtin-i Cihân “ “ Basitü'l emni ve'l - emân naşîrû'l-

adli ve'l- ihsân “ “ Şâh-ı güzîn-i Alî-i Osmân El Sultân Bin Sultân, Sultan “ “ Osmân Hân Bin Sultân Ahmet Hân halledellahu mülkehu “ “ Ve ebede saltânat-ı alî yevme'l- haşru vel cezâ “ Yahya Efendi'nin bu pâdişâh-ı edîb ile de müşâaraları pek çoktur.

Bundan başka Yahya Efendi Sultân Müşârün ileyh Hazretlerinin irade-i mülükâneleri ile mukattaatını da birer birer tanzîr etmiştir. Bu nazireler bazı yazma dîvânda şu ser levha ile gösterilmiştir.

Sultân Osmân Hân merhumun kıtalarına söylenilen naziredir.

Ve bazı yazma dîvânda dahi ibâre şöyledir:

“ Osmân Hân'ın kıtalarına nazire demeye Yahya Efendi Hazretleri memur olmakla el memur-ı mazur muktezi olup ettikleri nazire kıtalarıdır ki sebt olundu.”

Matbu dîvânda böyle bir ibâre görülüyor ve kıtaların hangisi Sultân Osmân'a nazire olduğu ve hangisi olmadığı anlaşılmıyor.

Sultân Osmân'ın, Kain Pederleri Şeyhülislam Esad Efendi ile de müşââreleri vardır.

Şu beyit bir gazel-i şâhânelerinin mukattadır:

Fârisî yek şiir söyler Müftî Esad daimiz

Söylesün bunâ nazire çok görür ihsânımız

1028'de Rumeli Kazaskerliğinden ihtiyâr-ı tekâüd eden Yahya Efendi 1031 senesinde Sultân Osmân-ı Sanî'nin şehâdetini müteâkip Şeyhülislâm olmuş

İse de 1032'de infisâlı vukû bulmuştur. Yahya Efendi'nin 2.ci defa olarak mesned-i meşihata sâye sâz-ı istihkâk oldukları 1034 senesinde Sultân Murâd-ı Râbî Hazretleri on altı yaşında bulunuyordu. Hazreti pâdişâh bir taraftan gülzâr-ı memâlik-i devleti hâr u hâşân-ı eşkiyâdan tathîre bezl-i nakdine-i şehâmet ve bir taraftan da şuarâ ve üdebâ ile teşkil-i encümen-i sohbet eyliyordu.

Şimdi benim saf şiken rüzgâr

Banâ musahhâr-ı suhan rüzgâr

matlâ-i şâhâne ve edibâneleri gibi hamâsatkerâne şiirler neşr eden Hazreti Pâdişâh-ı
Gazanfer-i nihâdın

(Geçti kalemden fettan rüzgâr) mısra-i hümayunlârını (Sabrî-i Şâkir) diye şöhret
alan mümtâz şuarâmızdan ülemâzâde Şerif Sabri şöylece tezyîn ediyordu:

Sûret-i manâda du mâhpareyi
Anda ki yâzmış kalem behnâkâr

Birisi bîkr-i suhanındır biri
Şâhid-i mısra-i hüdâvandigâr

Seyf-i yed ile olup aşkâr
Geçti kılıcından fettan rüzgâr

Bağdat'ın Fethine Memur Sadrâzam ve Şair Hâfız Paşadan:

Aldı etrâfi adû imdâda asker yok mudur
Din yolunda ser veren merdâne server yok mudur

Der ki Sultân Murâd'a nâmımız isâline
Bad-ı sarsar gibi bir çâbuk kebuter yok mudur

Zemininde vakî olan istimdâtlara yine manzum olarak :

Hafizâ Bağdât'a imdât itmeğe er yok mudur
Bizden istimdât edersin sende asker yok mudur

Bi-haberken saltânat ihsân eden Perverdigâr
Yine Bağdât'ı ider ihsân-ı mukaddir yok mudur

Cevâpları yazılıyordu.

Bu ahtın feyzâ feyza Yahya Efendi de dâhil idi. Bir taraftan Hazreti Pâdişâhın:
Ey Gönül gül devridir vakit nev-i nevrûzdur.

mısrâ ile başlayan gazel-i hüsrevânelerini tahmîs eder bir taraftan da inşâd-ı hümâyun buyrulan gazellere nazireler tahrîr ederdi.

1043 senesinde Edirne'ye Teşrif-i pâdişâhîde müteâkiben vakî olan Revân ve Bağdât seferlerinde şeref-i refâkat-i pâdişâh ile mübâhi idi. Revân fetih olundukta Yahya Efendi'nin takdim-i huzur-ı pâdişâhî eylediği şu tarih-i tebrik matbu dîvândaki:

Tecrüme-i hâl kısmının 26. Sahifesinde bahs olunan Tezkire-i Safayî'de ve sâir yazma dîvânlarda mevcut olduğu halde gariptir ki nakil ve tahrir olunmamıştır.

Revân'a varıcak Sultân Murâd Hân-ı ömr-i heybet
Müyesser eyledi anın Cenâb-ı Müsteân-ı fethân

Cem-i ehli sünnet askeri'l - islâm şâd oldu
Dedi Yahya anın tarihin gördük Revân fethin
1045

Edirne'de Revân'da hâk-i pâ-y-i şâhâneye bu suretle takdim-i asâr eden Yahya Efendi denilebilir ki maiyet-i şehriyârîde Bağdât'a azimet ve avdetinde manzum olarak adeta kıymetdâr bir (Vakanüvis) lik vazifesini ifâ etmiştir.

Bu sefer-i hümâyunda Akşehrin Baştekye mesiresinde Hazret-i Pâdişâhın kıtası zirine tahrir eylediği, Tarih-i Naimâ'da muharrer olan manzumeden başka inşâd olunan gazel ile tarihlerin hiçbirisi matbu dîvânda görülmüyor.

Mesela Efendi'nin Çukurova'da Adana şehrinin öte tarafında (Misis) kasabasında mürur eden ve beyne'l- ahâli cihân suyu nâmiyle marûf olan (Ceyhan) nehrine de bir işaretçik teşkil eden;

Mest u harâb oldum pîr-i mugân suyundan
Bir iki zevrak ile geçtim cihân suyundan

matlalı gazeli mevcut değildir .

Sultân Murâd Hân Hazretlerinin Halep kalasından attığı meşhur “ Cirit” hakkında Yahya Efendi'nin şu tarihi de Dîvân-ı Yahya'da mefkuddur.

Şahâ ol kuvvet-i pâzuya yüz bin âferinler kim
Kemâlin aşikâre eyledi ednâ vü alayâ

Sen ol Sultân Murâd-1 Cem Haşem Hakan-1 adîlsin
Selâtin içre mislin gelmemişdir dahi dünyâyâ

Giderken şarka teşrîf eyledin Şâhım Halep şehrin
Çıkup devletle bir gün kala vü şehri temâşâyâ

Cirit attın mübârek destin ile kaladan şehre
Hemân şahbâz-1 asâ konu ol pür bam-i bâlâyâ

Anâ tarih için devletlü Hünkâra duâlarla
Didi Yahya ciridin kaladan iriştî bu câya

1048

Kezâlik Sadrâzam Bayrâm Pâşânın güzergâhda inşâ eylediği hân hakkında cenâb-1 Şeyhülislâm'ın zâde-i tabiatı olan şu tarih dahi matbu Dîvân-1 Yahya'da bulunamadı.

Şahenşâh-1 cihân Sultân Murâd'ın
Saadet tâcı konmuştur serinde

Vezir-i âzamı Bayrâm Paşâ
Sadâketle kul olmuşdur devrinde

Bu mülkî Pâdişâha itti ihdâ
Zemin öptü huzur-1 enverinde

Ânın tarihi emr olununca Yahya
Didi bu hân-1 hakkâ ay yerinde

1048

Bağdât'ın Fethine Sultân Murâd Hân Hazretleri:
Fethi Bağdât'a tarih oldu (Gazamız).

Tarihini inşâd buyurdıkları gibi Şeyhülislâm Yahya .
Efendi dahi;

Hazreti Sultân Gazî Hân Murâd kâm-yâb
Eyledi çün feth-i Bağdâd'a saadetle hücum

Hâk Taâla Hazreti anı müyesser eyledi
Didi tarihin lisân-ı fetih (Gel Hâkân-ı Rum)

1048

Kezâlik;

Telh idüb ayd-ı kızıl başı alup dâdınızı
Aldınız avn-ı ilahî ile (Bağdâd'ınızı)

1048

Tarihlerini tanzim eylediği halde bu iki tarihin hiçbirisi basılan Dîvân-ı Yahya'da yoktur. Bağdât'ın ve Pâdişâh-ı sahib-i adl ve dâdın senâları hakkında Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin Bağdât'da iken inşâd eylediği şu tarih-i gazel-i latif de matbu Dîvân-ı Yahya'da na-mevcuttur.

Gün be gün mutedil olmakta hevâ-yı Bağdât
Gayret ürdi-behişt oldu şitâ-yı Bağdât

İltifât olsa eğer ser-be-ser ola gülzâr
Bu hevâ ile bu âb ile fezâ-yı Bağdât

Nice Sultân-ı guzâta olmaya Sultân Murât
Ki cenâbına nasip oldu gazâ-i Bağdât

Feth edüb mukaddem pâkiyle müşerref olicek
Reşk-i Firdevs - berin oldu sarây-ı Bağdât

Daimâ Pâdişâha eyleye himmet Yahyâ
Eâzım-ı müctehidin-i kübrâ-yı Bağdât

Sultân-ı Müşârün ileyh hazretleri merkad-ı imâm-ı azâmı tamir ve tezyîn buyurduklarında Yahya Efendi'nin inşâd buyurdukları şu tarih dahi matbu Dîvân-ı Yahya'ya sâye-i bahş-ı sutûr olmamıştır.

Hân-ı Murâd-ı evvel şâhenşâhi gazî
İtti ikrâm-ı müktedâ-yı enâm

Kıldı fermân ki sîmden yapıla
Kafes-i merkad-ı şerîf-i imâm

Pâdişâh eyledi gümüş kafesin
Didi (zi-kâr-ı hayr) cümle enâm

1048

İmâm Müşârün İleyh Hazretlerinin türbe-i münevverelerinin gümüşten yapılan kapısı hakkında Yahya Efendi'nin tanzîm eylediği şu tarih dahi Dîvân-ı mezkûrede cilve saz-ı sahâif olmamıştır.

Mamur ide Hak Sultân Murâd'ı
İmâm azâm için itti ta'zîm

Gümüşten yaptı bâbın türbesinin
İdüp ol Hazret'e İclâl u ta'zim

Didi Yahya bu kâr-ı hayra tarih
Kapusını mezarın itti hep sîm

1048

Türbe-i münevvere-i mezkûrenin hem şebîne-i mübâreke hem bâb-ı feyz-i me'abinin gümüşten olarak imâl ve itmâmı hakkında Yahya Efendi'nin şu tarih-i alîleri dahi matbu dîvânda sâbha..... intişâr olmamıştır.

Sultân Gazi Hân Murâd'ı şâhenşâh-ı alî-i nejad Bağdât fethinde idüp çün fisebilillâh cihâd-ı şân-ı İmâm azâmı ta'azim ve ikrâm etmede hak ömrünü efzûn ede. Etti kemâl-i içtîhâd. Etti gümüşten bâbını, hem kabrinin şebâgini ol Pâdişâh-ı Cem-

haşem ol şâh-ı sahib-i adl ü dâda edip duâ-yı devletin Yahya dedi. Tarihini hem bâbı hem şebâgini tamam eyledi. Sultân Murâd 1048

Sultân Müşârün İleyh Hazretleri Bağdât'dan mansur ve muzaffer olarak Diyarbekir (Amed) şehrine avdet buyurdukta şehir-i mezkûrda Yahya Efendi'nin nutk u ara-yi ibtihâc oldukları şu tarih-i dılarâ dahi matbu divânda revnak-efrûz-ı hurûf olmamıştır.

Hazreti Sultân Gazi Hân-ı Murâd din-i penâh feth edüp Bağdât'ı din ü devlete verdi. Revâc-ı hak budur ki Rüstemâne himmet ve alâ edip halk-ı âlem bildi. Oldur kadir bahş, taht u tac hânların, şâhın kul etti. Kırdı cümle leşkerin, Devleti şöyle zayıf oldu ki kâr etmez ilaç geldi. Mensur ve muzaffer Amed'e verdi şeref, Kastı budur kim ala cümle adûlardan haraç, bu nesimin? Pâdişâhıyla müşerref oldu . Çün kadri alî oldu, İtmez gayırlarla imtizâç, Gördü çok anda safâ, Yahya dedi tarih eyledi, Sultân Murâd ile bu meclis-i ibtihâ (1048)

Buraya Sultân Murâd-ı Râbî'a nazire olarak söylenmiş sekiz gazel derc ediyoruz ki hiç biri matbu Dîvân-ı Yahyâ'da menâzır-ı numûn olmuyor.

Birinci Gazel:

Tâze dâğım sînede mihr i cihân efrûz olur

Bakduğun gün ey gül-i pakîze-ru nevrûz olur

Katre-i eşkim midir şebnem düşünce goncaya

Çak eder cismin dil-i âşık gibi pür-sâz olur

Şâm olur rûzum rûhına zülfün eyleyse nikâb

Lütf edüb ref-i nikâb eyleyse şemim rûz olur

Sîne-i aşkı tiğ-i gamzesi sad çak ider

Her biri müjgânın bir nâvek-i dil duz olur

Pâdişâhın nazmı Yahya sâf bir âyînedir

Tûti-i tab-ı suhandâne suhan-âmuz olur

Hazret-i Sultân Murâd'ın bende-i dergâhının
Tâ ebed bahtı said u tâlî-i firûz olur.

İkinci Gazel:

Bir ser âmed şuh-ı hoş reftâre düşdi gönlimüz
Yine el virdi hevâ âvâre düşdi gönlimüz

Şem gibi hâlimüz niçün yanup yakılmazuz
Nagehân ateşin rûhsara düşdi gönlimüz

Pây- bend-i aşkdan bir dahı olur mı halâs
Kâkül-i pür-pîç-i müşgîn -târa düşdi gönlimüz

Aşk dâmına tutulmakdan iderken ihtirâz
Dâne-i hâli görünce dâra düşdi gönlimüz

Pür hazef- pareyse de Yahyâ güher kadrin bilür
Asitân-ı Hazret-i Hünkâra düşdi gönlimüz

Hazret-i Sultân Murâd'un medhini itdi penâh
Jâledür güyâ ki bir gülzâra düşdi gönlimüz

Üçüncü Gazel:

Dil meyl iderse gülzâre lâyık
Cây-ı sefâdur hünkâra lâyık

Nev-rûz irişdi gül gibi giyse
Gül-gûn kâbâlar dil-dâra lâyık

Gamzen gibi bir hançer bulunmaz
Ol çeşm-i mest u hûn-hâra lâyık

Şîrîn zebânun vasf eylemekdür
Tûtî-i şekker-güftâre lâyık

Yahyâ ne mümkün bir şi'r itmek
Sultân-ı âlî-mikdâra lâyık

Sultân Murâd-ı Gâzî ki hakkâ
Gâzi dinilmek anlara lâyık

Dördüncü Gazel:

Eşkûmi cûy-i revân cismümi hâşâk itdüm
Gülşen-i kûyuna irdüm işümi pâk itdüm

Pây-mâl ola müyesser o kefi-pâyediyü
Nice yıl râh-güzârında yüzüm hâk itdüm

Yâr korkum bu ki nâz uykusuna varmış idi
Âsitânında gice nâleyi bi-bâk itdüm

Aşîkâr etmege dâg-ı dili emr eyledi aşk
Lâleveş bir nice yerden tenümi çâk itdüm

Mînet Allah'a ki Sultân Murâd'un Yahya
Çerhden kadri bülend olduğın idrâk itdüm

Bâz-ı himmetle şîkârın alup in'şallah
Diye mürg-ı zaferi beste-i fitrâk itdüm

Beşinci Gazel:

Nahl-i kaddünden haber aldukça cânâ bâddan
Ser-furû itmez mi vardur bâddan şimşâddan

Aşık-ı mehcûrî şâhum yâdlerden saymayup
Lutufarla andugun bir dem gider mi yâddan

Müstedâm ol sîne-i bi-kîne de iddün karar
Geçmedün ey tir-i dil-ber hatır-ı nâ-şaddan

Hüsüne magrûr olup gül gûşına koymazsa da
Bülbül-i şûride geçmez nâle vü feryâddan

Geşt-i deşt ü kûhdur erbâb-ı aşkun pişesi
Bir revîşdür kim kalubdur Kays'tan Ferhâd'dan

Hazret-i Sultân Murâd'un feyzidür Yahyâ sözün
Ol şeh-i âlî- himemden kalma istimdâddan

Altıncı Gazel:

Kadd-i mevzûn ile bir serv-i dil-ârâsın sen
İrişilmez sana cânâ inen a'lâsın sen

Gülşenün goncesi de gerçi güzeldür ammâ
Ehl-i dil istediği gonce-i ra'nâsın sen

Gelicek bezme safâlar görünür yârâna
Benzer ey câm ki mir'at-ı mücellâsın sen

Nutk-ı can-bahş-ı şeh-i âlemî gördükde didüm
Mürdeye cân viren enfâs-ı Mesihâ'sın sen

Umaram şâh-ı cihânum da diye Yahyâ'ya
Gülşen-i medhüme bir bülbül-i güyâsın sen

Sehdür şânuna nisbetle gönüller yapmak
Banî-i beyt-i Hudâ ka'be-i ulyâsın sen

Nâm ile Hazret-i Sultân Murâd-ı Gazi
Adl ile mihr-i ziyâ-güster-i dünyâsın sen

Yedinci Gazel:

Ele câm-ı şarâb alsan yine sakî bahâr olsa
Saçılса cur'alar yer yer çimenler lâlezâr olsa

Saba bûy-i güli neşr eylese sahn-ı gülistânda
Yine her goncenün râz-ı derûni âşikâr olsa

Kenâr-ı cüydâ bir servi kenâr itmek ümidiyle
Akarsular gibi şûride diller bi-karâr olsa

Gehi itse tebessüm gonceveş ki gül gibi
Güzel yâd-ı güzînem gibi şûh u şivekâr olsa

Bahâr-ı adlıdür Sultân Murâd-ı dâd-ayinün
Nola şevk ehli Yahyâ bâg-ı adlinde hezâr olsa

Le'âl-i nazmını kim görse dir ol bezm-i arifânun
Ne mümkindür ola mânendi deryâ dür-nisâr olsa

Sekizinci Gazel:

Nur u fer virmek olur mihr u mâh-ı enver gibi
Suz-ı gönül almaktan ammâ rûh-ı dilber gibi

Serv-i kaddin zinet-i bağ-ı melâhat olalı
Bi-karâr olmaktadır diller akarsular gibi

Jâleveş nâlem kulağına koyup açılmadı
Bülbül-i şeydâsına ol vird-i ranâ-ter gibi

Vâdi-i aşka düşeliden az dilber sevmedim
Görmedim âlemde ol yâr-ı per-i bîkr gibi

Kuvvet-i tab ile Yahya kimsede kudret mi var
Bîkr-i mana besleye şâh-ı cihânperver gibi

Dünyâ durdukça otursun âleme olmaz penâh
Hazreti Sultân Murâd madelet-küster gibi

Kân-ı irfân u himem ol dâder-i âlî nejâd
Nazm-ı pâki silk-i cevher sözleri gevher gibi

Hem Pâdişâh-ı taht-ı hilâfet hem şehriyâr-ı akâlim-i bâlâ olan Selâtin-i Muazzama-i Osmâniye ile Yahya Efendi'nin bu gibi müşaâreleri pek çoktur. Zaten Pâdişâhlarımıza olan nazireler Dîvân-ı Yahya'dan çıkarılsa adeta bir şey kalmaz.

Cenâb-ı Yahya'yı bülbül-i hoş nevâ gibi nağme-i pirâ-yı şevk-i dâim eyleyen hangi gülşen-i ihtişâmın âb u hevâ-yı feyzânesi ki şu yukarıda geçen nezîh numûnelerden anlaşılmaz mı?

Zân olunmasın ki Yahya Efendi'nin Sultân Murâd-ı râbî ile vukû bulan nezâir-i musahâbeti yukarıda yazılan sekiz gazel ile haşiyede gösterdiğim miktardan ibarettir.

Ekser-i kelâmdan ihtirâzen tayy-ı asâr eylemekte olduğuma delil olmak üzere işte yine matbu Dîvân-ı Yahya'da mevcut olmayan bir gazel-i rindân-ı pesend daha ira'e eyliyorum.

Çeşm mest u gamze mest ol gözleri fettân mest
Olmasın mı bezm-i aşkın hemdemi her ân mest

Bakî bir halet gelür ki bezm-i gülşen sânurum
Gül gibi çak-i giribân eylese cânân mest

Can figân u nâle eyler ten yolunda haksâr
Bâde-i aşk ile yârin oldu cism u cân mest

Ehli bezme câm-ı lali şöyle te'sir etti kim
Bâde-i pür şuur mest u sâgar-ı gerdân mest

Pâdişâhım korkarım irsün mübârek gûşuna
Bülbül-i şûride Yahya itmesün efgân mest

Hazret-i Sultân Murâd''ın râm-ı dünyâ emrine
Gamzedir âlemde var ise eğer pinhân mest

Matbu Dîvânın 24. sahifesinde (Kınâlızâde Hasan Çelebi Tezkiresinde der ki) ibaresi tahtında yazılan satırlardan kitâbın mutaala edilmiş olmak lazım geldiği anlaşılıyor ise de o kitâptan ahaz buyrulan ibârenin aynı sahifesinde mevcut olan;

Çekmedin biçare dîl âlemde bir gam kalmadı
Hasılı bu âlem-i fanide alîm kalmadı

Ve

Alimleri dehrin elîm oldu gama düşdüm
Cânâ gam-ı aşkınla aceb âleme düşdüm

Ve

Bâr-ı gamın ham eyledi kaddim o lam gibi
Ahir-i adem yoluna şâha doğru lam gibi

Matlaları muhtevî gazellerin tamamı da sâir Yahya Dîvânlarında vardır. Acaba niçin görülüp derc olunmamıştır.

25 ve 29'uncu Sahifelerde Safâyî ve Rıza Tezkirelerinden bahs olunuyor. Revân'ın fethine dair olup yukarılarda bahsi geçen kıt'a-yı tarihiye sair dîvânlarda mevcut olduğu gibi bu tezkirelerin ikisinde dahi muharrer iken yine matbu dîvâna nakil olunmamıştır.

Dîvânın tercüme-i hâl kısmında çokça bahs olunan Tarih-i Naimâ üçüncü cildinin 357'inci sahifesinde dahi Bağdâd fethine dâir olan manzum tarih mevcuttur. Naimâ Tarihi'nden olsun nakil ve derc edilmemiştir.

(Zeylü'l-Zeyl-i Şeyhî) den 13 ve 22 ve 26'ıncı Sahifelerde bahs olunduğu halde o kitâbın aynı sahifesinde Yahya Efendi'nin zâde-i tabiatı olmak üzere şu;

Anberin hâttını vasf eyledi benzer Hâma
Cân misalini yine itti muattar Hâma

İtmedi kaide-i âb-ı hayâtı icrâ
Lü'lü- ü çeşme-i hayvâna ne benzer Hâma

Bir elif-i kad elemi mi çeker ey dîl bilsen
Ne için böyle zayıf ola velahir Hâma

Yârin şikest mahnâsına öykünmek için
Sürh ider pür mani uclarını ekser Hâma

Medhinin âb-ı hayâtın arayup girmiştir.
Zülûmâta nitekim huzur-u sükûndur Hâma

Beyitlerinden niçin bir işâret olsun matbu divânda görülmüyor. Ahdi Çelebi Tezkiresinin dahi görülmüş olduğu basılan divanın 25'inci sahifesinde (Ahdi Çelebî Tezkiresinde der ki) ibâresinden sonra Tezkire-i Mezkûre'ye atfen yazılan satırlarla ilan buyruluyor ise de mateessüf o yazılan satırlar Ahdi Çelebi'nin değil başka bir tezkire sahibi olan Beyânî Efendi'nin dir. Çünkü Ahdi Çelebî Tezkiresini;

Eyleyüb cem bir yere Ahdî
Didi tarih (Gülşen-i Şuarâ) 971

Tarihinden müstebân buyrulacağı üzere 971 senesinde telif etmiştir. Ol vakit Yahya Efendi iki yaşında bir tıfl-ı fatim idi. Acaba Bağdâtlı Ahdî Çelebi ile Ruscaklı Beyânî Efendi birbirleriyle isimlerini yahut Tezkirelerini becâyış mi itmişler.

Zannıma göre bir sâhib-i hayrın her nasılsa bir kitâpta o ibârenin altına o ismi yanlış yazdığı bir hâşiyeden nakil buyrulmuş olsa gerekdir.

(49) uncu sahifede Nedîmin:

Nef'î vâdi-i kasâidde sühan perdâzdir
Olamaz ammâ gazelde Bakî u Yahya gibi

Beytine dair yürütülen mütaaalalarda Merhum Nâmık Kemâl Bey'in Ziyâ Paşâ'ya hitâben Tahrib-i Harâbât'ta münderic olan "Beyân buyrulan Yahya hangisi oluyor. Nedim'in senâ ettiği, Mersiye-i Mustafa sahibi Yahya bey midir? Yoksa Şeyhülislâm Yahya Efendi midir?"

İbâresine karşı " Pek merhum, Ziyâ Paşâ'yı - her ne maksada mebni ise - üzmemek istemiş ki Nedim'in senâ ettiği Yahya'nın Şeyhülislâm Yahya Efendi olduğunu pek iyi bildiği halde tecâhül-i arifâne göstermiştir." deniliyor.

Ne söylüyorsun ! Cenâb-ı Hak ilhâm ve belâğat -ı hâzâin- i gaybiye kapılarını yüzüne açmış olan (Cidden edib-i eâzm) Nâmık Kemâl Bey hiç şakaya gelir mi Nâmık Kemâl kim biz kim, Merhumun kurb-ı uluhiyete uçmuş olan ruh-ı pâkini hâlâ rencide edip duruyoruz.

Yahya Bey öyle bir üstâddır ki debdebe-i elfâz ve ihtişam-ı kelâm ile mümtâz olan Nef'î-i fahhâr anın himâye-i mazmununa ilticâ etmiştir. Nef'î'ye atfen matbu Dîvân-ı Yahya'ya nakşettiğin;

Banâ kafir demiş müftî Efendi
Tutalım ben diyem anâ Müselmân
Varıldıkta yarın ruz-ı cezâyâ
İkimizde çıkarız ânda yalân,

Kıt'ası Yahya Bey'in bir gazelinin eczâsından olan şu beytin mazmunundan başka bir şey midir?

Biz softye eyu diriz ol bize kem dîsûn
Mahşer gününde belki ikimiz yalân çıksa

Bu satırları yazarken Yahya Bey Dîvânı yanımda idi. Buralarımı tahayyül ü hakikat-ı hâle kesb-i vukûf için tefeül ederek dîvânı elime aldım açtım. Tesâdüf eden sahifede şu neşide zuhûr etti.

Yârabbi hasretiyle benim alma cânımı
 Bir dâhi göreyim mâh-ı nâ-mihribânımı
 Cânânımı cefâ kılıcı nev civânımı
 Şahin bakışlı yârımı ruh-ı revânımı
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Dâim tasavvurum bu idi aşınâ ola
 Gün yüzünün teveccühü benden yanâ ola
 Aşık-ı nihâna derd-i deruna devâ ola
 Kim der idi ki çak bu kadar bi-vefâ ola
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Varsam sarayına nitekim nâle ü figân
 Bir hâl olur ki söyleyemez hâlimi zebân
 Tedbirimin berin idemez cân-ı nâtuvân
 Aklım şâşâr dilim tutulur göricek hemân
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Seyrâna çıksa gün ki zerrin kabâ ile
 Kapusi kullar ile nice mübtelâ ile
 Âlem dolar seda-yı duâ u senâ ile
 Kurbân olur yolunda görenler âlâ ile
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Ben nice medh edem ki cemâlini el bilür
 Gün gibi bi-nazir bilür bi-bedel bilür
 Bu izzete bu devlete gayet mahal bilür
 (Yahya) ale'l husûs ziyâde güzel bilür
 Sultânımı Efendimi şâh-ı cihânımı

Kadr-i dânan eslâf-ı meşhur Firdevs-i Tusî ‘nin yalnız bir mısırândan iktidârının derecât-ı alîyesini keşf ederek bir (Şehnâme-i Cihân) tahririne memur etmiş iken, biz Yahya Bey’in Hamsesi, Dîvânı meydanda dururken görmeyip, okumayıp derece-i iktidârını bilmiyor isek barî nasıl bir infirâd-ı tabiate mâlik olduğunu tezkirelerde, mecmualarda mevcut olan;

Keşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihân
Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa

Beytinden yahut Arabî, Farsî ve ikisi de Türkî olmak üzere dört kıt’a mutantan dîvân sahibi olan Sultân Murad-ı Sâlis Hazretleri gibi bir pâdişâh-ı münevver, leyl-i siyâh-ı vefâtında okutturdukları tarihlerimizde muharrer bulunan ;

Bimârim ey ecel bu gice bekle yânım âl
Rûz-ı firâk-ı dilberi gösterme cânım âl

matlaından da mı istidlâl edemiyoruz.

Eğer Nedim-i nüktedânın maksadı yalnız Şeyhülislâm Yahya Efendi olsaydı o beyte bir (müftî) ilâve etmesi güç bir şey mi idi? Kezâlik Ziyâ Paşâ eğer yalnız Şeyhülislâm müşârün ileyhi kast etseydi bir alâmet-i mahsûsa derc edemez mi idi?

Üstât-ı iştihâr Namık Kemâl Bey tecâhül-i arifâne kast etmediği, Yahya Bey’in isminin baş tarafına (Mersiye-i Mustafa sahibi) cümlesini ilâvesiyle sabittir.

Bu mersiye (Şehzâde Mustafa) nın fâcia-i şehâdeti hakkında nazm eylediği mutarrâ ve garrâ bir mersiyedir ki münderecât-ı rakîkisi Yeniçerileri heycana getirdi.

Hatâsı gayrı-muayyen günâhı nâ-malûm
Zehi şehîd-i said ve zehi şâh-ı mazlum

Ve

Bunun gibi işi kim gördi kim işitti aceb
Ki oğluna kısa bir sürür-ı ömr-i meşreb

gibi itirâz-ı elimi şamil sözlerden Kanunî Sultân Süleymân Hân Hazretleri bir ateşpâre-i gadap kesildi.

Hazreti Pâdişâh, Yahya Bey’i ihzâr ettirdiği esnâda ol mertebe mütehavvir idi ki hutût-ı çin-i cibîn-i şâhâneleri Yahya Bey hakkında celâdetriz sadır olacak fermân-ı idâm tuğrası şeklini almıştı. Cenâb-ı Yahya gelip hâk-i pâye-i şâhâneye yüzler sürdükte gayet rikkatengiz cevâplarda bulundu. Yakayı kurtardı. Mesele tarihlerimizin pek mühim vakâ-i malumesindedir. Dikkat buyruluyor ya Edîb-i eâzım Namık Kemâl Bey, Efendi merhumun pek mucîz olan (Kasîde-i Mustafa sahibi Yahya Bey’in) tabir-i alîsi tahtında tarihî, edebî binlerle mazmûn ve manâ müstatirdir.

1043 Senesinde (Nakibüleşrâf) tayîn olunan Ankaralı Seyit Mehmet Efendi’ye (İstanbul Pâyesi) verilmesine Şarihülmenârzâdenin itirâz-ı na-bicasına 24’ üncü sahife-i dîvânda mütaala şeklinde yazılan satırlar gayri-tarihi ve sadedin haricidir. Seyit Mehmet Efendi’den mukaddem Nakibüleşrâf olanlardan Kasım Gabarî Efendi İstanbul Pâyesi, Mehmet Şerifî Efendi Anadolu Kazaskeri , Malulzâde Mehmet Efendi Rumeli Kazaskeri idiler.

Müşârün İleyh Malûlzâde Mehmet Efendi Nakibüleşrâflık’dan mesned-i celîl-i fetvâya irtikâ ederek nakâbetle meşihatı cem eylemişti. Neden Nakibüleşrâflara İstanbul pâyesi verilmiş olmasın. Bir de Müşârün ileyh Seyit Mehmet Efendi Nakibüleşrâf ve İstanbul Pâyesi olduğu zamân müddet-i silsile-i mülâzemeti tamam elli seneyi geçmişti. Bununla beraber birçok vilayetlerde ve alelhusûs üç defa meskat-ı resi olan Ankara ile Bursa kadılıklarında bulunmuştu. Bunlardan başka 1039 senesinde zuhûr eden bir seyl-i azîmden beyt-i muazzam cidar-ı mübâreki münhadim olduğu esnada Medine-i Münevvere kadılığına tayîn buyrulmuş olduğundan inşaat-ı mukaddese nezâreti ilâve-i memuriyet olarak mebâliğ-i külliyei bilâ- istishab Mekke-i Mükerrmeye azîmet ve bin iki yüz seneden mütecâviz bir zamandan beri hiçbir pâdişâh zamanında nasip olmayan tecdîd-i binâ-i beytullah bu sırada icrâ olunarak bu şeref-i cihân kıymet-i serfirâz-ı mülûk olan Âlî Osmân Hazerâtına nasip oldu. Seyit Mehmet Efendi kemâl-i iffet ve diyânetle çalışarak tafsilâtı tarihlerde pek mühim meahaslar teşkil eden itirâzât ve münâzâtı fasl ve hısm ile ikmâl-i vazife edip, izzet ve şeref güvenini kazanmıştı. Şeyhülislâm Yahya Efendi’nin Pâdişâh hakkında;

Sehdür şânına nisbetle gönüller yapmak

Banî-i beyt-i Hüda kâbe-i ulyâsın sen

yolundaki tebrikleri, takdirleri bu hikmete mebni idi. Böyle bir vazife-i cihân kıymet de hizmet-i ubudiyetkâranesi mesbuk olan bir zât-ı mübâreke Nakibüleşrâflıkla İstanbul pâyesinin tevcihi çok mudur.

Matbu Dîvân'ın 61' inci sahifesinde Yahya Efendi'nin nakş-ı hâtimi olan (Yahya bi-lütfu hak mazhar-ı şada) olduğu sabit olunuyor. Bu gibi hâtimelerde olan ibâreler birer mısra suretiyle yazılmasına ve bu ibârede ise vezin bulunmamasına nazaran bu kelimeler acabâ şöyle mevzun bir mısra şeklinde okunamaz mı?

Şada-i mazhâr-ı bi-lütfu hakk-ı Yahya

Zekeriyya Efendi ile evlâd ve ahfâdından bahs buyurulan 63' üncü sahifede ahfâdından (Vişnezâde Mehmet İzetti Efendi de meşâhir-i ülemâ ve şuarâdandır) deniliyor. Biberzâde Ali Rıza Efendi de Zekeriyya Efendi'nin hafîdi olup meşâhir-i ülemâ ve şuarâdandır. Vişnezâde yazılıyor da Biberzâde niçin yazılmıyor. Acaba Biberzâdenin hadika-i belâğâta duhûlüne bağbân-ı edeb mani mi oluyor?

Kasâide ait kısmın baş tarafına geçirilen nât-ı şerif , Sultân Osmân-ı Sâni'nin bir nât-ı alîyesine naziredir. Yahya Dîvân'larının gazeliyât kısmının elif harfindedir. Madem ki dîvân tertib-i kadimine muhâlif olarak alt üst edilmiştir. Sebebi hâşiye suretiyle gösterilmek lazım gelmez mi idi.

Yine kasideler kısmında Efendinin en alî ve tarihi kasidelerinden biri Sultân Murâd-ı Râbî Hazretlerini bizzât feth-i Bağdâd'a azîmete tahriz için yazdıkları teşvikiye kasidesidir. Şu beyitler gibi on yedi beyti havî olan o kaside bilmem niçin terk olunmuştur;

Şehâ Bağdâd'ı al ecdâdun ervâhını şâd it
Husûsan rûh-ı pâk-ı Hazret-i Sultân Süleymân'ı

Mu'înündür cemî-i evliyâ bi-şek ider himmet
İmâm-ı A'zâm u kutb-ı mu'azzâm Şeyh-i Geylanî

Varup Bağdâd fethin görelüm şimdi bi-fazli'llah
Sitânbul'un bizümdür yine gülzâr u gülistânı

Yine kasideler arasında Sultân Murâd-ı Râbî hakkında;

Sâgar-ı zerrîn-i mihr-i çarhı gerdân eyledi
Bülbül oldu mest gül çak-ı girîbân eyledi

matlalı yirmi üç beyti muhtevî Bahariye Kasidesi dahi mefkud.

Yine bu meyânda Sadr-ı Esbak Hüsrev Pâşâ hakkında;

Ümit odur ki avn-ı Cenâb-ı Hüdâ ile

Ol katil-i taği Şâh-ı Erdebildir

beytini şâmil manzumesi de yok.

Kasâid kısmında 83'üncü Sahifeye derc ve fotoğrafisi bâlâ-i dîvâna talik olunan manzumeyi şimdiye kadar mutaala eylediğim Yahya Dîvânlarının birisinde görmedim Dîvânı'na geçmeyip husûsî evrâk meyanında kalmak ihtimâli vardır. Şu kadar ki 334 sahifeyi ihtivâ eden matbu Yahya Dîvân'ında bir tek (durur) 'a tesâdüf olunmadığı halde bu manzumenin altıncı beytinin mısra-i evvelinde;

Nihâl-i kâmet-i şeh gül durur şeh-zâdesi gonce

Hüdâ bâd-ı ecelden saklasun nahl-i hırâmânun

beytinin mısra-i evvelinde bir (durur) olduğu mısra-i sanîsinde olan (hırâmânun) kelimesi de (hırâmânun) şeklinde olmak gerektir.

Onuncu beytin ikinci mısraında dahi;

Duâsı Pâdişâha bu durur sıdk ile Yahya'nın

Bir (durur) vardır. (Yahya) nın imlâsında dahi imlâ-i nâzma ittiba olunmayıp (Yahya)' nın şeklinde yazılmıştır. Acaba koca bir dîvân içinde bulunmayan iki (durur) on bir beyitli bir manzumedede niçin bulunuyor ve;

Hüdâ kılsun müyesser ömrünü Sultân Süleymânın

mısraî sahib-i manzume tarafından çizilmemiş iken derun-ı dîvânda tay edilmiştir. Halbuki 259'uncu sahifedeki gazelde noksân olan bir beytin yeri noktalarla açık bırakıldığı gibi zîrine de (bu gazel yalnız bir nüshada mevcuttur. Bir beyti noksandır) ibâresi yazılmıştır. İttihâz buyrulan bu kâide bu manzumedede nçin tatbik olunmamıştır. Yine bu manzumenin onuncu beytinin birinci mısraını nâzım bir sehv-i kalem olmak üzere;

Yemîn ile yesârında seyr-i fetihle nusret yazmış iken ikinci mısırâ tutturmak için (yesârında) ki kâf u hitap (nun) gaibe tebdil edildiği gibi yanındaki kelime mısırân ahirine nakil ve yerine açıktan bir (ide) ilâve buyrularak o mısırâ;

Yemîn ile yesârında ide fetih ile nusret seyr şekline konulmuştur. Nâzımın maksadı böyle olduğu ne ile mülhemdir. Bilmem ki öyle bir üstâd-ı kâmilin üç yüz seneden sonra hât-ı destiyle tânilân bir nâzımın tashîhine mezheb-i edebde cevâz var mıdır. Mısırâda düşüklük varsa şerh suretiyle gösterilemez mi idi?

O üstâd-ı bülent böyle tashîhlere müftekâr mıdır?. Birde mâdem ki o manzume Yahya Dîvân'larında mevcut olmadığı halde ilâve olunuyor. Açıktan ilâve edildiğini göstermek ve nerede ne suretle ele geçirildiğinin vesikasını irâe eylemek lazım gelmez mi?

Gazeliyât kısmında 103'üncü sahifedeki gazelin matlaı bulunan;

Dün neydi civânân ile meydân-ı harâbât
Baziçe-i tıflân idi pirâne-i harâbât

beyti 329'uncu sahifede yine mevcuttur. Acabâ lafızlar müsâvi ise de manâlar ayrı mıdır?

223' üncü sahifenin nüsha mahâlinde;

Yahya nola naçîz ise de gönlü büyükdür
Sanma ele almak anı Şâhım ola âsân

beyti bir sahife sonraki gazelde (Yahya) yerine (aşık) lafzı konulmuş olmak üzere aynıyle yine yazılıyor. Beyitten bir lafzın tahviliyle başka bir beyte taşması doğru mudur?

259' uncu sahifedeki gazelin bir beyti açık bırakılarak yerine noktalar konulmuş ve hâşiyesinde (Bu gazel yalnız bir nüshada mevcuttur. Bir beyti noxsândır.) denilmiştir. Halbuki gazelin o beyti bir çok nüshalarda mevcuttur. Acabâ hangi kütüphânelerde ki nüshalara mürâcat edilmiş de bulunamamıştır? Açık bırakılan beyit şudur:

Bu tengnâ-yı gamdan ider cânımı hâlas
Cân virmeye mi sine-i mecrûh-ı yârana

125'inci sahifedeki gazelde Őu beyit noksân;

Künc-i gam u endûhda kaldık zayıf u bi-mecâl
Sakî getir sun sâgarı kim derde dermân kendidir

198'inci gazelde dahi Őu beyit eksik;

Âllar giymiş rûh-ı alî kızarmış bâdeden
Nice yarâşmışdır ol rûhsâr-ı al üstine gül

281' inci sahifedeki gazelde Őu beyit yok;

Cevr eylemede rakîbe uydu
Gerdünde o bed kaâle döndi

(1286) senesinde sadr-ı esbak Ali Pâşâ'nın sadâreti zamânında basılan ve sonraları da tab ve temsili tekrar eden (MünŐeat-ı Azîziye) nâm kitâpta Müşârün ileyh Ali Pâşâ'ya aid olmak üzere aynen Őu gazel;

Dime ibrâmla ol serv-i dilâram olmaz
AŞka mâil olur böyle dilârâm olmaz

Dikme bir âğla olmaya gönül mürgi Şikâr
Anı seyyada kara zülfün gibi bir dâm olmaz

Mahv ider revnak-ı rûhsar ki hâtt-ı siyâhın
Hangi gündür ki ânın ahiri akşam olmaz

Bende-i muhlise mahsûs gerekdir görmek
Lütûfkâm-ı âm ola ol aŐıka inâm olmaz

Devvar-ı devr-i zamân-ı Şâh-ı cihânın (Alî)
Pây-i busi gibi ehli dîle bir kâm olmaz

Muharrer olduğu gibi matbu Dîvân-ı Yahya'nın 158'inci sahifesinde dahi mevcuttur. Bu gazel Sadrâzam Ali Pâşâ'nın mı yosa Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin midir? Niçin izâh buyrulmamış.

Gazellere gelince noksân değil cümlesini, belki birer beyitlerini yazacak olursak makâlemiz pek çok uzayacaktır. Ekseri mûcîb olmak için kadîm Yahya Efendi Dîvân'larının yalnız (h) harfinde mevcut olduğu halde basılân dîvân'da noksân olan gazellerden yirmi dört adedinin matla beyitlerini yazmakla iktifâ ediyorum.

1

Dîl mâil oldu saâdinin taze dağına
Bülbül gibi diler ki kona gül budâğına

2

Olur mu aşık-ı zâr olan adam âsûde
Ne ihtimâl ola hem müptelâ hem âsûde

3

Ham idüb kaddimi dolap ile
Akıdub yaşımı seylâb ile

4

Âlemi tazeledi yine bahâr
Faslı güldür bulanur sen dahi

5

Rûyun gibi gül mü bulunur güller içinde
Ya bu dîl-i şeydâ gibi bübüller içinde

6

Gülistân reşk-i cinân oldu yine
Âlem-i pîr civân oldu yine

7

Hünkâra layık eyledi bağ u gülistânı yine
Hizmetlerin itti edâ nevrûz-i sultâni yine

8

Her kimin fir-i ikbâli ola tabanda
Devlete mâlik olur nâminı kor pâyinde

9

Bülbüller öter revnak-ı gülzâr yerinde
Ammâ ki bulunmaz bu dîl-i zâr yerinde

10

Nakd-i eşki görücek dide-i giryânımda
Halk-ı gencine var anlar dîl u yarânda

11

Hûbdur nâzide yârin surini nâzenide
Şivenin hoş görüren çoğunu da azını da

12

Sözüm nesim-i sihirdir bahâr vaslında
Akar sudur suhanım cuyubâr vasfında

13

Tutuldu bülbül-i dil dâm-ı zülf-i pürhâmda
Diriğ kaldı o biçâre gussa u gamda

14

Rakip o çeşm-i gazâlâne yârin ardınca
Heman ol it gibidir kim şikârın ardınca

15

Şehsuvârım azm kılmış yine sahra seyr
Çıkmış ol şâhın temâşadır ki dünyâ seyr

16

Görüp rûhın gül-i cennet gibi la'lin
Kızardı kaldı çemen gülleri

17

Eşkdir sanma gelen çeşm-i melâl-i engizine
Âb virür gamze-i hünerizi tiğ-i tîzine

18

Jaleden lü'lü idüb her vird-i âlın gûşuna
Bağbân benzetmiş ol nazik nihâlin gûşuna

19

Bağlanub kandilveş gönlüm saçın kalıbına
Cami-i hüsnünde revnakdâr kâşın mihrâbına

20

Varulırdı rûhın yâdına gülzârlara
Dil hıraş eylemiyeydi bâkıcak hârına

21

Bahâr olsa açılsa gonce-i gül gülîstân gülse
Hevânun i'tidalinden yine rûy-i cihân gülse

22

Nergis ve lâle çimen sahnına geldi câm ile
Sakîyâ câmı yer eyle bâde-i gülfâm ile

23

Kim ki ânın sevdiği ol mâh ola
Kârı anın âh-ı şebangâh ola

24

Zamâne reşk iderek gerdaş piyâlemize
Ne zehir katsa gerekdir görün nevâlemize

İşte gazeller serâpa böyle noksân oldukları gibi dîvânda mevcut olan kıtalar, beyitler dahi bir misli kadar noksândır. Bunların cümlesini ayrı ayrı göstermek kelâl-i mucîb olacağından bundan da sarf-ı nazar eyliyorum.

Tarihlere gelince mateessüf bunlar da yukarıdakilerle hemhâldirler. Tarihe müteallik oldukları için bazı beyitlerini tahrir ediyorum.

Vâlîde Sultân'ın yaptırdığı kasrın tarih beyti şudur:

Duâ edib didi tarihin ânın
Müzeyyen kasr olupdur Bârekallah

Sultân Murâd-ı Râbî'nin ok atması hakkında söylediği tarihin son beyti budur:

Nişân-ı tîrine târih-i Yahya
Nişân-ı devlet ve ikbâl-i küllî
1041

Müşârün ileyhin binâ buyurdıkları kasr-ı dîlârâ için inşâd eyledikleri manzume-i tarihiyenin nihâyet beyti şöyledir:

Yahya didi tarihini ol kasr-ı latîfin
Mevlâ mütimmen ide Sultân Murâd'a
1046

Silahtâr Mustafa Pâşânın yaptırdığı hân hakkında inşâd eylediği ebyâtın tarih beyti şöyledir:

Didi Yahya âna tarih tamâm
Bârekallah bi-bedel oldu bu hân
1047

Sultân İbrahim devrine ait matbu dîvânda hiçbir tarih görülüyor. Bu tarihler ise Sultân İbrahim devrine aittir.

Vâlîde Sultân Hazretleri'nin inşâ eylediği çeşmeye Yahya Efendi'nin sekiz beyitli tarihlerinin nihâyetindeki tarih beyti bu zemindedir:

Pesend eyleyüb anı hatîf didi
Güzel çeşmedir âb-ı âb-ı hayât

1050

Veziriazâm Mustafa Pâşâ'nın Mihailzâde Hisarını tamir eyledikte Yahya Efendi inşâd eylediği neşidenin tarih –i beyti şu vecihledir:

Oldu bu eser sevâb-ı encâma tarih tamâm
Mustafa Pâşâ bu âlî hisarı ahkâm eyledi

1050

Sultân İbrahim Hân Hazretlerinin binâ buyurdıkları kasr-ı dilâraya otuz iki beyitli bir kaside ve nihâyetinde dahi bir tarih inşâd eylemiştir. Yahya Efendi'nin son asâr-ı alîyelerinden olduğundan evvelinden ahirinden birkaç beyit yazıldı;

Buy-ı halkın âleme neşr itmiş olmasa nesim
Hazreti Sultân İbrahim âlî münzelat

Hâmi-i din-i Muhammed sâhib-i halk-ı azim
Pâdişâh-ı Cem-i Haşem Dara-yı Efridun-ı alîm

Mâlik-i akâlîm himmet-i nâşir-i lutf-i amîm
Oldu halk-ı âlame eyyâm-ı eyyâm bahâr

Cümle dünyâyâ vücûd-ı rahmet rabb-ı rahîm
Hulk-ı halkında Hüdâ ihsânın itti aşikâr

Hem muhîb u hem cemîl u hem selîm u hem hâlim
Kande bulurdi bu buy-ı dil-guşa-i ezhâr-ı bâğ

İtti ol Sultân-ı alîşandan bir gün zuhûr
Muktedâ-yı lütf-u tâb ve zihn-i nikâd-ı fehîm

Emir kıldı yapıldı bir kasr-ı alî-i dil-guşâ

Taze bir tarz-ı müferrah olmaya resm-i kadîm
Mezkûr manzumenin nihâyetinden birkaç beyit ile tarihi budur;

Bahr-i fikr içre olub gavvâs buldum nicedir
Her biri bir lü'lü-i şehvâr bir dürr-i yetîm

Kasr-ı alînin arûs-ı medhine hâlhâl için
Silk-i tahrîre düzerken bir nice dürr-i nâzım

Hatır-ı Yahya'ya ilhâm oldu tarih u duâ
Eyle bu kasrı mübârek Ey Allah u Ey Kerim

Yahya Efendi'nin Selâtin-i Muazzama-i Osmâniye ve sâir üdebâ ile manzûm, mensûr latifeleri birçok mecmua-i edebîyemizde vardır. Bunlardan başka (Zeylü'l-Zeyl-i Uşşâkî) gibi malum-ı âlem olan kitâplarımızda dahi bazı latifeleri mestûr olsa gerekdir.

Alelhusûs nasıl bir zekâyâ mâlik olduğunun harika-i derecâtını gösterecek fıkra (Nefhatü'l Reyhâne) de mevcuttur. Niçin böyle kıymetdâr kitâplarımızın hiç birisi hakkında şık şığa olunmuyor.

Görülüyor ki eslâfın bizim hamiyetimize, irfânımıza, insanlığımıza terk ve tevdi eylediği birçok kadîm kitaplarımıza fek-i ayın edip bakmıyoruz da sonra asr-ı hazır edîblerinin akvâlini üç asır evvel vefât eden Yahya Efendi'nin hafâyâ-i ahvâline vesîka ad ederek teksîr-i sevâd-ı iftihâr eyliyoruz. İhtirâmâtımın muhaâfazasıyla beraber netice olarak derim ki:

“ Kasideler gazel u kıtalar bütün noksân
Yazılsa mümkün olur cild-i sâni bir dîvân “

Birâz da hasbîhâl edelim. Banâ niçin vaktiyle ihtâr ve muavenette bulunulmadı deniliyormuş. Şeyhülislâm-ı sabık zamânında yazıp takdim eylediği bir makale yanlışlıkla nasılsa kaleme gitmiş olduğundan dolayı ben tahkîr edildim diye devam etmekte bulunduğu bir komisyon azalığını terke kıyâm eylediği ve sonra Evkâf Nezareti celîlesince yalnız bir mahalindeki bir fıkrası çizilerek basılmak istenilen bir mecmuâyâ derci arzu edildiği halde muvâfakat etmediği Bâb-ı Meşîhatça, Evkâf Nezaretince

malumdur. Şimdi yıldırım şekline giren makaleyi görünce bu tevile iltica zaruri değil midir?

Hüdâ biliyor ki ben Yahya Dîvânı'nın böyle çıkacağını me'mul etmiyordum. Çünkü yirmi beş seneden beri hangi meclis-i üdebâda bir manzume-i garra okunsa onun nakaratı Yahya'nın bir beyti idi.

Nur-ı çeşmim Süleymân Nazîf Bey Efendi'yi işhâd ediyorum. Yahya Dîvânı'nın tertib ve tabı vazifesinin ehline tevdi buyrulmuş olmasından bahisle senâda bulunmadım mı?

Ben ne biliyordum ki cellâd-ı kaza gibi Dîvânın kanını, canını alup vücûd-ı şöhretini mezâr-ı kemâhiye defin edecek sonra da bu makûs hizmetten dolayı kemâl-i iftihâr ile Sultân Selim civârındaki Türbe-i Münevvere-i Yahya'ya gidip fatıhasını okuyup dönecektir. Kavlı başka fiil başka imiş.

Şurasını da arz edeyim ki Yahya Dîvânı neşr olununcaya kadar istihdârâtım yoktu. Allah bilir ki büyük kardaşım İsmâil Hakkı Bey Efendi'ye Dîvân-ı Yahya'ya dikkat edilsin öyle tabına başlanılsın zirâ intikâd edeceğim dediğim latife idi. O zât-ı alikadr da banâ – tenkid memduhdur memnun oluruz – cevâbını verdi. Elbette buralarını tebliğ etmişimdir. Artık dikkat etmesi lâzım gelmez mi idi.

Çıkân Yahya Dîvânın pek noksân bulunması bir gün nazar-ı dikkatimi celb etti. Bende yalnız bir adedi vardır ki bu Dîvân'ın da pek noksân olduğunu hafızamda kalan bazı ebyâtın mevcut olmamasıyla anladım. Merhum Faik Reşât Bey Efendi o nefis hâtı ile kenârına noksân olan dört gazel ilâve ederek ihdâ etmişti.

İstanbul Kütüphânelerinin defterlerine baktım. Yahya Efendi'nin on sekiz dîvânı kütüphânelerimizde mevcut olduğunu gördüm. Vatan-ı mukkedes için kıymetli bir hizmetkârlık addettiğim Millet Kütüphânesiyle meşgul olduğumdan bu kütüphânelerin cümlesine devâm ile tetkikat icrâsına vaktim müsâid değildi. Ancak dört gün sabah vakitleri Râgıp Pâşâ Kütüphânesine gidebildim. Gittiğim birinci gün numara irâe ile bir Yahya Dîvânı istedim getirdiler. Galiba Şeyhülislâm Müşârün îleyhe mensup bir zât tarafından 1048 tarihinde yazılmış ve sonra da kenârına ilâveler yürüdülmüştü. Mükemmel gördüm. Basılan dîvânı da beraber götürmüştüm. Mevcût olmayanları kenârına kayd ve işâret ettim. Bu makalemin mehâz-ı yegânesi işte şu dîvândır. Sonra birer gün de Galata Mevlevî Kütüphânesi'yle Sultân Selim'de Hamidîye Kütüphânesine gittim. Hamidîye Kütüphânesi'nde iki nüsha vardır. Birinin kitabesi budur;

“ Ketebe el meznebi'l fakîr alıyyin Hüseyinü'l şehir bi-Kınalızâde men telâmiz sahibü'l dîvân Sellem Allahu ve ebkâ ali inkırâzi'l- devrân sene 1026 “

Galata Mevlevîhânesi'nde gördüğüm iki nüshanın biri Urfâ-i mevlevîyeden sâhib-i tezkire meşhur Esrâr Dede'nin yadîgârıdır. Dîvân'ın zahirinde hâtt-ı desti vardır.

İkincisi şuâramız meyânında bir mevk-i müstesnâyı hâiz olan meşhur Cevrî-i Mevlevî hâttıyladır. Kitabesi şu beyittir;

Hezâr hamd ki dîvân-ı müftû-i alim
Nevişte şâd baht Cevrî-i şikeste rakam
Rabiü'ül-evvel 1044

İşte benim Dîvân-ı Yahya hakkındaki mahsul-i sa'yim şu altı günlerin nısfî zarfındaki tetkîkâta münhasırdır. Eğer Üsküdâr'da, Eyüp'te, müteâddid nüshaları olan kütüphânelerin cümlesini dolaşmaya vaktim müsâit olsaydı makalem münderecâtının nerelere vasıl olacağını ben bilirdim.

Şimdi siz söyleyiniz, bir kimse gözü önünde nefis et'imeyi görüp yemez de, diğere sen güzel yemekler yiyorsun bana niçin vermiyorsun, beni aç bırakıyorsun derse hakkı var mı? Yahya Dîvân'larını kenz-i mahtum gibi taht-ı inhîsâra almadım. Kütüphâneler her gün herkese küşâdedir.

Eslâfımız bize hazâin-i âliye bırakmışlar. Bundan bâlâ istifâde seciye-i milliyemize muvâfık surette her asrın coğrâfî ve tarihî tebeddülâtını havî kıymetli haritalarla tezyîn ederek mükemmel bir Osmânî Tarihi ve her devirdeki mâhiyet-i edebîye ve lisâniyemizi müfessir muntazam bir edebîyat kitâbı meydana getirmek ehem umûrdandır. Biz ise böyle bir hazine-i girânbahâ olan kendi mücelledâtımızı henüz fehîm ve idrâke çalışmazdan evvel menâzır-ı edebîye ve celâil-i tarihiyemizi başka yerlerde arayıp duruyoruz da takim hakîkat eyliyoruz.

Tekrâr ederim ki (Asâr-ı Müfide Kütüphânesi) heyet-i kirâmının bu husûsdaki teşebbüs-i muradâneleri pek güzîde bir vatanperverliktir. Bu yoldaki me'alî-i say ve akdamından nukûl edilmezse bu heyet-i muhderemenin tasâvir-i hamiyeti prestîşgâh-ı vicdânımın en âlî mevki-i ta'zim ve takdirini tezyîn edecektir.

Lakin bir istirahatda bulunacağım. Malumdur ki Şâh İsmail Safavî gibi İran'ın Şehm-i Şâhî (Hatâyî) mahlasıyla Türkçe tertib-i dîvân eylemiştir. Yavuz Sultân Selim Hân gibi Türklerin bir arslan-ı hâkânı dahi Farsî lisânıyla tanzim-i dîvân-ı belâğat-ı ünvan etmiş ve yazdırmıştır.

Lisân ve yazı mes'eleleri siyâseten ve idâreten pek mühim bir şeydir. İran'ın kıymetdâr yazısı tâlik olunduğu gibi oradan Hindistân'a kadar mekâtibenin ekserisi hâtt-

ı tâlîk iledir. Öteden beri alicenâp Pâdişâhlarımız bu husûsu nazar-ı itibâra aldıkları gibi o büyük Mehmet Ali Pâşâ dahi bu tâlîk harflerini matbuâta tetabuk ettirerek zamanında Hâkânî, Nahîfî, Ferididdün Attâr, Mîr Nazîf, Sadî, Hafız, Fuzulî, Nailî, Kadîm, Nedîm, Nabî, İzzet Molla gibi zevât-ı fuzâlanın yüzden ziyâde âlî eserlerini bu yazı ile bastırıldı. Edebîyât-ı Türkiye'nin inbisâtına büyük hizmet etti. Sonra İstanbulca da Memduh ve makbul görülerek matbaa-i amîre de Mehmet Ali Pâşâ'yı takliden talîk hurûf döküldü. Hilye-i Hâkânî, Gülistân, Pend-i Attâr, Cezire-i Mesnevi ile Nesimî, Leyla Hanım Dîvân'ları bastırıldı. Açık penbe renkli kâğıt üzerine bastırılan Şeyh Galip dîvânı ne kadar sevimlidir.

Beş altı sene evvel bir gün tesâdüfen birkaç mektepli efendilere gösterdim okuyamadılar. Bizim mekteplerde bu yazı yoktur dediler. Hayretlerde kaldım. Neşîr buyrulacak nefis kitâpların hiç olmazsa dîvân kısmı bu yazı ile bastırılrsa maddî ve manevî fevâid ve letâfeti mucîb olur itikâdında olduğumdan hâtime-i kelâm olarak arz eyliyorum.

Bu kadar sadâ-efzâ basit makâleden maksat edebîyât-ı millîyemizin inkişâfına hizmettir. Ümid ederim ki bir fevvâre-i zekâ olan nur-ı aynim Nazîf-i yegâne-i haslet gücenmezler.

Ali Emîrî

BÖLÜM V

5. SONUÇ

5.1. Sonuç

Bu çalışmada, Ali Emîrî Efendi'nin, hayatı, eserleri, edebi şahsiyeti ve tenkid anlayışı hakkında bilgi verilmiş ve onun "Musâhabe-i Edebiye: Divân-ı Yahya" adlı eseri incelenmiştir.

Emîrî Efendi, Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid adlı eserinde kendi hayatı ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. Daha sonra yapılan çalışmalardaki bilgiler genellikle bu kaynağa dayanmaktadır. Kaynakların Ali Emîrî ile ilgili verdiği malumatları derlenmiş, eserleri ve edebi şahsiyetine dair bilgiler verilmiştir. Ali Emîrî, daha önce üzerinde durulmayan bu eserinde Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi kitap serisinden çıkan Şeyhülislam Yahya Divânı'nı kapsamlı bir biçimde tenkit etmiştir.

Eslâfımızın bize yüce ve değerli eserler bıraktığını söyleyen Ali Emîrî, bu eserlerden en iyi şekilde istifade etmenin milli seciyemize uygun olacağını belirtmektedir. Şeyhülislam Yahya Divanı'nın tertip ve tabı vazifesinin ehline verildiğini ve bundan da mutluluk duyduğunu söyleyen Emîrî, ancak Divan-ı Yahya'nın bu şekilde çıkacağını tahmin etmediğini, şaşırıldığını ve hayal kırıklığına uğradığını, adeta bir cellad-ı kaza gibi divanın kanının, canının alındığını, söylenen şeyle yapılan şeyin birbirinden çok farklı olduğunu belirtmektedir.

Hâfızası çok kuvvetli olan, okuduğunu unutmayan Ali Emîrî, şairlerimizin çoğu gazel ve kasidelerini akıcı bir şekilde ezbere okumaktadır. Kendisi ezberinde yüz bin Tükçe beytin olduğunu söylemektedir. Ne kadar divan şairi varsa tamamının tercüme-i hallerini bütün ayrıntılarına varıncaya kadar bilmektedir. Böyle kudretli bir hafızaya ve engin bir klasik edebiyat birikimine malik olan Ali Emîrî Efendi'nin, asâr-ı müfide kütüphanesinden çıkan Şeyhülislam Yahya Divanı'nın pek noksan olması nazar-ı dikkatini çeker. Noksanlığı hâfızasında kalan bazı beyitlerin divanda mevcut olmamasıyla anlar.

Ali Emîrî, öncelikle Asâr-ı Müfide Kütüphanesi Heyet-i Kiramının milli eserlerimizi matbuat vasıtasıyla neşretmelerinin kıymetli ve takdire layık olduğunu söylemekte ancak, Şeyhülislam Yahya Efendi'nin divan bahçesini süsleyen belagat güllerinin neşredilen söz konusu divanda bulunmadığını, bu nedenle büyük bir şairimizin divanının küçük olduğunu belirtmekte, tereddüde sebep ve izaha muhtaç olan

bazı noktalardan hakikatın anlaşılması için bahs etmeyi uygun gördüğünü vurgulayarak, başlıca tenkit noktaları olarak; Şairin doğum yılı ve yerinin hatalı olması, birçok gazelin, kasidenin, tahmisin, tarihin, kıt'anın, nazirenin noksan olması, tarih kitaplarının, temel kaynakların ve özellikle tezkirelerin yeterince incelenmemesi, İstanbul kütüphanelerinde 18 adet Şeyhülislam Yahya Divanı'nın mevcut olduğunu ama bunların yeterince araştırılmamasını sıralamakta ve "Kasideler gazel u kıt'alar bütün noksan / Yazılsa mümkün olur cild-i sâni bir divân" şeklinde tenkitlerini neticelendirmektedir.

Edebiyat tarihimizin en mühim simalarının hayat ve eserlerini hafızasına nakşeden Ali Emîrî, Musâhabe-i Edebiye'sinde matbu Şeyhülislam Yahya divanı'nda gördüğü hata ve eksiklikleri tarafsız bir şekilde ortaya koymuştur. Eserde Ali Emîrî, Yahya Divânı'nın, dikkatli olunmaması, hassas ve titiz davranılmaması, yeterince araştırma ve inceleme yapılmaması, mevcut nüshaların araştırılmaması nedeniyle divanın eksik ve yetersiz olduğunu belirterek matbu Yahya Divânı'nı tenkit etmiştir. Bu çalışmada söz konusu tenkitler incelenmiştir.

Vasat düzeyde bir şair, dakik bir eleştirmen olan Ali Emîrî'nin bu güne kadar incelenip üzerinde durulmamış ve Latin harflerine çevrilmemiş olan "Musâhabe-i Edebiye: Divân-ı Yahya" adlı eseri bu incelemeyle araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Bu inceleme, kültür mirasımızın muhafazasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında büyük fedakârlık ve duyarlılık sergilreyen, her türlü maddi menfaatleri hiçe sayan Ali Emîrî Efendi ve eserleri ile ilgili araştırma yapacak olanlara yardımcı olacaktır.

6. KAYNAKÇA

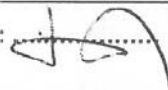
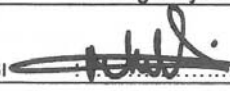
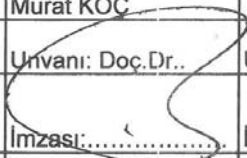

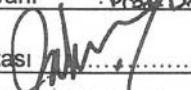
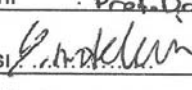
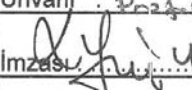
- Ali Emîrî (1319).Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi. İstanbul: Matba'a-yı Asr.
- Ali Emîrî, (1327).Tezkire-i Şuarâ-yı Amid. İstanbul: Matba'a-yı Amid.
- Ali Emîrî, (1330). Cevâhirü'l-Mülûk. İstanbul: Matba'a-yı Kader.
- Ali Emîrî, Esâmî-i Şuarâ-yı Amid. Millet Kütüphanesi. Manzum Eserler. Tarih. No: 781/1.
- Altınay, A. R. (1924). Türk Tarih Encümeni Mecmuası, (1 Kanunusani 1340/Ocak 1924), Sene 14, Sayı 1/78, s. 47-51.
- Arslan, M. U. (2008). Ali Emîrî Efendi ve Divânı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Fatih Üniversitesi
- Arslan, M. U. (2016). Bir Nâşir Olarak Ali Emîrî Efendi ve Gazete Kasidesi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,S. 17
- Beyatlı, Y. K. (1962). Ali Emîrî'ye Gazel. Eski Şiirin Rüzgârıyla, İstanbul: s. 59-60.
- Beyatlı, Y. K. (1971). Edebiyata Dair, İstanbul: s. 32-33.
- Beysanoğlu, Ş. (1960). Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, İstanbul: C. II, s. 139-174.
- Bilge, R.(1945). Bildiklerim (Divanu Lügati't-Türk ve Emîrî Efendi) Yeni Sabah Gazetesi, (30 Eylül 1945; 4, 7, 11, 18 Ekim 1945.
- Çelik, K.(2007).Bir Kitap Dostu Ali Emîrî Efendi. Ankara.
- Çeltik, S.E.(2007).Ali Emîrî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi,
- Eraslan, K. (1990). Ali Emîrî, Erdem, C. 6, S.16, s. 235-237.
- Ergun, S. N. (1944). Türk Şairleri. Burhanettin Erenler Matbaası, İstanbul, C. I, s. 1251-1256.
- Esen, M. (1959). Ali Emîrî Efendi, İstanbul Ansiklopedisi (Reşat Ekrem Koçu), İstanbul. C. II, s. 659-662.
- Gibb, E.W.(1999). Osmanlı Şiir Tarihi, Çev. Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay. C.III. Ankara.
- Gövsa, İ.A, Ali Emîrî Efendi, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedigün Yayınları, Tarihsiz.
- İnal, İ. M. K. (1999). Emîrî Efendi. Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-şuarâ), Haz. Müjgân Cunbur, AKM Yayınları, Ankara.
- Kaçar, M. (2016). Ali Emîrî'de Dönem Eleştirisi, Journal Of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları, S.46,s181-204.

- Kadıoğlu, İ.(Haz) (2014).Ali Emîrî Efendi Tezkire-i Şuarâ-yı Amid. Ankara: Son Çağ Yayıncılık.
- Karateke, H. T. (1995). Işkodra Şairleri ve Ali Emirî'nin Diğer Eserleri, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Köpür, A.(2013).Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası(320-637 Arası Sayfalar),Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, .Manisa,
- Kuntay, M. C. (1987). Kitap Sevenler, Her Ay Dergisi, (20 Mayıs 20 Haziran Yıl 1, S. 3, s. 117-12
- Levent, A. S.(1973). Türk Edebiyatı Tarihi, TTK Yayınları, Ankara, C.I,s455-456
- Nur, R.(1935).Türkbilig Revüsü / Revü de Turcologie Alexandrie. No.5,98-162
- Orhon, O. S. (1970). Kitap Aşkı. Son Havadis, (19 Mayıs 1970).
- Öztürk, T. (2011). Ali Emîrî Efendi –Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası - (1-320 Arası Sayfalar),Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa,
- Sağlam, N. (2000). Ali Emîrî Efendi ile Mehmet Fuat Köprülü Arasındaki Münakaşalar-1, İlmi Araştırmalar,10,113-134
- Sağlam, N. (2001). Ali Emîrî Efendi ile Mehmet Fuat Köprülü Arasındaki Münakaşalar-2, İlmi Araştırmalar,89-98
- Tayşi, S. (1989). Ali Emirî Efendi. İslam Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul, 390-391.
- Tevfikoğlu, M. (1989). Ali Emirî Efendi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Türk, Y.(1999). Esâmî-i Şuarâ-yı Amid'in Tenkitli Metni, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Fatih Üniversitesi.

7. EKLER

7.1. Etik Kurulu Onay Belgesi

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	36832233460
ADI VE SOYADI	Lütfü BOYNUKARA
ÖĞRENCİ NO	201711033
TEL. NO.	5054450462
E - MAİL ADRESLERİ	Lutfu21.demirkol@gmail.com
ANA BİLİM DALI	Eski Türk Edebiyatı
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	Tez
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2018 / 2019 / BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Ahî Emîrî'nin mesnevisi Edebiyatı üzerine bir inceleme
TEZİN AMACI	Mesnevisi Edebiyatı klavuz kitabında literatürüne kaynak olarak
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Ahî Emîrî'nin başına kadar içinde geçen mesnevisi, Felsefe adlı eserinin Latin harflerine çevrilmesi ve Eski Türk Edebiyatı üzerine yazılan diğer kaynaklar hakkında detaylı bilgi
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAĞI	SöBE- 1894

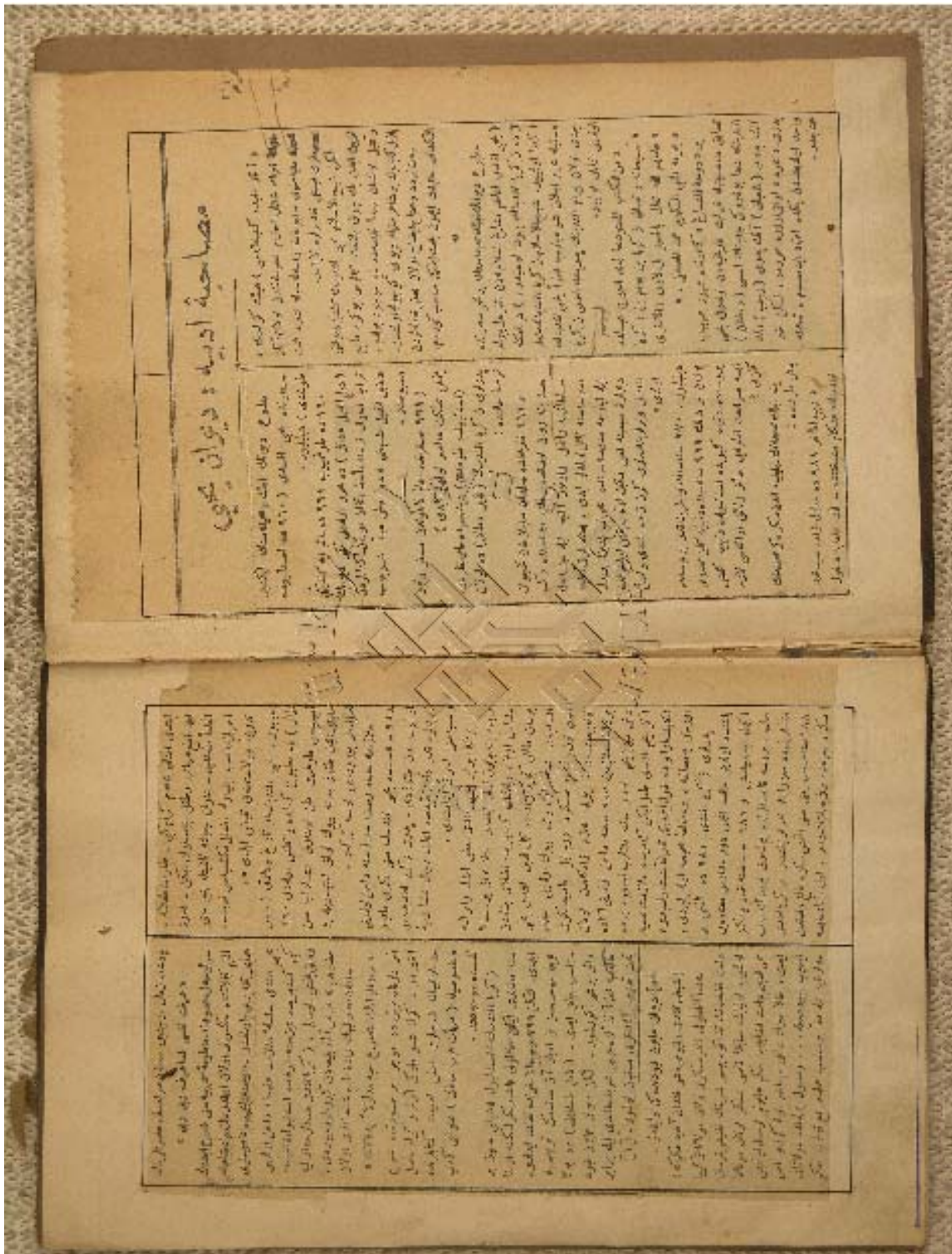
ANKETLER, ANKETLER, FORMLAR, Y.B. GİBİ KARŞILIKLARIN ADLARI İLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) (.....) Sayfa Ölçeği.			
	2) (.....) Sayfa Anketi.			
	3) (.....) Sayfa Formları.			
	4) (.....) Sayfa			
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Lütfü BOYNUKARA				
ÖĞRENCİNİN İMZASI: TARİH: 03 / 10 / 2019				
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU				
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.				
2. Anılan konu faaliyet alanı içerisine girmektedir.				
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI	A.B.D. BAŞKANININ ONAYI	
Mustafa Uğurlu ARSLAN	Adı - Soyadı:	Murat KOC	Sevin ARSLAN	
Unvanı :Dr. Öğr. Üyesi..	Unvanı:	Unvanı: Doç.Dr..	Unvanı: .Prof. Dr.	
İmzası: 	İmzası:	İmzası: 	İmzası: 	
03/10/2019	... / ... / 20...	3.10.2019	03/10/2019	
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER				
Murat BAŞARAN	Uğur ERTEKİN	Deniz Anur GÜLER	Ali Emrah OBA	Murat Refik ODMAN
Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı:
Unvanı : Prof.Dr.	Unvanı : Prof.Dr.	Unvanı: . Prof.Dr.	Unvanı : Prof.Dr.	Unvanı: Prof.Dr.
İmzası: 	İmzası: 	İmzası:	İmzası: 	İmzası:
03 / 10 / 2019	03 / 10 / 2019	03 / 10 / 2019	03 / 10 / 2019	03 / 10 / 2019
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
ÖY BİRLİĞİ İLE	☐	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, 03 / 10 / 2019 - 03 / 10 / 2019 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.		
ÖY ÇOKLUĞU İLE	☒			
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRÜNE ONAYLATILARAK ENSTİTÜ SEKRETERLİĞİNE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA YAZININ PUNTOSU İSE 12 (ON İKİ) PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILARAK ÇIKTI ALINACAKTIR.				

S0BE-1884

7.2. Kapak Sayfası

7.3. Musahabe-İ Edebiyede Sayfa Örnekler

مصباح اديبه و ديوان محبي

در این عهد کیمیا گشته ایشک گزیده ،
 طایفه ایوه شایسته ستم سرشتان و لایق
 کفایت عیاشان با ناله با شکسته تنه در
 صحرای بیخ بدمرغ راه لایق
 اگر نوبت بالاسی که کسرت گشته درین
 زمین افسرد که چون کشته ، کلمه یوز باغ
 در حال برکت به کینه صدمه در جود و باغ
 بیا که بگردید بظفر شایسته یوزی که بود کوشش
 حصار بود و چاه با صفت ، لایق بهر جا که رفت
 گفتند : جانی ایروز بیخاکت که گشت کوشش

مبارک بود که در این عهد کیمیا گشته ایشک گزیده ،
 طایفه ایوه شایسته ستم سرشتان و لایق
 کفایت عیاشان با ناله با شکسته تنه در
 صحرای بیخ بدمرغ راه لایق
 اگر نوبت بالاسی که کسرت گشته درین
 زمین افسرد که چون کشته ، کلمه یوز باغ
 در حال برکت به کینه صدمه در جود و باغ
 بیا که بگردید بظفر شایسته یوزی که بود کوشش
 حصار بود و چاه با صفت ، لایق بهر جا که رفت
 گفتند : جانی ایروز بیخاکت که گشت کوشش

مصباح اديبه و ديوان محبي

در این عهد کیمیا گشته ایشک گزیده ،
 طایفه ایوه شایسته ستم سرشتان و لایق
 کفایت عیاشان با ناله با شکسته تنه در
 صحرای بیخ بدمرغ راه لایق
 اگر نوبت بالاسی که کسرت گشته درین
 زمین افسرد که چون کشته ، کلمه یوز باغ
 در حال برکت به کینه صدمه در جود و باغ
 بیا که بگردید بظفر شایسته یوزی که بود کوشش
 حصار بود و چاه با صفت ، لایق بهر جا که رفت
 گفتند : جانی ایروز بیخاکت که گشت کوشش

مبارک بود که در این عهد کیمیا گشته ایشک گزیده ،
 طایفه ایوه شایسته ستم سرشتان و لایق
 کفایت عیاشان با ناله با شکسته تنه در
 صحرای بیخ بدمرغ راه لایق
 اگر نوبت بالاسی که کسرت گشته درین
 زمین افسرد که چون کشته ، کلمه یوز باغ
 در حال برکت به کینه صدمه در جود و باغ
 بیا که بگردید بظفر شایسته یوزی که بود کوشش
 حصار بود و چاه با صفت ، لایق بهر جا که رفت
 گفتند : جانی ایروز بیخاکت که گشت کوشش

8. ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Lütfü BOYNUKARA
Doğum Tarihi ve Yeri : 06.06.1973 DİYARBAKIR
E-posta : Lutfu21.demirkol@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2017-2019 Yüksek Lisans, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
1995-1999 Lisans, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği